

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AFET YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
AFET YÖNETİMİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRKİYE'YE TÜRK SOYLU OLMAYAN
YABANCILARI KAPSAYAN ZORUNLU DIŞ GÖÇLER
VE MERKEZ – YEREL YÖNETİM İLİŞKİLERİ (İZMİR
İÇİN DURUM ANALİZİ)

Sedat ŞENOL

Danışman
Prof. Dr. Zerrin Toprak KARAMAN

İZMİR - 2017

**T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AFET YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
AFET YÖNETİMİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**TÜRKİYE'YE TÜRK SOYLU OLMAYAN YABANCILARI KAPSAYAN
ZORUNLU DIŞ GÖÇLER VE MERKEZ - YEREL YÖNETİM İLİŞKİLERİ
(İZMİR İÇİN DURUM ANALİZİ)**

Sedat ŞENOL

**Danışman
Prof. Dr. Zerrin Toprak KARAMAN**

İzmir - 2017

TEZ ONAY SAYFASI

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Türkiye’ye Türk Soylu Olmayan Yabancıları Kapsayan Zorunlu Dış Göçler Ve Merkez - Yerel Yönetim İlişkileri (İzmir İçin Durum Analizi)” adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

...../06/2017

Sedat ŞENOL

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Türkiye’ye Türk Soylu Olmayan Yabancıları Kapsayan Zorunlu Dış Göçler Ve Merkez - Yerel Yönetim İlişkileri (İzmir İçin Durum Analizi)

Sedat ŞENOL

Dokuz Eylül Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Afet Yönetimi Anabilim Dalı

Afet Yönetimi Programı

Son yıllarda Türkiye, Suriye’de oluşan savaş ortamında çeşitli etnik ve dinsel kökenlere sahip göçmen grupların akınlarına uğramaktadır. Bu göçlerin bir kısmı Türkiye’yi hedef alırken bir kısmı da Türkiye’yi transit ülke olarak kullanmıştır. Günümüzde Türkiye’de yüzde doksani sığınmacı kampı dışında yaşayan 2.7 milyonun üzerinde Suriyeli sığınmacı yaşamaktadır. Bu insanlar göçün başladığı ilk yıllarda genellikle sınıra yakın şehirlerde yaşamasına rağmen, günümüzde büyükşehirler başta olmak üzere Türkiye’nin birçok şehrine yayılmış bulunmaktadır. Göç idaresi tarafından 2017 yılı için açıklanan kayıtlı sığınmacı sayısı İzmir’de 108.889’a ulaşmıştır. Artan bu sayı ile birlikte, merkez-yerel ilişkisine bağlı olarak yürütülen destek ve yardım faaliyetlerinde yetersizlikler oluşmaya başlamıştır.

Yaşanan fiili durum karşısında sivil halk ve çeşitli kuruluşlar ile birlikte yerel yönetimlerin yürüttüğü yardım faaliyetlerinin yukarıda sayılan sığınmacı ihtiyaçlarını karşılamakta yetersiz kaldığı tartışılmaktadır. Bu çalışmanın amacı; küresel bir sorun halini alan ve özellikle son zamanlarda yakın coğrafyamızda yer alan ülkelerde meydana gelen iç karışıklıklar nedeniyle ülkelerini terk edip sığınmacı durumuna düşmek suretiyle, bu durumdan en çok etkilenen ülkelerden birisi olan Türkiye’ ye gelen, zamanla ülkenin her bölgesine dağılan ve İzmir bölgesine de gelerek bir şekilde hayatlarını sürdürmeye çalışan Suriyeli sığınmacıların durumunu merkez-yerel yönetim

hizmet ilişkisi açısından inceleyerek, uygulanacak sosyal politikalara ve hukuki düzenlemelere katkıda bulunmaktır.

Anahtar Kelimeler: Afet, Afet Yönetimi, Göç, Sığınmacı, Yerel Yönetimler, Güvenlik.

ABSTRACT

Master's Thesis

Mandatory Foreign Migrations Covering Non-Turkish Foreign Nationals in Turkey and Central Local-Government Relations (Situation Analysis for İzmir)

Sedat ŞENOL

Dokuz Eylül University

Graduate School of Social Sciences

Disaster Management Department

Disaster Management Program

In recent years, Turkey has been under the influx of immigrant groups with diverse ethnic and religious backgrounds in the battlefield of Syria. Some of these migrations were aimed at Turkey and some of them used Turkey as a transit country. Today, over 2.7 million Syrian refugees live in Turkey, ninety percent outside the camp. Though these people lived in the cities near the border in the first years of immigration, today they are spread to many cities of Turkey, especially the big cities. The number of registered asylum seekers announced for the year of 2017 by the immigration administration has reached 108,889 in İzmir. With this increasing number, inadequacies began to arise in the support and assistance activities carried out in connection with the central-local relationship.

It is argued that the aid activities carried out by the local governments together with the civilians and various organizations in the face of the actual situation in which they are living are inadequate to meet the needs of the above mentioned asylum seekers. The purpose of this study is; Which has become a global problem and especially in the recent geographical countries, has left the countries due to internal disturbances and dropped to the asylum-seeker status. It has come to Turkey which is one of the countries most affected by this situation, Is to contribute to the social policy and legal arrangements to be implemented by examining the situation of Syrian asylum seekers who are trying to maintain their lives in terms of central-local government relation.

Keywords: Disaster, Disaster Managment, Migration, Refugee, Local Administration, Security

**TÜRKİYE'YE TÜRK SOYLU OLMAYAN YABANCILARI KAPSAYAN
ZORUNLU DIŞ GÖÇLER VE MERKEZ YEREL-YÖNETİM İLİŞKİLERİ
(İZMİR İÇİN DURUM ANALİZİ)**

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	ii
YEMİN METNİ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR	xii
TABLolar LİSTESİ	xiv
EKLER LİSTESİ	xvi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

GÖÇ, SİĞİNMACILIK VE YASAL DÜZENLEMELER

1.1. GÖÇ, MÜLTECİ VE SİĞİNMACI KAVRAMLARININ TANIMI	4
1.2. GÖÇ KURAMLARI	6
1.2.1. Ravenstein'a Göre Göç Kuramı	7
1.2.2. İtme Çekme Kuramı	9
1.2.3. Petersen'in Beş Göç Kuramı	10
1.2.4. Kesişen Fırsatlar Kuramı	11
1.2.5. Merkez Çevre Kuramı	12
1.2.6. Göç Sistemleri Kuramı	15
1.2.7. İlişkiler Ağı (Network) Kuramı	16
1.3. GÖÇLERİN DÜNYADAKİ VE TÜRKİYE'DEKİ TARİHSEL DURUMU	17
1.3.1. Göçlerin Dünyadaki Tarihsel Gelişimi	17
1.3.2. Göçlerin Türkiye'deki Tarihsel Gelişimi	20

1.3.2.1. Cumhuriyet Öncesi Dönem	22
1.3.2.2. Cumhuriyet Dönemi	23
1.4. MÜLTECİ VE SIĞINMACILAR HAKKINDA HUKUKİ DÜZENLEMELER	27
1.4.1. Evrensel Düzenlemeler	29
1.4.1.1 1951 Tarihli Cenevre Sözleşmesi ve Bu Sözleşmeye Ek 1967 Tarihli Protokol	30
1.4.1.2. 1969 Afrika Birliği Sözleşmesi	31
1.4.1.3. 1984 Cartagena Bölgesel Sözleşmesi	31
1.4.1.4. BMMYK'nın Düzenlemeleri	32
1.4.1.5. AB'nin Göçmen ve Mülteci Politikaları	33
1.4.2. Türkiye'de Hukuki Düzenlemeler	34
1.4.2.1. Türkiye'ye İltica Eden veya Üçüncü Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik	35
1.4.2.2. Ulusal Eylem Planı	35
1.4.2.3. Uygulama Talimatı	36

İKİNCİ BÖLÜM

SURİYE UYRUKLU SIĞINMACILAR

2.1. SIĞINMACILARIN MENŞEİ DEVLETİ: SURİYE ARAP CUMHURİYETİ	38
2.2. SURİYE'DEKİ ÇATIŞMALARIN GELİŞİMİ, SÜRECİ VE İNSANİ BOYUTU	45
2.3. TÜRKİYE'DEKİ SURİYELİ SIĞINMACILAR	52
2.3.1. Sığınmacı kamplarında Yaşayan Suriyeli Sığınmacılar ve Sorunları	58
2.3.2. Sığınmacı Kampı Dışında Yaşayan Suriyeli Sığınmacılar ve Sorunları	62
2.4. SURİYELİ SIĞINMACILARIN TÜRKİYE'YE ÇOK YÖNLÜ ETKİLERİ	67
2.4.1. Toplumsal Etkileri	68
2.4.2. Ekonomik Etkileri	73

2.4.4. Türkiye’deki Temel Kamusal Hizmetler Üzerine Etkileri	84
3.1. ARAŞTIRMANIN AMACI	88
3.2. ARAŞTIRMANIN MODELİ	88
3.3. EVREN VE ÖRNEKLEM	88
3.4. VERİLERİN TOPLANMASI VE ANALİZİ	89
3.5. BULGULAR	89
 SONUÇ VE ÖNERİLER	 107
KAYNAKÇA	111
EKLER	

KISALTMALAR

AB	AVRUPA BİRLİĞİ
ABD	AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ
ABÖ	AFRİKA BİRLİĞİ ÖRGÜTÜ
AFAD	AFET VE ACİL DURUM YÖNETİMİ BAŞKANLIĞI
AIHM	AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ
BM	BİRLEŞMİŞ MİLLETLER
BMMYK	BİRLEŞMİŞ MİLLETLER MÜLTECİLER YÜKSEK KOMİSERLİĞİ
ExCOM	YÜRÜTME KOMİTESİ
GİGM	GÖÇ İDARESİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
GKY	GEÇİCİ KORUMA YÖNETMELİĞİ
HRW	İNSAN HAKLARI İZLEME ÖRGÜTÜ
IŞİD	İRAK ŞAM İSLAM DEVLETİ
İHAD	İNSAN HAKLARI ARAŞTIRMA DERNEĞİ
İHEB	İNSAN HAKLARI EVRENSEL BEYANNAMESİ
KDP	KÜRDİSTAN DEMOKRAT PARTİSİ
NATO	NORTH ATLANTIC TREATY ORGANIZATION
ÖSO	ÖZGÜR SURİYE ORDUSU
PKK	KÜRDİSTAN İŞÇİ PARTİSİ
PYD	DEMOKRATİK BİRLİK PARTİSİ
SGDD	SİĞINAMCILARLA VE GÖÇMENLERLE DAYANIŞMA DERNEĞİ
SRMD	THE SYRIAN REVOLUTION MARTYR DATABASE
SRRP	SURİYE BÖLGESEL MÜDAHALE PLANI
STK	SİVİL TOPLUM KURULUŞU
TOKİ	TOPLU KONUT İDARESİ
TTB	TÜRK TABİPLERİ BİRLİĞİ
TÜİK	TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU
UAÖ	ULUSLARARASI AF ÖRGÜTÜ
UNHCR	UNITED NATIONS HIGH COMMISSIONER FOR REFUGEES
WFP	DÜNYA GIDA PROGRAMI

YPG

HALKÇI KORUMA BİRLİKLERİ

YUKK

YABANCILAR VE ULUSLARARASI KORUMA KANUNU

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Türkiye’de Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilerin İllere Göre Dağılımı	s.53
Tablo 2: Türkiye’de Suriyeli Sığınmacıların Barınma Merkezlerine İlişkin Temel Veriler	s.59
Tablo 3: Yaşa Göre Dağılım	s.89
Tablo 4: Cinsiyete Göre Dağılım	s.90
Tablo 5: Göç Ettikleri Kent	s.90
Tablo 6: Eğitim Durumu	s.90
Tablo 7: Medeni Durumu	s.91
Tablo 8: Çocuk Sahipliği	s.91
Tablo 9: Göç Etmeden Önceki İşleri	s.92
Tablo 10: Suriye’den Ayrılma Gerekçeleri	s.92
Tablo 11: Suriye’de Karşılaştıkları Baskı ve Zulüm Olgusu	s.93
Tablo 12: İzmir’e Geliş Tarihleri	s.93
Tablo 13: İlk Sığınılan Ülke Olmada Tercih Yönü	s. 94
Tablo 14: Katılımcıların İzmir’i Seçme Gerekçeleri	s.94
Tablo 15: Türkiye’de Yaşama Nedeni	s.95
Tablo 16: Türkiye’ye Birlikte Geldiği Kişiler	s.95
Tablo 17: Suriye’de Kalan Yakınları	s.96
Tablo 18: Türkiye’ye Giriş Yapma Şekli	s.96
Tablo 19: Barınma Yerleri	s.96
Tablo 20: Birlikte Yaşanılan Kişi Sayısı	s.97
Tablo 21: Şu Anda Yaşanılan Yere Yönelik En Önemli Sorun Alanları	s.97
Tablo 22: İzmir’de Bir İşte Çalışma Durumu	s.97
Tablo 23: Çalışma Hayatına Katılımın Türü	s.98
Tablo 24: Çalışmayan Bireylerin Geçimlerini Sağlama Şekli	s.98
Tablo 25: Herhangi Bir Kuruluştan Yardım Alma Durumu	s.99
Tablo 26: İzmir’de Karşılaşılan Başlıca Hizmet Sorunları	99
Tablo 27: Mülteci Ya da Sığınmacı Olmak İçin Herhangi Bir Kuruma Başvurma Durumu	s.100
Tablo 28: Türkiye’de Hukuki Statülerin Tanımlanması Şekli	s.100

Tablo 29: Türkiye’de Yararlandıkları Sosyal Hizmetler	s.100
Tablo 30: Yaşanılan Sorunların Çözümlemesinde Etkili Kurumlar	s.101
Tablo 31: İzmir Halkının Sığınmacılara Karşı Davranışları	s.101
Tablo 32: Türkiye’den Başka Bir Ülkeye Gidiş Tercihi	s.102
Tablo 33: Suriye’yi Terk Etme Sebeplerinin Ortadan Kalkması Durumunda Geri Dönme Tercihi	s.102
Tablo 34: Önümüzdeki Birkaç Yıl İçindeki Gelecek Beklentisi	s.102
Tablo 35: Dini Tercih	s.103

EKLER LİSTESİ

EK -1: Anket

ek s.1

GİRİŞ

Suriye, Arap Baharı tanımlamasına yol açan 2011 yılının Mart ayında başlayan barışçıl protestolar ve bölgesel çatışmaların günümüzde iç savaşa dönüşmesi ile birlikte küresel bir sorun alanı haline gelmiştir. Birleşmiş Milletler verilerine göre savaş öncesinde 22 milyonun biraz üzerinde bir nüfusa sahip olan Suriye’de, 2017 yılı başı itibariyle ülke içinde daha güvenli bölgelere yerleşenlerin sayısı 7 milyon olmakla birlikte 5 milyona yakın Suriyeli ise ülkesini terk ederek komşu ülkelere sığınmıştır. Bu insanların sayıları ve barınma süreleri arttıkça hem sığınmacılar, hem de yerel halk gittikçe artan sorunlarla karşılaşmakta ve uyum problemleri yaşamaktadır. 2014 yılından itibaren sığınmacıların Almanya ve İsveç başta olmak üzere Avrupa Birliği ülkelerine sığınma girişimleri, söz konusu sorunu bölgesel olmaktan çıkarıp küreselleştirmektedir. Suriyelilerin Avrupa Birliği ülkelerine sığınma çabaları, savaşın sonlanacağı ve ülkelerinde gelecek planı yapabileceklerine dair inancı kaybettiklerini göstermektedir. Sığınmacıların birçok ülkeye dağılması ve çalışma hayatı başta olmak üzere ülkelerin toplumsal hayatının bir parçası haline gelmesi, entegrasyon problemlerine, yerel halkın tepkisine ve çatışma risklerine neden olmaktadır. Bu gerçek, entegrasyon alanında çözüm çabalarını oldukça önemli bir hale getirmektedir.

Son yıllarda Türkiye, oluşan savaş ortamında çeşitli etnik ve dinsel kökenlere sahip göçmen grupların akınlarına uğramaktadır. Bu göçlerin bir kısmı Türkiye’yi hedef almıştır bir kısmı da Türkiye’yi transit ülke olarak kullanmıştır. Günümüzde Türkiye’de yüzde doksani sığınmacı kampı dışında yaşayan 2.7 milyonun üzerinde Suriyeli sığınmacı yaşamaktadır. Bu insanlar göçün başladığı ilk yıllarda genellikle sınıra yakın şehirlerde yaşamasına rağmen, günümüzde büyükşehirler başta olmak üzere Türkiye’nin birçok iline yayılmış bulunmaktadır. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nün güncel verileri incelendiğinde en fazla sığınmacı nüfusuna ev sahipliği yapan iller sırasıyla Şanlıurfa, İstanbul, Hatay, Gaziantep, Adana, Mersin ve Kilis’tir. Bu illerde yaşayan sığınmacı nüfusu yüz bin kişiden dört yüz bin kişiye kadar değişmektedir. Sığınmacıların yüzde onunu oluşturan nüfusun barındığı sığınmacı kampları ise sınıra yakın 10 ilde yer almaktadır. Günümüzde bu kapsamda toplamda yirmi altı adet barınma merkezi bulunmaktadır. Söz konusu insanlar

demografik olarak incelendiğinde, Türkiye’de yaşayan Suriyelilerin yarısından fazlasının 18 yaş altındaki çocuklardan ve dörtte birinin kadınlardan oluştuğu görülmektedir. Bununla birlikte, İzmir gibi büyükşehirler de sığınmacıların konumlandığı merkezler haline gelmiştir. Göç idaresi tarafından 2017 yılı için açıklanan kayıtlı sığınmacı sayısı İzmir’de 108.889’a ulaşmıştır. Artan bu sayı ile birlikte, merkez-yerel ilişkisine bağlı olarak yürütülen destek ve yardım faaliyetlerinde yetersizlikler oluşmaya başlamıştır.

Sığınmacıların günlük yaşamlarını devam ettirmekte yaşadıkları zorluklar, gittikleri ülkede bekleme sürelerinin uzaması ile birlikte daha karmaşık hal almakta ve sığınmacılar eğitim, iletişim kurabilme, sağlık, uyum, dışlanma ve ekonomik pek çok sorunla karşılaşmaktadırlar. Sığınmacıların vatanından, akrabalarından ayrılarak hiç bilmediği bir ülkeye gelmesi, yanında maddi anlamda birikimlerini getirememesi, iş bulmakta zorlanması, sosyal anlamda destek olacak aile, akraba desteğinden yoksun kalması da eklendiğinde, günlük yaşamın sığınmacılar açısından ne zorluklarla dolu olduğunu daha iyi anlaşılabilir.

Yaşanan fiili durum karşısında sivil halk ve çeşitli kuruluşlar ile birlikte yerel yönetimlerin yürüttüğü yardım faaliyetlerinin yukarıda sayılan sığınmacı ihtiyaçlarını karşılamakta yetersiz kaldığı tartışılmaktadır. Bu çalışmanın amacı; küresel bir sorun halini alan zorunlu göç hareketlerini ve özellikle son zamanlarda yakın coğrafyamızda yer alan ülkelerde meydana gelen iç karışıklıklar nedeniyle ülkelerini terk edip sığınmacı durumuna düşmek suretiyle, bu durumdan en çok etkilenen ülkelerden birisi olan Türkiye’ye gelen, zamanla ülkenin her bölgesine dağılan ve İzmir bölgesine de gelerek bir şekilde hayatlarını sürdürmeye çalışan Suriyeli sığınmacıların durumunu merkez-yerel yönetim hizmetleri açısından incelemektir. Bununla birlikte bu çalışma uygulanacak sosyal politikalara ve hukuki düzenlemelere katkı sağlayacaktır.

Araştırma kapsamında Türk uyruklu olmayan Türkiye’nin her tarafına dağılanlar ile özellikle İzmir’e gelen sığınmacılar arasından Suriyeli olanların tercih edilmesinin nedeni; ülkelerindeki iç savaşın kısa vadede bitecek gibi görünmemesi ve ülkelerine dönüşün uzun zaman alacak olması, ayrıca Türk hükümetinin diğer yabancılara uyguladığı politikalardan farklı olarak “Geçici Koruma Yönetmeliği”, geçici 1. maddesinde bizzat Suriyeli sığınmacılardan bahsedilmesi ve kendilerine

verilen geçici kimlik belgesi ile ülke içerisinde bir tür serbest dolaşım hakkına sahip olmaları, buna paralel olarak zamanla İzmir genelinde yerleşerek sayılarının artması ve çalışma hayatını etkilemeleridir.

Çalışma, üç bölüm halinde ele alınmıştır. Birinci Bölümde göçle ilgili temel kavramlara değinilmiştir. Bu kavramlar; göç, düzenli göç, iç göç ve uluslararası göç (dış göç), mülteci, sığınmacı, göçmen ve göçmen işçi kavramlarıdır. Bölüm içerisinde literatürde yer alan göç kurmaları ele alınmıştır. Ayrıca göçlerin dünyadaki ve Türkiye’deki tarihsel gelişimi üzerinde durulmuştur. Bununla birlikte; mülteci ve sığınmacılar hakkında hukuki düzenlemeler evrensel boyutta ve Türkiye özelinde ayrı ayrı işlenmiştir. Türkiye’ye yönelik kitlesel mülteci ve sığınmacı akını ve bu akınlar karşısında yerel yönetimlerin durumu bölüm içerisinde incelenen bir diğer konudur.

Çalışmanın İkinci Bölümünde Suriyeli sığınmacılar konusu ele alınmıştır. Öncelikli olarak Suriye’deki çatışmaların güncel durumu ve durumun insani boyutları irdelenmiştir. Ardından Türkiye’deki Suriyeliler sığınmacı kampında ve sığınmacı kampı dışında yaşayanlar olmak üzere iki gruba ayrılarak karşılaştıkları sorunlar ele alınmış; sığınmacıların Türkiye’ye etkileri toplumsal, ekonomik, siyasi ve temel hizmetler olmak üzere dört alt başlıkta tartışılmıştır. Çalışmanın Üçüncü Bölümünde son olarak Suriyeli sığınmacılara uygulanan anket ile ilgili yöntem ve bulgulara yer verilmiştir. Sonuç bölümünde ise elde edilen bulgular merkez-yerel hizmet ilişkisi çerçevesinde değerlendirilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

GÖÇ, SIĞINMACILIK ve YASAL DÜZENLEMELER

1.1. GÖÇ, MÜLTECİ VE SIĞINMACI KAVRAMLARININ TANIMI

Göçle ilgili birçok tanımlama yapılmıştır. Örneğin en genel anlamı ile göçün, bireylerin mekan ve meskenlerini nispeten devamlı biçimde ve çok fazla uzaklıklar içinde değiştirmeleri olduğu ifade edilmiştir. Bununla birlikte tanımlar incelendiğinde temel unsurun “yer değiştirme” olduğu ve bu yer değiştirmenin ise uzun veya kısa mesafede yurt içi veya uluslararası olduğu belirtilmektedir(Yenigün 2010: 3).

Göçün en acımasız yanlarından biri kuşkusuz zorunlu göç, sığınmacılık ve mültecilik olgularıdır. Göç olgusuna konu olan zorunlu göçmenler, vatansızlar, sığınmacılar ve mülteciler; yaşama, özgürlük ve kişi güvenliği haklarının tehlikeye girmesi sonucunda yaşadıkları ülkeyi terk ederek başka bir ülke sınırları içerisinde hayat bulma mücadelesine itilmektedirler. Kimi zaman sığınma amacıyla göç edilen ülkede hayatta kalabilmek için her türlü kötü muameleye sessiz kalmaktadırlar. Dünya yaşanan bu insan hakları dramına çoğunlukla sessiz kalmakta, devletler gerekli yasal düzenlemeleri yapmakta isteksiz davranmakta, sivil toplum kuruluşları sınırlı sayıda insana el uzatabilmektedir(Urk 2010).

Sığınma; göçerin zulüm ve baskı endişesiyle, can güvenliği'nin tehlikeye girdiği anlarda ülkesini terk etmesiyle başlar. Urk'a göre: Göç ise daha geniş bir kavram olarak daha çok ekonomik nedenlerle mekân değiştirme durumudur. Sığınmadaki mecburi durum ya da “zorunda olmak”, kişiye yabancılık hissini, kendisini korunmasız ve savunmasız hissetme duygusunu yaşatır. Dışlanma, uyum, bütünleşme, asimilasyon konularıyla da yakından ilgilidir. Diğer taraftan göç ve sığınma kavramları arasındaki farka da değinmek gerekir. Aslında mülteci ve sığınmacı kavramları birçok kaynakta yan yana hatta aynı anlamda verilmektedir. Ancak sıklıkla karıştırılan bu iki kavram bir bakıma süreç bağlamında birbirinden ayrılmaktadır. En basit anlamda sığınmacı mültecilik statüsünü almak için başvuru yapmış kimsedir. Bu başvuru henüz sonuçlanmamıştır ve bir anlamda sığınmacılık bir süreçtir. Mültecilik ise bir statüdür, yani sonuçtur. Bu farklılık, sahip olunan haklar açısından önemli etki yaratmaktadır (Urk 2010: 6).

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi metninde temelde insan hakkı şeklinde tanınan sığınma hakkı günümüzde devletlerin en fazla ihlal ettiği ve gittikçe yok saydığı insan haklarından biridir. Bir taraftan devletlere ait sığınmacıların temel hakkını yok kabul eden bu yaklaşım gittikçe güçlenir iken diğer taraftan tüm dünyadaki toplumlar içinde hızlıca yayılan “öteki”ye ilişkin düşmanlık sığınmacılara ait temel hakları ihlal neticesini doğurmaktadır (http://www.ihd.org.tr/index.php?option=com_content&task=view&id=63).

Sığınmacı, BMMYK Tarafından verilecek, mültecilik statüsünün getireceği, uluslararası haklardan yararlanmak isteyen göçerlere denir. Türkiye’ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye’den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik’in 3. maddesine göre sığınmacı; Irk, din, milliyet, belirlenmiş bir sosyal gruba üyeliği ya da siyasal fikirleri nedeniyle takibata uğrayacağı için haklı olarak korktuğundan vatandaşı olduğu ülke haricinde olan ve vatandaşı olduğu ülkenin himayesinden istifade edemeyen veya korkudan dolayı istifade etmek istemeyen ya da uyruğu yoksa ve önceden ikamet ettiği ülke dışında bulunuyorsa oraya dönmeyen veya korkusundan dolayı dönmek istemeyen yabancıyı, ifade eder.

Buz’a göre, sığınmacı; hukuki olarak mülteci olma şartlarını haiz yani ülkesinden kaçıp başka bir ülkeye sığınma sebebinin zulme uğramak ya da uğrayacağına dair haklı korku olduğunu ispatlayabilen fakat mültecilik statüsü resmi olarak tanınmamış kişi olarak tanımlanır(Buz, 2004: 8).

Türkiye, doğu ülkelerinden gelebilecek mültecilik akınının yaşanmaması için tedbiren coğrafi sınırlama getirmiştir. Bu sınırlama sonucunda, Avrupa dışından Türkiye’ye sığınanlar, üçüncü ülkeye gitmek için; sığınma talep etmiş başvuru sahipleridir. Başvuru sahiplerinin, başvuruları sonuçlanana kadar, geçici sığınmalarına imkan tanınmıştır. Bu şekilde, Türkiye’de kaldığı süre kadar, uluslararası korunma hakkı da sağlanmıştır.

Sığınmacı ile mülteci kelimeleri genelde birbirleri ile karıştırılmaktadır. Bir birey mülteci olduğunu ileri sürüyor ise, ancak iddiaları henüz kesinlik kazanmadıysa, o şahıs sığınma isteğinde bulunmuş sayılmaktadır, yani başvuru sahibi statüsündedir.

Ulusal sığınma rejimleri, esasen sığınma isteğinde bulunan şahıslardan hangilerinin uluslararası seviyede korunma hakkını elde ettiğinin belirlenmesi için yürütülmektedir. Geçerliliği olan prosedürlerin uygulanmasının neticesinde mültecilik statüsü hakkı kazanamayan veya herhangi bir biçimde uluslararası korunma ihtiyacı olmayan şahıslar anavatanlarına geri gönderilebilmektedir.

Sığınma rejiminin etkili bir şekilde işlemesi gerekmektedir. Şayet bu rejim süratli ve adaletli ise, gerçekten mültecilik statüsüne hak etmediklerini bilen şahıslar en baştan itibaren mültecilik iddiasında bulunmazlar. Böylece adı geçen rejimden, ev sahibi ülkeler ve sığınma rejiminin kuruluş gayesi olan mülteciler faydalanmaktadır.

Kişisel biçimde zulme uğramaktansa genellikle çatışmaların veya şümüllü şiddet olaylarının neticesinde meydana gelen yoğun mülteci akınlarının yaşanmış olduğu dönemlerde, sınırı aşan her birey için kişisel sığınma mülakatlarını yürütmek mümkün olmamaktadır. Bunun dışında adı geçen işlem fazla gerekli değildir, zira var olan şartlarda insanların kaçma sebepleri aşikâr durumdadır. Bunun sonucunda, sözü edilen gruplara genel olarak “prima facie” mülteci statüsü verilmektedir (<http://www.unhcr.org.tr/?page=61>)

1.2. GÖÇ KURAMLARI

Modern çağa ait karakter özelliklerinin göçlere ve göç şekillerine yansıdığı ve bu yüzyılda göçe dair olgunun, hem aynı özelliklerle hem de kristalizasyona uğrayarak ortaya çıkmaktadır. Göçle ilgili yaşanmakta olan gelişmelerin, göçlerin her birini değerli ve özgün kıldığı görülmektedir.

Bundan dolayı göç konusunu ele alıp izah etme çalışmasını yapan sosyal bilimciler, göç konusu ile ilgili yenilikleri iyi anlama ve model ile kuramları bu kapsamda geliştirme hususunda çaba sarf etmektedirler . Birden fazla katmana sahip ve karmaşık bir yapıya bürünen göç konusu ile ilgili çalışmaların göçler ile göçmenler arasındaki ayrımı iyi yaparak, göçün kişisel ve yapısal sebeplerini ve bu sebeplerin göçlere dair şekillenmeye yaptığı etkileri analiz edebilmesi gerekmektedir. Böyle çalışmalar ise göçle ilgili kuramları ve modelleri gözden geçirmeyi beraberinde getirmektedir. (Çağlayan, 2006: 1)

Çağlayan'ın belirttiği gibi göç kuramlarını anlamak için, göçün hangi zamanda ortaya çıktığını anlayabilmek gereklidir. Unat'ın yayınında belirttiği gibi; 19. yüzyılın iç ve dış göç hareketlerini tek, kapsamlı bir kuramla açıklama çabalarından sonra 20. yüzyılın toplum bilimcileri farklı kavramlar, farklı varsayımlar ve farklı başvuru kalıpları kullanmak suretiyle çeşitli kuramsal modeller geliştirmeye başlamışlardır. Bu çalışmalar sonucunda üretilen kuramlar birey, hane halkı, ulusal ve uluslararası pazarlar gibi farklı nedensellik süreçlerine ve farklı irdeleme düzeylerine dayandıkları için, bunları birbiri ile bağdaşmaz biçimde değerlendirmek yanlış olur. Örneğin birey bir yandan gelirini arttırmak isterken, öte yandan hane halkının rizikosunu azaltmak isteyebilir. Bu kararların alınmasında hem ulusal hem de uluslararası piyasaların rolünün etkili olduğunu da kabul etmek mümkündür. Bu çalışma, referans alınan göç modellerinden göç sistemleri ve ilişkiler ağı kuramları haricinde belirtilen tüm göç modelleriyle neden sonuç ilişkileri açısından benzerlikler barındırmaktadır.

1.2.1. Ravenstein'a Göre Göç Kuramı

Ravenstein'in (1834-1913) göç kavramıyla ilgili fikirleri, William Farr'ın bu doğrultudaki fikirlerini çürütmeye yöneliktir. Farr'a göre göç, kesin olarak hiçbir kanuna bağlı olmadan yürümektedir (aktaran Corbett, 2005). Bu kapsamda Ravenstein, göç konusunun genel geçer kanunlarını bulmak için çaba göstermektedir (Çağlayan, 2006: 2). Kuramını iki temel önerme üzerine kuran Ravenstein göç edenlerin ya geri dönüşü tercih ettiklerini ya da karşı göçe devam ettiklerini belirtmiştir.

Ravenstein çalışmasında, 1871 ve 1881 yılındaki İngiliz nüfus sayımı istatistiklerine ait veriler üzerine kurarak bu verilere göre yedi adet göç kanunu belirlemektedir. Ravenstein'a ait çalışmanın kıymetli olarak nitelendirilmesinin sebeplerinden diğeri ise, bu çalışmadan sonra yazılacak olan göçle ilgili kuramlara ve modellere öncülük etmesi özelliğidir. Zira Ravenstein'a ait 1885 yılında yayınlanmış olan bu çalışma, göçe ilişkin çalışmaların ilki olma özelliğine sahip bulunmaktadır (Yalçın, 2004: 22).

Çağlayan'ın da belirttiği gibi; genel manada Ravenstein'a ait çalışmaya bakıldığı zaman, derinlik ve kuvvetli bir analize sahip olmadığı görünmekle beraber, kendi döneminde ve sonradan yapılan göçle ilgili çalışmalar için bir öncü olma niteliğine sahip bulunmaktadır. Çalışmaya ait kuramsal temel, endüstrileşmeye ve kentleşmeye ilişkin olgular üzerine kurularak 19.asrın son yarısında yaşanan gelişmeler çalışmaya ait temel dinamiği meydana getirmiştir.

Ravenstein, 1889'da yayınlamış olduğu ikinci makalede, kadınlardaki göç eğiliminin iç göçlerle kısa mesafedeki göçlerde erkeklere oranla daha yüksek olduğunu tekrarlayarak erkeklerin uzun mesafede ve yurtdışı göçlerde, daha istekli ve göç eğiliminin daha yüksek olduğunu vurgulamaktadır (Yalçın, 2004: 25).

Ravenstein, her iki makalede de yukarıdaki kanunları ortaya koymakta; göç aşamasının ana mekanizmalarını, hem dış hem de iç göç için belirlemeye çalışmaktadır. Ancak ikinci makalede birincisine göre temel fark, uluslararası göçe ilişkin de bilgileri içermesidir. Ravenstein'ın makalelerinde uluslararası göç konusunda, yine iktisadi belirleme temelli bir yaklaşımın ortaya koyulduğu ve uluslararası göçün kent ve endüstri gelişimiyle bağlantılı olarak irdelendiği görülmektedir. Ravenstein tarafından göç, devamlı çoğalarak devam eden bir süreç olarak vurgulanmakta, bu süreçteki sebep olarak ise sanayideki gelişim ve bununla bağlantılı olarak sanayi ve ticaret merkezlerinin çoğalması gösterilmektedir (Yalçın, 2004: 26).

Görüldüğü gibi Ravenstein'a ait göçle ilgili kanunlar, döneme ait iktisadi belirlenim temelli bilgileri vermekle beraber, günümüzde var olan çok etmenli ve daha komplike göç konusunun anlaşılmasına dair noksan ve yetersiz kalmaktadır. Yukarıda bahsedilen göçle ilgili kanunların daha sonra yapılacak göçle ilgili çalışmalara ana katkısı ise, tarihsel biçimde arkadan gelmekte olan göç teorileri ile modellerine zemin oluşturmalarıdır. Bahsi geçen göçe dair kanunlardan söz eden Castles ve Miller, bazı tespit ve eleştirilerde bulunmaktadırlar. Temelde teoride tarihsellik olmadığını (ahistorical) ve kişisel tercihlere dayalı olduğunu vurgulamaktadırlar. Zira onlar, Ravenstein'a ait teorinin temelini, göçmenlerin gidecekleri yer hususunda gerçekçi biçimde yapmış oldukları bir maliyet kazancı hesabına dayandırmaktadırlar. Kişisel maliyet-kazanç hesabı dikkate alındığında Ravenstein'a ait teori, neo-klasik iktisadi temele sahip göç çalışmalarının zeminini

oluşturmuştur. Bunun dışında Castles ve Miller, düşük gelire sahip bölgelerden geliri yüksek olan yerlere yönelik göçsel hareketlerin, iktisadi temelli olması nedeniyle bu durumun klasik itme çekme teorisi şeklinde de isimlendirilebileceğini belirtmektedirler. Zira göçe neden olan düşük gelirle düşük standartlı hayat, ekonomi fırsatlarının olmaması, siyasi baskılar gibi etkenler itme faktörleri durumundadır. Çekme etkenleri ise yüksek kazanç, işgücü talebine, ekonomik fırsatlara ve politik özgürlüğe ilişkin faktörlerdir (Castles - Miller, 1998: 20-21); (Çağlayan, 2006: 5).

1.2.2. İtme Çekme Kuramı

Bu kuramı ilk defa 1966'da Everett Lee ortaya koymuştur. Ancak daha sonraları bu kuram farklı kişilerce geliştirilerek kurama katkılar yapılmıştır. Bu geliştirme faaliyetleri kapsamında Lee'nin ortaya koymuş olduğu formülasyonların ilkinin tamamen korunması suretiyle, yapılmış olan çoğu katkılar kuramdaki temeli bozmamıştır. Lee, 1966'da Bir Göç Teorisi (A Theory of Migration) adı ile yayınlamış olduğu makalede Ravenstein'a ait çalışmaya atıfta bulunup bir saptamayı yapmaktadır. Lee, Ravenstein'dan sonra yetmiş beş sene geçtiğini, bu zaman içerisinde göçle ilgili binlerce çalışmanın yapıldığını ve çoğunun ise Ravenstein'a atıf yaptığını belirtmekte; bu süreç içerisinde yapılmış olan çalışmaların genelinin de göçmenlere ait demografik yapıya ilişkin genel eğilimleri saptamaktan ileriye gitmediğini ifade etmektedir (Todaro 1980: 16). Lee'nin yazmış olduğu kuramın içeriğinde göçmenden çok göç konusuna odaklanılmakta, ancak göçmen konusunun göz ardı edilmemesi gereği de kuramda belirtilmektedir.

Lee, bu kapsamda öncelikle göçlere ait müşterek karakteristik özellikleri ortaya koymakta ve bunun için ise göçle ilgili itici ve çekici etkenleri saptayarak, analizinin temelini meydana getirecek dört ana faktörü belirlemektedir. Bu faktörler; yaşanmakta olan yer, gitmek istenilen yerle ilgili, işe engel olan faktörler ve kişisel faktörler olarak sınıflandırılmaktadır (Yalçın, 2004: 30). İtici etkenler yaşanan yerdeki işsizlik oranının yüksekliği, doğal afetler, güvenli bölge arayışı, savaşlar olarak tanımlanmışken göç edilecek yerdeki iş fırsatları, sağlık ve eğitim hizmetlerine erişimin kolaylığı gibi etkenler ise çekici etkenler olarak belirtilmektedir.

Öncelikle küreselleşme olmak üzere faktörlerin çoğu, göç konusuna güçlü bir etki bırakmakta ve değişime neden olmaktadır. Görünür hale gelen belirleyeni çok olan bu yapı, itme çekme etkenlerine ait hesabın, bilhassa uluslararası göçe ilişkin zor olan bir durumun da habercisi olmaktadır. Bu itme çekme etkenleri çağımızda göçle birlikte varlıklarını sürdürüyor olsalar bile Lee'ye ait kuramda bahsedildiği gibi, bu etkenlerinin her sınıfa özel biçimde hesaplanması artık zorlaşmaktadır. Bunun sebebi, içinde yaşanılan döneme ait sınıf yapısının ve içeriğinin çok tartışmalı hâle gelmiş olması ve sınıfa ait sözü edilen bu yapının göçe ilişkin net tespitlerin yapılmasını zorlaştırmasıdır (Çağlayan, 2006: 6).

1.2.3. Petersen'in Beş Göç Kuramı

Çağlayan'ın da belirttiği gibi; İtme çekme etkenleriyle ilgilenen ve göçe dair düşünce üreten bir başka göç teorisyeni de Willam Petersen'dir. Petersen, insanların farklı olmadığı ve göçlerin de anormal bir durum olmadığı kuramına adeta itiraz ederek, şayet insanların tümü aynı ise niçin bazılarının göç edip bazılarının ise göç etmediğini (Petersen 1958: 258) sorgulayarak çalışmasına başlamaktadır. Temelde Petersen'in aramış olduğu bilgi, itme çekme etkenlerinin asıl nedenlerin ne olduğu bilgisidir. Petersen, tarihi döngüye dair önemden bahsetmekte ve unutulmama gereğini de belirterek, belirli bir zaman aşamasında göçe dair itme etkeni şeklinde işlemekte olan bir bütünlüğün, belirli bir zaman içinde çekme etkeni şeklinde işleyebileceğini savunmaktadır. Petersen'in, kişisel ve sınıfsal farklılıkları da gözetmek suretiyle beş göç tipini oluşturduğu görülmektedir (Çağlayan, 2006: 9).

Petersen'e ait çalışma kapsamında ortaya konulan göç çeşitleri, yalnızca itme çekme etkenlerinin varlığının neticesinde meydana gelmemekte, bununla birlikte göçe dair kişisel ve sosyal motivasyonları da analiz aleti yaparak bu malzemenin kullanılması suretiyle oluşmaktadır. Bunların tümüne bakıldığında, Petersen'e ait çalışmanın, bilhassa kişisel ve sosyal motivasyonu kapsadığından dolayı, göç sosyolojisine dair literatürde mühim bir yere sahip olduğu görülmektedir. Bunun dışında, birden çok etkenin göç analizi için kullanılmasına izin vermesi, yönlendirilmiş olan ve zorla göç ayrımını başarılı biçimde gerçekleştirmiş olması, Petersen'e ait kuramı, çağımızdaki göçlerin çözülmesinde ve anlaşılmasında başarılı

ve kullanılabilir hale getirmektedir. Bilhassa günümüzde yaşanmakta olan bazı uluslararası göçlerin (Afrika'daki savaş kaçakları, sömürgecilik zamanında Afrika ülkelerinin bazılarıyla Fransa arasındaki göçmenlere dair ilişkiler vb. gibi) aracılığı ile kurama genel olarak bakıldığı zaman, kuramın bir analize ve açıklamaya aracılık ettiği fark edilmektedir (Çağlayan, 2006: 10-11).

1.2.4. Kesişen Fırsatlar Kuramı

1940'da ilk defa Stouffer'in yaptığı bu çalışmada, göçten çok göçmen kavramının üzerinde durulmaktadır. Buna göre, göçle ilgili çalışmalarda çekimsel etki üstünde daha çok durulması gerekmektedir. İki değişik merkezde bulunan çekim etkenleri, göç edilmesi planlanan yer ile çekim merkezinin arasında bulunan mesafenin dikkate alınması yöntemiyle analizin yapılması gerekmektedir (Stouffer, 1940: 846). Stouffer, belirli olmayan iki merkez tarafına yönelmeyi içeren göç için çekme etkenlerinin mühim olduğunu, ancak bu etkenlerin önemiyetini belirlemekte olan ana noktanın ise mesafe olduğunu vurgulamaktadır. Bu kurama göre, belirli bir mesafeye göçecek birey sayısı bu mesafede bulunan iş olanaklarının çokluğu ile doğru orantılı durumdadır. Bunun dışında göçün gerçekleşeceği hedef yer ile halen yaşanılan yerin arasında bulunan mesafenin uzun olmaması da, göç edecek olan bireye göç etme cesareti vermeye ve göç etmeye pozitif manada etki etmektedir. Yani göçün edileceği yerde bulunan iş olanaklarının çok olması ve göç mesafesindeki kısalık, o merkeze göç edecek bireylerin adedini çoğaltan etkenlerdir (Jansen, 1970: 11).

Sözü edilen kuramın uluslararası göçte en mühim katkısının ne olduğu düşünüldüğünde, göç mesafesi ile ilintili olarak göç esnasında yaşanabilecek güçlüklerle dikkat çekerek göçü değerlendirmesi anlaşılmaktadır. Göçte negatif etki eden unsurlar arasında gidilecek mesafede, aşılacak olan ulus-devletlere ait sınırlar ve bu sınırların geçişleri yer almaktadır. Zira aşılacak olan sınırların hepsi, bir kontrol mekanizması ile sistemini de gerektirmektedir. Böyle bir durum ise, uluslararası göçte oldukça zorluklar getiren bir faktör ve uluslararası göçte bir sınırlama manasını taşımaktadır. (Çağlayan, 2006: 11-12).

1.2.5. Merkez Çevre Kuramı

Dünya sistemleri kuramı şeklinde de bilinmekte olan bu kuramı, Samir Amin, Immanuel Wallerstein, Andre Gunder Frank isimli bazı düşünürler gündeme taşımıştır. Oldukça yaygın biçimde kullanılmakta olan bu kurama ayrıca Bağımlılık Okulu adı da verilmektedir.

Kuramın geliştirmiş olduğu şemaya göre merkezde bulunan kapitalist ağların, kapitalist olmayan toplumlara ait çevresel dokulara sızmaya başladığında, çevrede bulunan nüfusun göç etmeye başladığı görülmektedir. Bu aşama, sömürgecilik olgusuyla yakinen ilgilidir. Sömürge rejimleri koloni devletlerinin çıkarı için hizmet etmek için zamanında sömürge devletlerin fakirleşmiş bölgelerine girmişlerdir. Günümüzde ise neo-koloni hükümetlerinin ve çok uluslu şirketlerin dünya ekonomisini elinde bulunduran kapitalistlerin ürettikleri ulusal seçkin grupların iktidarını devam ettirmelerine yardım etmektedirler.

Çağlayan, Wallerstein'ın ortaya koyduğu yaklaşımı şöyle aktarmaktadır “Sözcük kullanımı yönünden Frank ve Gills'i Wallerstein'den ayıran bir detaya dikkat çekmektedir. O ikisi bir “dünya sisteminden” söz etmekte iken diğeri “dünya-sistemleri”nden söz etmektedir. Wallerstein bir tire işareti kullanıyorken diğeri ikisi kullanmamaktadırlar. Wallerstein çoğul kullanıyorken; diğeri tekil kullanıyorlar; zira Frank ve Gills'e göre tarihi zaman ile uzam boyunca yalnızca tek bir dünya sistemi var olagelmıştır. Wallerstein'a göre çok fazla dünya-sistemi var olagelmıştır. Örneğin O, çoğu tarihçinin Çin ya da Çin İmparatorluğu adlandırdığı şeyin tek bir sistem olduğunu düşünmektedir. Çin adı verilen coğrafyada birbirini takip eden bazı sistemler varlığını sürdürmüştür. Han yükselerek düşmüştür. Tang ya da Ming coğrafi yerleri, görünürde var olan formları (bir “Dünya İmparatorluğu”) ve birtakım kültür özellikleri aynı olsa da, aynı tarihi sistemi yansıtmamakta idi. “Modern dünya sistemi” ya da “kapitalist dünya-ekonomisi” çoğu sistemin içinde yalnızca bir tanesidir. Onun kendisine has özelliği çağdaşlarını bertaraf edecek derecede güç sahibi olduğunu göstermiş olmasıdır” (Wallerstein, 2003: 531-523).

Wallerstein'a ait bu kuramsal yaklaşıma göre, kapitalizm ile kapitalizmin bazı görünüşleri, günümüzdeki ekonomiyi ve bununla ilintili biçimde de diğeri yapıların belirlendiği ana unsurlardır. “Günümüzdeki durumda tarihsel sistem, evrilen tek

tarihsel varlık olarak kapitalist dünya ekonomisidir” (Wallerstein, 2000: 134). Bu yaklaşım kapsamında merkez-çevre kuramına bakıldığı zaman, merkez şeklinde isimlendirilen ülkeler, iktisadi ve toplumsal olarak gelişerek genelde kapitalist ilişkiler sistemini benimseyen ülkelerdir.

Çevredeki ülkeler ise bu kapitalist değer ve ağlarla kuşatılan merkez ülkelere bağımlılığı olan ülkelerdir. Merkez ve çevre ülkelerin, kapitalist değerlerle iktisadi mecburiyetler sisteminin kapsamında karşılıklı şekilde birbirlerine bağımlı oldukları görülmektedir. Bu kurama göre çevre şeklinde isimlendirilen ülkeler, merkez ülkelerin vazgeçemeyeceği ve kapitalist gelişim perspektifinde daima gereksinim duyacağı bir konumda yer almaktadırlar. Ortaya çıkan bu gereksinim, esasen bağımlılık zincirini meydana getiren iktidar mekanizmasına ait temel gereksinimdir. Kurulmuş olan bağımlılık sisteminin içinde merkez ülkeler, ucuz işgücünün ve hammaddenin elde edilmesi ile imal edilen malın pazarlanması amacıyla çevre ülkelere gereksinim hissetmektedirler. Çevre ülkelerden gelmekte olan hammaddenin, yine çevre ülkelerden gelmekte olan ucuz işgücü ile işlenmesi suretiyle maliyet azaltılmakta ve maliyeti düşük olan bu mamuller ülke içerisinde tüketilmekte veya diğer ülkelere ait pazarlara ihraç edilerek kapitalist sistem içerisine bir geri dönüşüm gerçekleştirilmektedir. Kurama ait temel işleyiş kapsamında, merkez ülkeler mevcut kapitalist birikimlerin geliştirilmesi ve mükemmelleştirilmesi amacıyla çevre ülkelere gereksinim duymaktadırlar. Çevre ülkeler ise, kapitalist gelişimlerinin tamamlanması ve iktisadi refah düzeylerinin yükseltilmesi amacıyla merkez ülkeler ile böyle bir ilişki sistemi içine girmektedirler. Açıkça görüldüğü gibi bağımlılık, gelişmişlik ve az gelişmişlik kriterlerinin tümüne göre olsa bile yalnızca tek yönlü olmamaktadır. Zira bu kuram, gerek merkez biçiminde kabul edilen gerekse de çevre biçiminde kabul edilen ülkelerin, birçok bağlamda ve yapıda birbirlerine ihtiyaç duyduğunu ön görmektedir (Çağlayan, 2006: 13-14).

Açıklanan bu kuramın işleyiş şemasına bakıldığında, kapitalist etki ve bu etkilerin yaratmış olduğu işleyişler sisteminin önemi büyüktür. Herhangi bir dünya sisteminin kapsamında meydana gelen merkez çevre münasebetinde kapitalist ağlara ait etki ile çevre ülkeler bir nüfus hareketine maruz kalmaktadır. Zolberg’e göre bu hareket tarihsel bir perspektif ile ifade edilerek, geçmişte ve günümüzde yaşanan göçler, bilhassa günümüzdeki işgücüyle ilgili göçler, çevre ülkeler üzerinden merkez

lkeler zerine doğru akmaktadır (Zolberg 1983: 9). Abadan-Unat da Zolberg gibi güç akışının çevreden merkeze doğru gerekleştiiğini belirtmekle beraber, bu olgunun kapitalizme ait tabii bir sonuç olduğunu belirtmektedir (ağlayan 2006: 14). Dünya sistemleri kuramına göre uluslararası göçün sebebi, kapitalist gelişimin sebebi olduğu kopmalar ve yer değiştirmelerdir. Kapitalist ekonomi Batı Avrupa’da, Kuzey Amerika’da ve Japonya’da bulunan merkezlerden gittikçe daha geniş halkalar şeklinde yayılarak dünya nüfusunda gittikçe büyüyen kısım dünyanın pazar ekonomisi içerisine dâhil edilmektedir. evre bölgelerde bulunan toprağın, hammaddenin ve emeğin dünya pazarları denetimine girmesiyle gç akımları meydana gelmekte, bunların mühim bir bölümü dış ülkelere doğru yönelmektedir” (Unat, 2006: II, 31).

Merkez lkeler üzerinden evre ülkeler tarafına akan bu sermaye ile bilgi birikimi temelde kapitalist münasebetlerin yoğunlaşarak daha fazla derinleşmesine sebep olmaktadır. Karşılıklı biçimde merkezle evre ülkeler arasında bulunan bağımlılık münasebetini de derinleştirmiş olan bu durum, evre ülkelerde de bazı değişikliklere neden olmaktadır. Merkez ülkelerde yer alan kapitalist firmalar tarafından evre ülkelerde kurulan fabrikalar ile bu fabrikalar içinde çalışmakta olan işgücü, evre ülkelerde yer alan imalat mekanizmalarının ve sistemlerinin zayıflamasına yol açmaktadır. Zayıflamış olan imalat mekanizmaları ile klasik imalat faaliyetlerinden kopmuş olan yeni işçiler, ucuz emek piyasasına katılarak bu piyasanın canlı kalmasını sağlamaktadırlar. Bu gelişmelerin kapsamında, ucuz işgücü talebi, kadın ve ocuk işçilere duyulan gereksinimi de artırarak bu gereksinime yönelik olarak iş yaşamına katılım sağlayan kadınlar da başta ataerkil aile yapısı olmak üzere, sosyal yapı üzerinde çok fazla değişim ve dönüşüme yol açmaktadırlar. Sözü edilen bu kapitalist işleyiş, evre ülkeler içerisinde de bir ge sebep olmaktadır. Klasik imalat tarzından kopmuş olan işçilerin sanayi merkezlerine doğru göç ettikleri, bunun ise ülke içerisinde bir ge sebep olduğu görülmektedir. Sanayideki gelişim ile beraber köy ve köy nüfusu hem endüstri açısından işgücü kaynağı oluşturmakta hem de sanayi toplumunu beslemektedir (Oktik, 1997: 81).

Özetle anlatılan, merkez kapitalist ülkelerle onların çevresindeki gelişmekte olan ülkelerin arasında küresel kapitalist bağların inşa edildiği ve yaşandii tarihi bir gerçek olduğundan, işgücü ile kapitalist etkileşimin arasında var olan bu ilişki

sistemi, esasen küreselleşme konusuna ve küresel çağdaki işgücü hareketliliğine işaret etmektedir. Ancak küreselleşmedeki hızlı gelişim ve bu gelişimin sonucu da, merkez çevre olarak isimlendirilen ülkelerin görüntüsünde yaşanmakta olan değişimdir. Çağımızda tek boyutlu ve tek kutuplu biçiminde yaşanan ilişki sistemleri merkezi ve çevresel görüntülerin netliğini kaybetmeye yol açmaktadır. Bunun sebebi, gerek siyasi ve kültürel küreselleşmenin gerekse de mali küreselleşmenin, merkez adı verilen ülkeler yerine ulus aşırı şirketleri koymuş olmasıdır. Artık yalnızca ulus-devletlerden herhangi birine ait sermayedeki güç kaybı veya bu sermaye gruplarının varlıklarını koruyamaması, bu sürece hem destek vermekte hem de hız kazandırmaktadır. Bu gelişmeler ise, işgücünün hem harekete zorlanmasına ve hem de bu hareketin yaratmış olduğu rekabet bilhassa kadın ve çocuk işgücü sömürmesine neden olmaktadır. Rekabetten dolayı en çok suiistimale maruz kalan kadının ve çocuğun emeğidir. Kadınların ucuz ücretler ile istihdamı, tercih edilmelerine imkan sağlamaktadır. (Sayın, 2001: 12).

1.2.6. Göç Sistemleri Kuramı

Bu kuram, uluslararası ilişkilerde, iktisadi ve siyasi temelli olarak geliştirilen kuramsal bir çerçevedir. Buna göre iki veya daha çok ülke karşılıklı biçimde göçmen değişimi ile bir göç sistemini ve ilişkiler zincirini oluşturmaktadırlar. Böyle bir ilişki veya ilişkiler zinciri iki yakın ülkenin arasında kurulabileceği gibi, birbirileri ile aralarında fazla mesafe olan ülkelerle bölgeler arasında da kurulabilmektedir. Meksika ile ABD arasında var olan göç ve göçmen ilişkileri, yakın bir coğrafi bölge üzerinde; Batı Afrika ile Fransa arasında var olan göç ve göçmen ilişkileri ise uzak iki coğrafi bölge arasında meydana gelen göç sistemleriyle ilgili ilişkilere iyi birer misal olarak gösterilebilir. (Çağlayan, 2006).

Bu kurama göre göç hareketi, göçün öncelendiği bir ilişki ile temellendirilmektedir. Genel manada göç verip alan iki ülkenin arasında, göç ilişkisi öncesinde de bir ilişki bulunmaktadır. Bu ilişkideki temel koloni dönemine ve koloni ilişkilerine, ticari ve ekonomik ilişkilere, siyasi nüfuz ve kültürel bağlara dayanabilmektedir. Bunun dışında bu ilişkideki temel askeri işgale de dayanabilmektedir. ABD'nin Meksika ile olan göç ilişkisindeki temel, Amerikalı

patronların ucuz işçiliğe olan gereksinimine ve iki ülke arasında var olan kültür etkileşimine bağlanmaktadır. Ancak bunun tersine, ABD'nin Kore ve Vietnam ile olan göç ve göçmen münasebetinin temeli Amerikan askeri işgaline dayanmaktadır (Castles - Miller, 1998: 23-24). Bu zamana kadar dünyada meydana gelen buna benzer ilişkilere ilişkin örneklerin çoğaltılması mümkündür. Hatta göç sistemleri kuramına göre, Türkiye'yle Almanya'nın arasında var olan münasebeti de bu tip ilişkiler de göç sistemi için örnek oluşturabilmektedir.

Göç sistemleri kuramı, göçe dair sosyal hareketlerden herhangi birinin makro ve mikro yapılarda bulunan karşılıklı etkileşimi için bir getiri olabileceğinin göstergesidir. Bu kapsamda, makro yapılarda çok geniş bir yelpazede bulunan kurumsal faktörler görünürken, mikro yapılarda göçmenlere ait olan inanışları, davranışları ve kendi aralarında var olan etkileşim ağı görünmektedir. Göç sistemleri kuramsal yaklaşıma nazaran, göç alanla veren ülkelerin arasındaki göçün kontrol edilmesi ve göçmenlerin yerleştirilmeleri ile ilgili meydana gelen ilişkinin kapsamındaki makro yapılar, dünyadaki pazarın mali politiğini, uluslararası pratikleri ve hukuki ilişkileri kapsamaktadır (Castles – Miller, 1998: 24). Göç alanla göç veren iki ülke arasında kurulmuş olan bu makro boyuttaki ilişkiler ile bu ilişkilerin neticesi olarak ortaya çıkmış olan yapı, göçe ilişkin bir toplumsal harekete ait organizasyonu ve planlanmayı kolay hale getirmektedir. Ancak bu durum kolaylaştırmayı ve organizasyonla ilişkili olarak göç alan ya da zamanında göçmen alan ülkelerin kendilerine ait sınırları muhafaza etmesini de gerektirmektedir. Bu durum Zolberg tarafından duvarları yükseltirken, küçük bir kapı bırakmak şeklinde ifade edilmektedir (Çağlayan, 2006: 17).

1.2.7. İlişkiler Ağı (Network) Kuramı

İlişkiler ağı kuramı, göçerlerin terk etmek zorunda kaldığı ülkesiyle, göç etmiş olduğu ülke arasındaki kurulan toplumsal ilintili ağların varlığını ve bu bağlantının göç kaynaklı etkileşimini inceler. Bu toplumsal etkileşme daha çok akrabalık, aidiyet ve nesep bağlarından oluşmaktadır. Bu ağ, ilk göçer'in sonraki göç edecek yakınına, göç macerasını anlatmasıyla başlar.

Ekonomik, siyasi ve toplumsal ağların varlığı, göçerin göçtüğü ülkenin yaşam şartlarına ve o ülkenin yerel halkına uyum sağlamasını kolaylaştırmaktadır. Buna en güzel örnek Isparta'dır. Isparta'daki sığınmacıların büyük çoğunluğunu oluşturan Somali uyruklu göçmenler, Somali'deki yakınlarına Isparta'yı olumlu refere etmeleri sayesinde, Isparta hedef alınarak göçe başlangıç yapılmaktadır.

Çağlayan'ın belirttiği gibi göçlerin hepsinin bir karakteristik özelliği bulunmaktadır. Bundan dolayı bir taraftan göçlerin hepsi kendi yapısı dahilinde inceleniyorken, diğer taraftan da disiplinler arası bir yaklaşımın kullanılması gerekmektedir. Bilhassa çağımızda yaşanan göç hareketlerinin çok fazla faktörün etkisinde gerçekleştiği görülmektedir. Bundan dolayı bu faktörlerin etkileri, göç ve göçmen münasebeti kapsamında geniş bir perspektif gerektirmektedir. Bu perspektifin, bünyesi içerisinde disiplinler arası ile diyakronik yaklaşımı barındırması gerekmektedir. Buradan hareket ile göç olaylarının her biri kendi içinde değişik boyutları ile ele alınır iken, aynı zamanda da tarihte yaşanan farklı hadise ve olgular ile ilişkilendirilip analiz edilmesinin gerekliliği de söylenebilir. Bu kapsamda ağ kuramı hem göç, hem de göçmen yaklaşımı ile diğer kuramlara göre farklılık göstermektedir.

Ancak bu noktada vurgulanması ve unutulmaması icap eden bir hususun da altının çizilmesi gerekmektedir. Buraya kadar incelenmiş olan göç kuramları ve modelleri günümüzde yaşanmakta olan uluslararası göçlerin anlaşılması için aracılık edebilecek kuramlar şeklinde, çoğu göç kuramı ve modelinin içerisinden seçilmiştir.

1.3. GÖÇLERİN DÜNYADAKİ VE TÜRKİYE'DEKİ TARİHSEL DURUMU

1.3.1. Göçlerin Dünyadaki Tarihsel Gelişimi

İnsanlık tarihi bir bakıma göç tarihidir. Tarihi süreç incelendiğinde, 15. Yüzyıldan itibaren batılı devletlerin, Avrupa ve Amerika'yı şekillendiren ve yaklaşık 300 yıl devam eden köle ticareti sonucu dünyanın farklı bölgelerinden milyonlarca insanın Avrupa ve Amerika'ya zorla getirilmeleri ayrı bir öneme sahiptir. Köle ticareti yasaklanmış ancak bu sefer de Asya, Afrika ve Karayipler'den ücretli işgücü olarak getirilmiş ve bu insanların büyük kısmı gittikleri ülkelerde yerleşik duruma

geçmişlerdir. Yine bu dönemde İngiltere, Portekiz, Hollanda, İspanya gibi sömürge ülkeler, kendi insanlarını Amerika, Afrika ve Avusturalya kıtalarındaki kolonilerine göndermişler ve bu şekilde Avrupa'dan milyonlarca insan bu kolonilere göç etmiştir.

Milenyumun son en büyük göçü 19. yüzyılın ilk yıllarında başlayan ve yaklaşık 55 milyon Rus, İtalyan, İrlandalı ve İskandinav halklarının yerleşmek amacıyla Kuzey Amerika ve Avusturalya'ya göç etmeleridir. Yine bu dönemde milyonlarca Çinli, Asya Pasifik bölgesindeki ülkelere göç etmiştir. Ayrıca, Avrupa kıtasında sanayi devrimine bağlı olarak milyonlarca insan, oluşan işgücü talebi nedeniyle kıta içerisinde yer değiştirmiştir (Brian, 2009:22-23).

20. yüzyılın başlarından itibaren başta Avusturalya olmak üzere, Kanada ve Amerika serbest göçmen politikasından vazgeçmişlerdir. Avusturalya, 1901'de "Beyaz Avusturalya" politikasını geliştirmiş ve Çin, Hindistan ve diğer Asya ülkelerinden gelen göçmenlere kapılarını kapatmaya başlamıştır. 1920'de Amerika, Avrupa ve Latin Amerika ülkelerinden gelen insanların serbest girişlerine son vermiştir (Brian, 2009:24-25).

Göç tarihi bakımından İkinci Dünya Savaşı'nın izlerini silmek ve ekonomik büyümeyi sağlamak için başta Fransa, Belçika, Hollanda ve Almanya olmak üzere bazı Avrupa devletleri, özellikle eski kolonilerinden gelen yabancı işçilere misafir işçi olarak kapılarını açmışlardır. 1960'larda da göç yasalarını gevşetmişler, göçmenlerin bu ülkelerde yerleşmelerine ve ailelerinin gelişine izin vermişlerdir

Aynı şekilde Kanada ve Avusturalya gibi ülkeler de ekonomik gelişmelerini desteklemek amacıyla tekrar büyük sayılarla göçmen işçi almaya başlamışlardır. Bu politikalar küresel ekonomik krizlere bağlı olarak inişli çıkışlı seyir izlemiştir. 1970'de başlayan petrol krizinin etkisiyle yavaşlayan yabancı işçi talebi, 1980'lerden itibaren başlayan küresel ekonomik büyümeye bağlı olarak güçlenmiştir. Ancak 2000'li yıllara gelindiğinde tekrar baş gösteren küresel krizin etkisiyle bu talep yeniden zayıflamıştır.

20. yüzyılın ikinci yarısında göç tarihi bakımından iki önemli gelişme olmuştur. İlki, Avrupa Birliği'nin kurulması ve Birlik içerisinde serbest dolaşım hukukunun gelişimidir. İkincisi ise, Batı Avrupa içerisinde ve 1989'da soğuk savaşın sona ermesi ile Doğu Avrupa'dan Batı Avrupa'ya doğru yaşanan göç hareketidir. Ancak içinde bulunduğumuz milenyumda göçün küresel görünümü ve rotasını, Batı

lkelerindeki nüfus açığı ve küresel ekonominin ekseninin doğuya kayması gibi iki temel değişken yeniden değiştirecektir (Canpolat ve Arıner, 2012:9).

lkeler arasındaki büyük gelir farkları insanların günümüzde kolayca yaşadıkları yerleri bırakıp, daha iyi bir iş ve daha iyi bir gelecek için zengin ülkelere göç etmelerine, meçhul bir geleceğe, bir maceraya atılmalarına neden olmaktadır. Bununla birlikte, en yüksek refah seviyesine sahip ülkelerde dahi istihdam sorunları yaşanmaktadır. Uluslararası gler, g alan ülkenin iç dengelerini sarsıcı bir niteliğe sahiptir ve söz konusu ülkelerdeki insanlar arasında yabancı düşmanlığı kolayca yayılmaktadır. Bunun en büyük sebebi de tanımadıkları insanların topraklarına gelip, çok daha düşük ücretler karşılığında çalışarak işlerini ellerinden almalarıdır (Touraine, 1997:198).

Bugün dünyada 200 milyon civarı göçmen olduğu tahmin edilmektedir. 1470-1870 arasında Afrika'dan Amerika'ya 9 ila 11 milyon arası kişi köle olarak götürüldü. Daha büyük bir g hareketi Avrupa'dan yeni dünyaya doğru 1850-1914 arasında yaşandı. Yaklaşık 40 milyon Avrupalı başta Amerika olmak üzere, Avustralya, Yeni Zelanda ve Güney Afrika'ya göç etti, yaklaşık 20 milyon kişi ABD'ye kalıcı olarak yerleşti. Tipik bir g ülkesi olan ABD bugün hala senede 800 bin - 900 bin yasal göçmen kabul ediyor.

Avrupa g rejiminde 1950'lerden sonra bir tersine dönüş olmuş ve 19. yy boyunca g veren Avrupa lkeleri, işgücü açığını göçmen işçi anlaşmalarıyla kapatmaya çalışmıştır. Türkiye de bu çağrıya cevap verenler arasındaydı.

Modern dönemde beş farklı g dalgası yaşanmıştır. Bunlardan birincisi; 17. yüzyılda Avrupa devletlerinin sömürgeci g olarak ortaya çıkmasından I. Dünya Savaşının sonuna kadar süren dönemdir. İkincisi; 17. ve 18. yüzyıllarda Batı Afrika'dan, Amerika'nın güneyine doğru kle ticaretinin başlamasından, köleliğin sona ermesine kadar uzanan ve Kanada, ABD, Latin Amerika, Avustralya ve Yeni Zelanda da kurulacak devletlerin temellerini oluşturan ve üç yüz yıl süren dönemdir. Üçüncüsü; I. Dünya Savaşı sonunda imparatorlukların dağılmasıyla Orta, Doğu ve Güney Avrupa'da oluşan ve sınırları etnik yerleşimlerle uyumlu olmayan yeni devletlerin homojen nüfuslar yaratma çabası içine girmesiyle yaşanan zorunlu gler dönemidir. Dördüncüsü; II. Dünya savaşından sonra Batı Avrupa'da oluşan işgücü açığını karşılamak amacıyla genelde Türkiye, Kuzey Afrika ve Yugoslavya'dan Batı

Avrupa ülkelerine ve özellikle Almanya'ya yönelen ve gittikleri ülkelerin etnik ve dini yapılarında değişimlere neden göç dönemidir. Sonuncusu ise; II. Dünya Savaşından sonra sömürge ülkelerinin bağımsızlıklarına kavuşmasıyla başlayan dönemde etnik açıdan bölünen, otoriter rejimlerle yönetilen, kendi içinde ve yakın çevresiyle yaşanan şiddetli çatışmalar nedeniyle zorunlu göçlerin yaşandığı dönemdir (Aydoğanoglu, 2007).

Ülkeler arasındaki büyük gelir farklılıkları insanların günümüzde kolayca yaşadıkları yerleri bırakıp, daha iyi bir iş ve gelecek için zengin ülkelere göç etmelerine, meçhul bir geleceğe, bir maceraya atılmalarına neden olmaktadır. Bugün hala milyonlarca insan Suriye, Afganistan, Irak, Myanmar, Eritre, Somali, Etiyopya vb. örneklerinde görüldüğü gibi baskıcı rejimlerin yaşattığı şiddet, ayrımcılık, etnik, dini, siyasal, sosyal ya da ekonomik nedenlerle yaşadıkları topraklarını terk etmektedir.

1.3.2. Göçlerin Türkiye'deki Tarihsel Gelişimi

Anadolu, insanlık tarihinin her döneminde yoğun bir şekilde göç hareketlerine tanıklık etmiştir. Osmanlı İmparatorluğunun kuruluşu Orta Asya' dan Anadolu' ya doğru meydana gelen göçlerin sonucudur. Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti de Osmanlı Devleti'nin dağılması ile imparatorluk topraklarından Anadolu topraklarına doğru oluşan göç akınlarına ev sahipliği yapmıştır. Cumhuriyet kurulduğunda ülke vatandaşlarının çoğunluğu mülteci, göçmen ya da ataları mülteci ve göçmen olan insanlardan oluşmuştur. 1950'lere kadar Türkiye' ye yönelen düzensiz göç hareketleri, İkinci Dünya Savaşından sonra sanayileşme sürecine giren Avrupa devletlerinin işgücü ihtiyacı nedeniyle tersine dönmüş ve Batı Avrupa ülkelerine göç vermeye başlamıştır. Ancak Soğuk Savaşın bitmesi ile Türkiye'nin yakın çevresinde yaşanan istikrarsızlıklar ve çatışma ortamı, ülkeyi tekrar düzenli ve düzensiz göçün geçiş ve hedef ülkesi haline getirmiştir (Canpolat ve Arıner, 2012:15).

Türkiye, yurt dışına göç eden vatandaşları açısından tüm dünyada benzer durumdaki ülkeler gibi “köken ülke”, kendisine yönelen göçmenler açısından ise “ev

sahibi ülke” durumundadır. Bu pozisyonuyla Türkiye, göç tarihi ve göçlerin çeşitliliği ve kategorileri bakımından zengin bir yapıya sahiptir (Buz, 2008:2).

Türkiye’de Cumhuriyet kurulduktan sonra ilk yıllardaki göçler, kalkınmanın lokomotifleri olarak görülmüştür. Çünkü ülke nüfus yoğunluğu düşüktür ve gelen pek çok göçmen de bu nedenle devlet desteği almıştır. Bu dönemde gelenlerin çoğu Türkiye’de istihdam imkanı bulmuş, üretim ve tüketim alışkanlıklarıyla ülke ekonomisini etkilemişlerdir. Göçmenlerin geldikleri dönemlere bakıldığında, ülke ekonomisini zorlayıcı etkileri de görülmektedir. Çünkü, gelen her göçmen kitlesi, ülke ekonomisi üzerinde onlar için yapılması gereken yatırım ve hizmetleri gerekli kılacak yükleri de beraberinde getirmiştir (Bayraklı, 2007:141).

Osmanlı coğrafyasından gelen büyük göçler sonrasında kurulan Türkiye Cumhuriyeti’nin göç politikalarını etkileyen önemli gelişmelerden ilki; Cumhuriyet döneminde Türkiye’de bir ulus-devlet kurma çabalarının önemli bir boyutu olan milli kimlik ve aidiyetin oluşturulmasına ilişkin politikalar. Bu anlayışın göç ile ilgili Türk hukukuna yansması, 1934 tarihli ve 2510 sayılı İskan Kanunu’dur. Kanun’da “Türk soyundan meskun veya göçebe” kişilerin Türkiye’ye göç etme hakkı tanınmıştır. Yine, 1932 tarihli ve 2007 sayılı “Türkiye’deki Türk Vatandaşlarına Tahsis Edilen Sanat ve Hizmetler Hakkında Kanun” bazı mesleklerin yalnız Türk vatandaşları tarafından yapılmasını hükme bağlamıştır. Göç politikalarını şekillendiren bir diğer unsur, Türkiye’nin göç politikalarının soğuk savaş döneminde NATO’ya girmesi ile beraber bir cephe ülkesi haline gelmesidir. Soğuk savaş döneminde sınır kapılarının önemli bir kısmı resmen veya fiilen kapalı olan Türkiye’nin göç politikaları, temel olarak güvenlik eksenine oturmuştur. Bu dönemde göç politikaları tamamen güvenlik kurumlarının inisiyatifi altında gelişmiştir. Türkiye’nin Cenevre sözleşmesini çekince koyarak imzalaması Türkiye’nin göç politikalarını şekillendiren üçüncü gelişmedir. Gerek NATO üyesi olarak ve gerek Cenevre sözleşmesine koyduğu çekince ile güvenlik politikalarına bağlı olarak göç politikalarını şekillendiren Türkiye, 1990’lı yıllarda küreselleşme süreci ile birlikte yeni göç dalgaları ile karşılaşmış ve özellikle bu dönemde Avrupa Birliği’ne üyelik süreci, Türkiye’nin göç politikalarını yeniden şekillendirmeye başlamıştır (Canpolat ve Arner, 2012:15).

19. yüzyıldan bugüne Türkiye topraklarında etkin olan üç temel uluslararası göç dalgasından söz edilebilir. Bunlar;

Osmanlı'nın son yılları ve erken cumhuriyet döneminde muhacirlerin gelişi, 1960 ve 1970'lerde Avrupa'ya işçi göçü, 1990 sonrasında komşu coğrafyalardan İstanbul başta olmak üzere büyük kentlere gelen yeni göçmenler, sığınmacılar, transit göçmenler, bavul ticareti yapanlar, kadın ev çalışanları, Avrupalı emekliler, yüksek vasıflılar, vs.

Ülkemiz coğrafi ve stratejik konumu sebebiyle tarih boyunca kitlesel sığınma hareketleri de dahil olmak üzere geniş anlamda göç hareketlerinin son durağı olmuş ve milyonlarca göçmene ev sahipliği yapmıştır. Türkiye'ye yönelik göç hareketlerini tarihsel olarak, Cumhuriyet öncesi ve Cumhuriyet dönemi olarak incelemek mümkündür.

1.3.2.1. Cumhuriyet Öncesi Dönem

Osmanlı İmparatorluğu döneminde din ve ırk ayrımı yapılmaksızın gelenlere hoşgörüyle yaklaşıldığı konu ile ilgili tarih kitaplarında da yer almaktadır. Bu dönemde öne çıkan kitlesel ve bireysel sığınma hareketlerinin başlıcaları aşağıda belirtilmiştir:

1- 1492 yılında on binlerce Yahudi'nin İspanya'dan gemilerle kurtarılarak Osmanlı İmparatorluğu topraklarına getirilmesi,

2- 1672 Thököly Ayaklanması'nın ardından matbaacılığın öncüsü İbrahim Müteferrika ile itfaiyeciliğin öncüsü Kont Ödön Seçenyi (Seçenyi Paşa)'nin ve 1699 yılında Macar Kralı Thököly Imre ve eşinin Osmanlı İmparatorluğuna iltica etmeleri,

3- 1709 yılında İsveç Kralı Şarl'ın beraberindeki yaklaşık 2 bin kişilik grupla birlikte Osmanlı İmparatorluğuna sığınması,

4- 1718 Pasarofça Antlaşması'nın ardından Macar Kralı II. Rakoczy Ferenc'in Osmanlı İmparatorluğuna sığınması,

5- 1830 Polonya İhtilali'nin liderlerinden bugünkü Polonezköy'ün kurucusu Prens Adam Czartorski'nin 1841 senesinde Osmanlı İmparatorluğu'na iltica etmesi,

6- 1848 Macar Özgürlük savaşını kaybeden Prens Lajos Kossuth ve yaklaşık 3 bin Macar'ın 1849'da Osmanlı İmparatorluğu'na gelmeleri,

7- Farklı istatistiki veriler bulunmakla birlikte, 1856-1864 arasında Rus Ordusundan kaçan yaklaşık 1.500.000 Kafkas nüfusun, Osmanlı İmparatorluğu topraklarına kabul edilerek, Balkanlar'a ve Anadolu'nun çeşitli yerlerine yerleştirilmesi.

8- 1917 Bolşevik İhtilali'nin ardından Vrangeli'nin yaklaşık 135 bin kişiyle birlikte Osmanlı İmparatorluğundan koruma talep etmesi.

1.3.2.2. Cumhuriyet Dönemi

Ülkemize yönelik kitlesel göç hareketleri Cumhuriyetin kuruluş süreci ve sonrasında da devam etmiştir.

1922-1938 yılları arasında Yunanistan'dan 384 bin kişinin, 1923-1945 yılları arasında Balkanlar'dan 800 bin kişinin, 1933-1945 yılları arasında Almanya'dan 800 kişinin, 1988 yılında Irak'tan 51.542 kişinin, 1989 yılında Bulgaristan'dan 345 bin kişinin, 1991 yılında I. Körfez Savaşı'ndan sonra Irak'tan 467.489 kişinin, 1992-1998 yılları arasında Bosna'dan 20 bin kişinin, 1999 yılında Kosova'da meydana gelen olaylar sonrasında 17.746 kişinin, 2001 yılında Makedonya'dan 10.500 kişinin, Nisan 2011- Aralık 2014 arasında Suriye'de yaşanan iç karışıklıklar nedeniyle yaklaşık 3 milyon Suriyelinin gelişi, Türkiye'ye yönelik bu hareketlerin en somut örnekleri arasında gösterilebilir. Türkiye'ye çalışma, eğitim ve diğer amaçlarla gelmiş olan yabancılara ilişkin rakamlara bakıldığında son 13 yılda toplam 2.442.159 yabancının ikamet izni aldığı kaydedilmiştir (http://www.goc.gov.tr/icerik/goc-tarihi_363_380).

Osmanlı devletinin ardından Anadolu' da kurulan Türkiye Cumhuriyeti birçok meselede olduğu gibi göç meselesini de tarihi bir miras olarak devralmıştır. Cumhuriyetin kurulması ile birlikte Balkan ülkelerinde Anadolu' ya ilk göçler Türk-Yunan mübadelesi ile başlamış ve günümüze kadar da devam etmiştir. 1923-1990 yılları arasında Yunanistan, Bulgaristan, Yugoslavya ve Romanya'dan Türkiye'ye 1.750.000 civarında göçmen gelmiş, bu göçmenlerin 20.691'i (% 1.18) Ankara'da iskan edilmiştir. Ankara'da iskan edilen Balkan göçmenlerinin %79'u Bulgaristan'dan gelen Türklerden oluşmaktadır. Rakamlardan anlaşılacağı üzere Başkent olması sebebiyle Cumhuriyet döneminde hızla büyüyen Ankara'ya Balkan

lkelerinden gelen göçmenlerin oldukça düşük oranda iskan edildiklerini görülmektedir. Anadolu' ya yerleştirilen Balkan göçmenlerine yapılan yardımlar sonucu kısa sürede üretici hale gelmeleri sağlanmıştır (Sarınay, 2011:386-387).

Yakın tarihimize baktığımızda ise, 1988 yılında gerçeklesen Halepçe Katliamı olarak bilinen olaylar sonucu on binlerce, 1990-1991 yıllarında Körfez Krizi'nde yüz binlerce Irak vatandaşı, Yugoslavya iç savaşında Bosna Hersek vatandaşları, Kosova Olaylarında Arnavutlar ve 2001 Makedonya Krizinden sonra yaklaşık on bin Makedon, Türkiye'ye sığınmıştır. 1923-2005 yılları arasında farklı sebeplere bağlı olarak bir buçuk milyonun üzerinde insan, iskana tabi tutulmak suretiyle ya da serbest göçmen olarak Türkiye'ye kabul edilmiştir (Terzioğlu, 2005:169).

1991 tarihinde Türkiye'ye doğru yaşanan zorunlu kitlesel göç, Türkiye'nin sığınma politikası üzerinde büyük bir etki yaratmış ve 1994' te yayınladığı yönetmelik, göçle ilgili ilk ulusal mevzuatını oluşturmuştur. Yönetmelik ulusal güvenliği insan haklarından daha üstün tutuyordu ve "hükümet aksi yönde bir karar almadığı sürece kitlesel mülteci akınlarına, mlteçiler Türkiye sınırını geçmeden cevap verilmesi gerektiğini" belirtiyordu. Eğer mlteçiler sınırı geçmiş durumda iseler, resmi makamların sınıra yakın yerlerde sığınma kampları kurulması konusunda görev ve yetki veriyor, aynı zamanda sınırda mülteci kabul etme ve bireysel sığınma başvuru süreçlerini de tanımlıyordu (Kirişçi, 2014:14).

Türkiye'ye yönelen bu g hareketleri Türkiye'nin coğrafi konumuyla bağlantılıdır. Komşu ülkelerde meydana gelen iç karışıklıklar, ekonomik, siyasi ve sosyal istikrarsızlıklar buralarda yaşayan insanları Türkiye'ye ge zorlamaktadır. Türkiye'nin üç kıta arasında köprü durumunda olması,  tarafının denizlerle çevrili olması ve her şeyden önce Batı uygarlığına açılan bir kapı durumunda olması nedeniyle Afrika ve Asya ülkelerinden gelen çok sayıda göçmen Türkiye'yi transit bir ülke olarak kullanmaktadır (Güneş,2013:14). Ancak bu durum, Türkiye'yi uluslararası alanda yasadışı göçle mücadelede zor durumda bırakmaktadır.

Türkiye'ye yönelen yoğun sığınmacı akınları, çoğunlukla sınır ülkelerde meydana gelen rejim değişiklikleri ve iç karışıklıklar sonucu ülkesini terk etmek zorunda kalan insanların ülke sınırlarına kitleler halinde dayanmaları suretiyle gerçekleşmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin miras aldığı bu topraklarda hüküm süren

Osmanlı Devleti döneminde de Yahudilerin ya da Çerkez topluluklarının Osmanlı'ya sığınmaları gibi bir çok göç hareketlerinin meydana geldiğini görüyoruz.

Türkiye'nin 1951 Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Cenevre Sözleşmesi'ni "coğrafi kısıtlama" ile kabul etmesine paralel olarak '94 Yönetmeliği, mülteci statüsü alma hakkını yalnızca "Avrupa'da meydana gelen olaylar" nedeniyle sığınma arayan kişilerle sınırlamıştır. Avrupa dışından gelerek Türkiye'ye sığınanlar ise ancak üçüncü ülkeye yerleştirilme işlemleri tamamlanana dek Türkiye'den geçici oturma izni alabiliyordu. 1990'ların ortalarında ve sonunda 50 bin civarında Arnavut ve Boşnak mülteci de Türkiye'ye geldi. Eski Yugoslavya pasaportuyla gelen bazı mültecilere norm dışı bir koruma sağlanırken, geri kalanlar Bulgaristan-Türkiye sınırındaki mülteci sığınmacı kamplarına yerleştirilmiştir. Kaynak ülke durumundaki ülkelerdeki durum istikrara kavuşunca bu mültecilerin çoğu ülkesine geri dönmüş, ancak bazıları da Türkiye'de kalıp evlilik, iş gücü piyasasına katılım ya da vatandaşlık almak yoluyla yerel topluma entegre olmuştur.

Mülteci ve sığınmacılara aşina bir ülke olmasına rağmen Türkiye için Suriyeli mültecilerin ülkeye girişi üç nedenle beklenmedik bir durum yaratmıştır. İlk olarak, üç milyonu aşan sığınmacı sayısı, Türkiye tarihindeki diğer hiçbir kitlesel insan akını olgusuna benzememektedir. İkincisi, Türkiye'nin Avrupa dışından gelmiş bu kadar fazla sayıda sığınmacıya yönelik "açık kapı politikası" uygulaması, geçmişteki uygulamalardan önemli bir sapmaya işaret etmektedir. Üçüncüsü, söz konusu sığınmacı akını, Türkiye'nin, hem bireysel hem de kitlesel sığınmalara cevap veren yeni göç yasasının uygulanmasından sorumlu olacak Göç ve İltica Genel Müdürlüğü'nün kuruluş dönemine denk gelmektedir. Kitlesel sığınma, toplu insan hakları ihlalleri ve yaygın şiddetin bir sonucu olarak çok fazla sayıda mültecinin sınırları geçmesi olarak tanımlanırken, bireysel sığınma, zulme maruz kalan kişilerin vatanlarını terk ederek bir başka ülkeden sığınma talep etmesi durumlarını ifade etmektedir. Bireysel sığınmacıların ve mültecilerin hak ve ödevleri, 1951 Cenevre Sözleşmesi ile düzenlenmektedir. Kitlesel sığınma durumlarıysa Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) Yürütme Komitesi (ExCom) kararları ve genel uluslararası hukuk ile tanımlanmaktadır. Türkiye, bir sığınma ülkesi olarak uzun bir tarihe sahip ve 1951 Sözleşmesi'nin hem yapıcısı hem de imzacısı konumunda bir ülkedir. Son dönemde Türkiye, Suriye mülteci hareketiyle birlikte

dünya çapında en fazla mülteciye ev sahipliği yapan ülkeler arasında üst sıralara yükselmiştir. Ancak Türkiye, Suriyelilerin kitlesel sığınmasının ötesinde bireysel sığınma başvurularında da kayda değer bir artışla karşı karşıya kalmıştır. BMMYK'ya göre 2013 yılındaki 45 bin başvuru ile birlikte Türkiye, dünyada bireysel sığınma başvurusu alan sanayileşmiş ülkeler arasında 2010'da on beşinci sıradayken, on sıra birden yükselerek beşinci sıraya çıkmıştır.

Türkiye, 1994 Yönetmeliği'ni uygulamaya başlamasının ardından sığınma verilerini düzenli bir şekilde tutmaya başlamıştır. 1995'ten bu yana, bireysel sığınma başvurusu yapanlar Afganistan'dan Zimbabve'ye kadar çok sayıda ülkeden gelmekle birlikte, çoğunluk Irak ve İran kaynaklı olmuştur. Bu sayılan ülkelere gelen sığınmacıların da dâhil olduğu başvuru aşamasındaki 118 binden fazla sığınmacı, 2013 yılı sonu itibarıyla Türkiye'de bulunmaktadır. Dosyaları, hükümet tarafından BMMYK ile yakın işbirliği içinde değerlendirilen bu sığınmacıların üçte birinden fazlası mülteci statüsü almış ve bu kesimin neredeyse tamamı üçüncü ülkelere yerleştirilmiştir. Geri kalan 72.000'e yakını içinse dosya değerlendirme süreci devam etmektedir. Ancak, mevcut sistem baskı altında ve günümüzde mülteci statüsü belirleme süreci yıllar alabilmektedir. Bu dinamik, sığınmacı sayısındaki ani artışla daha da ciddi boyutlara ulaşmıştır. Bu artış nedeniyle BMMYK, 2013'ten bu yana Türk sivil toplum kuruluşu Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği (SGDD)'den hizmet almaktadır. SGDD ve BMMYK, sığınmacılara bir görüşme tarihi verilmeden evvelki ön-kayıt işlemleri için birlikte çalışmakta ve bazı durumlarda görüşme randevuları SGDD tarafından alınan ilk kayıttan ancak iki sene sonrasına verilebilmektedir. Bu gelişmeler, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün (GİGM) Nisan 2014'te Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nu (YUKK) uygulamaya başladığı tarihe rastlamaktadır. Yasa, Türk sığınma sistemini tam anlamıyla yenilemek ve reforme etmek amacını taşımaktadır. Yasa, bunun yanında, GİGM tarafından yönetilecek tam-yetkili bir statü belirleme sistemini uygulamaya koymakta ve sığınmacıların iltica ve adli başvuru prosedürlerine erişim haklarını garanti altına almaktadır. Ayrıca mülteci ve sığınmacıların -istihdam da dâhil- kamu hizmetlerine katılım haklarını tanımlamaktadır.

Kanunun hazırlık çalışmaları, İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün (HRW) 2008'de yayınladığı ve Türkiye'yi düzensiz göçmenlere yönelik kötü tutumu ve

sığınmacıların mülteci statüsü belirleme sistemine erişimi konusunda karşılaştıkları sıkıntılar nedeniyle ciddi bir şekilde eleştirdiği raporundan kısa bir süre sonra başlamıştır. Kanun, Türkiye’de faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları ile Avrupa ve BM bağlantılı çeşitli kuruluşların da katkılarını yanı almak suretiyle şeffaf bir şekilde hazırlanmıştır. Yine Mecliste faaliyette bulunan siyasi partilerin desteğini alarak yasalaşmış ve yasa ile kurulan Göç İdaresi Genel Müdürlüğü çalışmalarına başlamıştır (Kirişçi, 2014:16).

1.4. MÜLTECİ VE SIĞINMACILAR HAKKINDA HUKUKİ DÜZENLEMELER

İnsan Hakları Araştırmaları Derneği’nin “Türkiye İltica ve Sığınma Hakkı” 2008 İzleme Raporu’nda da aşağıdaki şekilde belirtildiği üzere sığınmacılar hakkında hukuki düzenlemeler ele alınmıştır.

Türkiye özellikle son yıllarda gittikçe artan oranda mülteci, sığınmacı ve göçmenin transit geçiş yaptıkları önemli bir için merkezi ülke konumundadır. Ortadoğu, Asya ve Afrika ülkelerinden çeşitli nedenlerle ayrılan on binlerce mülteci, sığınmacı ve göçmen Türkiye üzerinden kara ve deniz yoluyla Avrupa’ya geçmeye çalışmakta ancak bu isteklerine çoğu kez ulaşamamaktadır.

Akdeniz ve Ege kıyıları mülteci, sığınmacı ve göçmenler için önemli birer geçiş güzergahı olduğu kadar ölümcül deniz kazalarının yaşandığı ve birçok insanın hayatını kaybettiği, mültecilerin can güvenliği açısından en riskli bölgeler haline gelmiştir.

Avrupa ülkelerinin yasadışı düzensiz göçle mücadeleyi yoğunlaştırması ve sığınma hakkını kısıtlaması nedeniyle mülteci, sığınmacı ve göçmenler Türkiye gibi geçiş ülkelerinde büyük sorunlarla karşılaşmaktadır. AB üyesi ülkelerin ortak iltica sistemi kapsamında göç ve sığınma politikalarındaki değişiklikler ve bu değişikliklerin sığınmacı ve göçmen haklarına getirdiği olumsuz ve kısıtlayıcı etkiler nedeniyle Avrupa Birliği’ne adaylık müzakerelerinin bir parçası olan iltica ve sığınma politikaları bağlamında Türkiye adeta sığınmacı ve göçmenler için bir tür “baraj ülke” haline getirilmek istenmektedir. Böylece Asya ve Afrika bölgelerinden yoğun olarak Avrupa ülkelerine ulaşmaya çalışan mülteci, sığınmacı ve göçmenlerin

yasadışı hareketliliğine karşı Avrupa Birliği sert önlemler alarak Türkiye gibi transit ülkelerin göç önleyici rollerini güçlendirmeye çalışmaktadır(<http://www.ihad.org.tr>, E T: 06.05.2012).

Avrupa Birliği'nin mülteci, sığınmacı ve göçmen akınını önlemek için transit geçiş ülkelerine yönelik politikalarından biri olan mali destek programı kapsamında inşa edilmesi öngörülen belli başlı kabul merkezleri Twining kapsamında yürütülmekte ve binlerce sığınmacı ve göçmenin tutulması amaçlanmaktadır.

Fakat Türkiye'nin 1951 BM Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Uluslararası Sözleşmesine coğrafi çekince koyması nedeniyle Avrupa dışından gelecek binlerce yabancı uyruklu mülteci, sığınmacı ve göçmenin yasal, hukuki ve insani sorunlarıyla tek başına uğraşması imkansız görülmektedir.

İlticaya erişimin başlı başına bir sorun olduğu Türkiye'de sığınma başvuruları ile ilgili BMMYK mülakat süreleri çok fazla uzamakta ve çok sayıda sığınmacı belirsizlikle dolu bir ortamda yaşamak zorunda kalmaktadır. Yabancı Misafirhanelerinde alıkonulan veya Uydu Kentlerde barınmakta olan mülteci ve sığınmacıların içinde bulundukları insani ve fiziki koşullar genel olarak yetersiz bulunmaktadır.

Türkiye henüz bütüncül ve uluslararası standartlara göre düzenlenmiş bir iltica ve sığınma mevzuatına sahip değildir. Gerek 1967 Protokolünün uygulanmasındaki ayrımcılık ve gerekse sığınma kurallarına ilişkin düzenlemeyi içeren 1994 yönetmeliğinin yetersizliği karşısında Türkiye, AB uyum müktesebatı çerçevesinde 22 Haziran 2006 tarih ve 57 sayılı genelge ile sığınma başvuruları ve sığınmacıların karşılanması gereken sosyal ve ekonomik ihtiyaçlarıyla ilgili esasları yeniden belirlemeye çalışmıştır. Ancak bu genelge ile temel haklarda ciddi bir gerileme yaşanması da söz konusudur.

Katılım Ortaklığı Belgesi'nin gerektirdiği şekilde ulusal iltica mevzuatının AB müktesebatına uyumlu hale getirilmesi amacıyla hazırlanan Ulusal Eylem Planı, iltica alanında kurumsal ve bütünsel bir yaklaşımı öngörmekle beraber uluslararası sığınma standartlarını tam olarak karşılamaktan yoksun görünmektedir (<http://www.ihadorg.tr>).

Ulusal Eylem Planı içinde yer alan ve eleştirilen konulardan biri; Mülteci akınının önüne geçilmesi ve AB'nin külfet paylaşımı gibi koşullara bağlı olarak

coğrafi çekincenin kaldırılabilceğinin dile getirilmesi ve böylece coğrafi kısıtlılığın kaldırılması için birtakım şartların yerine getirilmesinin istenmesidir.

İnsan Hakları Araştırmaları Derneği (İHAD), 2008 yılında başlatmış olduğu ve aylık periyotlarla yayınlanan “İltica ve Sığınma Hakkı İzleme” çalışmalarındaki verilerin de derlendiği ve yıl içinde mülteci, sığınmacıların karşılaşmakta oldukları sorunların genel olarak ele alındığı izleme raporunu yayınlamaktadır.

İHAD raporunda, 2008 yılında Türkiye sınırlarında yakalanan, alıkonulan, geçici sığınma hakkından yararlanarak Misafirhanelerde ve Uydu Kentlerde gözetim altında tutulan, sınır geçişleri esnasında yaşamını yitiren ya da haklarında sınır dışı kararı verilen mülteci ve sığınmacıların toplam sayıları ve menşe ülkeleri ile ilgili olarak istatistiki bilgiler yer almaktadır.

Rapor, BMMYK ve resmi makamların yayınladıkları sayısal bilgilerin yanı sıra mülteci ve sığınmacıların karşılaştıkları hak ihlallerine de yer verirken, savunuculuk temelli faaliyet yürüten STK’ların yapmakta oldukları çalışmalara atıfta bulunmakta ve çalışmaların sonuçlarından yararlanmaktadır(<http://www.ihad.org.tr>).

1.4.1. Evrensel Düzenlemeler

1789 Fransız ihtilali’nden sonra kendini gösteren milliyetçilik akımları, dünya genelinde, çok uluslu yapıya sahip olan, imparatorlukların dağılmasına sebep olmuştur. Bu ve başka nedenlerle, 20. yüzyılda bağımsızlık mücadeleleri beraberinde iç ve dış savaşları getirmiştir. Bunun sonucu olarak can güvenliği, ve huzur noktasında göç olayları bu dönemlerde fazlaca artış göstermiştir. Sonuçta göç olayları evrensel bir boyut kazanmıştır. Sorun, göç alan ve de terk edilen tüm ülkeleri ilgilendirdiği için, ortak bir algı ve ilgiyle uluslararası yapılanmanın zeminini hazırlamıştır. Yukarıda anılan sebeplerle, Birinci Dünya Savaşı akabinde, dünya barışı ve huzurunun sağlanması için Paris Barış Konferansının 1919 yılında yapılan toplantısında, Cemiyet-i Akvam diye bilinen, Milletler Cemiyeti 1920 yılında İsviçre’de kurulmuştur. Milletler Cemiyeti’nin tam olarak anlaşılamaması, misyonunu yerine getirememesi ve 1939-1945 yılları arasında tekrar Dünya savaşının olması, yeni barış arayışları kapsamında yeni düzenlemeleri ihtiyaç haline

getirmiş olup; bu sebeple İnsan Hakları Evrensel Bildirisi BM genel kurulunda 1948 yılında kabul edilmiştir.

İnsan Hakları Evrensel Bildirisi, hukuken bağlayıcı değildir. Hatta sadece tavsiye niteliğindedir denilebilir. Bildiri kendinden sonraki milli ve milletlerarası düzenlemelere kaynaklık etmiş, hukuken bağlayıcı birtakım standartların gelişiminin ilk başlama noktası olmuştur. Birleşmiş Milletler içerisinde insan hakları ve özgürlükleri ile ilgili temel olarak düzenlenen sözleşmeler: Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi; Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi; Apartheid'a Karşı Sözleşme; Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesi; İşkenceye ve Diğer Zalimane; Gayri İnsani veya Küçültücü Muameleye ve Cezaya Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi; Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesi; Çocuk Hakları Sözleşmesi; Tüm göçmen işçilerin ve Aile üyelerinin Korunması Uluslararası Sözleşmesi'dir (Akyürek, 2007: 9).

1.4.1.1 1951 Tarihli Cenevre Sözleşmesi ve Bu Sözleşmeye Ek 1967

Tarihli Protokol

Türkiye, 1951 Tarihli Cenevre Sözleşmesini 1961 yılında, TBMM'de onaylayarak kabul etmiştir. Bu sözleşme mültecilerin hukuki durumları hakkındaki temel uluslararası belge niteliğindedir. Sözleşme ile mültecilere tanınması gereken haklar sayılmıştır.

Türkiye, Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin 1967 tarihli Ek Protokol'ü onaylarken zamana ilişkin sınırlamadan vazgeçmiş ancak coğrafya sınırlamasını ise muhafaza etmiştir. Böylece artık zaman sınırlaması olmaksızın Avrupa'dan Türkiye'ye iltica etmek isteyen yabancılar sözleşme doğrultusunda mülteci olarak kabul edileceklerdir.

AB uyum çalışmaları kapsamında Türkiye getirmiş olduğu bu coğrafi kısıtlamanın kaldırılmasını, Avrupa Birliği'ne katılım müzakerelerinin tamamlanmasına paralel sonuçlanmasına ve de ayrıca iki koşula bağlamıştır. Bu koşullar ise;

- a) Katılım aşamasında Türkiye'ye doğudan bir mülteci akımını teşvik etmeyecek şekilde gerekli mevzuat ve altyapı değişikliklerinin gerçekleştirilmesi,
- b) AB ülkelerinin külfet paylaşımı konusunda gerekli hassasiyeti göstermeleri olarak belirtilmiştir(Yenigün, 2010: 26-27).

1.4.1.2. 1969 Afrika Birliği Sözleşmesi

1960'lı yıllarda özellikle Afrika ülkelerindeki sömürgecilik olgusu nedeniyle birçok insan yerinden edilmekteydi. Bu insanların ülkelerini terk ediş biçimleri 1951 Cenevre Sözleşmesinin mülteci tanımının dışında kalmaktaydı. Ayrıca Afrika ülkelerinde genel kamu düzeninin bozulmasından ve güvenli bir yaşam alanının kalmamasından dolayı da bir nüfus hareketi yaşanıyordu. Bunların sonucu olarak, 1963'te Afrika Birliği Örgütü kurulduktan sonra, söz konusu örgüt (ABÖ) 1969 yılında "Afrika'daki Mülteci Sorunlarının Özel Yönlerini Düzenleyen 1969 Afrika Birliği Sözleşmesi'ni" hazırlayarak mülteci olarak kabul edilişi sağlayan ölçütleri değiştirmiştir(Akyürek 2007: 49). "Afrika Birliği Mülteci Sözleşmesi", 20 Haziran 1974'de yürürlüğe girmiştir. 31 Aralık 1999 itibariyle, 53 Afrika Ülkesinden 45'i, Sözleşme'ye taraf olmuştur(BMMYK, 2000: 55).

1.4.1.3. 1984 Cartagena Bölgesel Sözleşmesi

Cartegena Bildirisi 1984 yılında bazı bilim adamları, hukukçu ve Güney Amerikalı hükümet temsilcilerinin Kolombiya'nın Cartegena kentinde bir araya gelmesi sonucunda kabul edilen ve tüm Latin Amerika Bölgesini kapsayacak şekilde düşünülmüş bir bildiridir (Beter, 2006: 14).

1951 Sözleşmesi koşullarını sağlayanlara ek olarak, "genel şiddet, yabancıların saldırı, iç çatışmalar, yoğun insan hakları ihlalleri veya kamu düzenini ciddi biçimde bozan diğer koşullar nedeniyle, hayatları iç güvenlikleri veya özgürlükleri tehdit altında olduğundan" ülkelerinden kaçan kişilerinde eklenmesi tavsiye edilmiştir. Beyanname'nin devletler açısından hukuki bağlayıcılığı bulunmamasına rağmen, Latin Amerikan Devletleri bu tanımları pratiklik için

kullanmaktadır ve hatta bazıları bu tanımı ulusal mevzuatlarına dahil etmişlerdir (Öner, 2010: 15).

1.4.1.4. BMMYK'nın Düzenlemeleri

BM Mülteci Örgütü, İkinci Dünya Savaşı sonunda savaşlar nedeniyle yerlerinden edilmiş Avrupalılara yardım etmek amacıyla kuruldu. BM Genel Kurulu tarafından, 14 Aralık 1950 açılan kurumun, 3 yıl içinde mültecilik sorununa son verdikten sonra kapanmasını planlandı. UNHCR'in kuruluş amacını yansıtan ve mülteci sorunu çözümünün temel dayanağı olan, Mültecilerin Hukuki Statüsüne ilişkin Sözleşme, 28 Temmuz 1951 yılında kabul edildi.

Sovyetlerin, Macaristan Devrimi'ni bastırması sonucu ortaya çıkan mülteci akımıyla birlikte UNHCR ilk büyük vakası ile karşı karşıya geldi. UNHCR'in bir gün kendini feshedeceği beklentisinin ise hiçbir zaman gerçekleşmeyeceği ortaya çıktı. 1960'lerde Afrika'nın dekolonizasyonu süreci, UNHCR'in müdahalesini gerektiren ilk yoğun mülteci krizini beraberinde getirdi. Takip eden yirmi yıl boyunca UNHCR, Latin Amerika ve Asya'da yaşanan yerlerinden edilme vukuatlarının, sonlandırılması için çalışmalar yapmak durumunda kaldı. Yüzyılın sonuna gelindiğinde, Afrika kıtasında yaşanan yeni mülteci sorunlarını, Balkan Savaşları nedeniyle Avrupa'da patlak veren mülteci yeni dalgaları takip etti.

21. yüzyılın başında UNHCR, Asya'daki çatışmalara, Afrika'daki Kongo Demokratik Cumhuriyeti ve Somali gibi ülkelerdeki mülteci krizlerine ve özellikle Afganistan'da 30 yıldır devam eden mülteci sorunlarına çözüm aradı. Aynı zamanda, çatışmalar yüzünden ülke içinde yerlerinden edilmiş birçok insana yardımcı olması için UNHCR'in uzmanlığına başvuruldu. Örgüt ilk başlarda çok fazla göz önünde olmasa da, vatansız kişileri de ilgi alanına katarak görev kapsamını genişletti. Söz konusu bu kişiler, vatandaşlıkları bulunmadığı için temel haklarından mahrum bırakılmış milyonlarca göz ardı edilmiş insandan oluşuyor. Dünyanın Latin Amerika ve Afrika gibi bazı kesimlerinde, 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin uygulama alanı bölgesel yasal düzenlemelerle güçlendirildi.

BMMYK, Avrupa'daki mültecilere yaptığı yardımlarla alanında çığır açtı. Bu sebeple, 1954'te Nobel Barış Ödülü'ne layık görüldü. Ödülü aldığı sırada ise örgütün

görev süresi henüz 1950’li yılların sonuna kadar uzatılmıştı. UNHCR, 1981 yılında Örgüt’ün karşı karşıya kaldığı politik engellemelere gönderme yaparak, mültecilere dünya çapında yardım sağlama açısından teşvik edici olan ödülü, ikinci kez aldı. Kurulduğu zaman sadece 34 çalışanı olan örgüt şu an, 123 ülkede 396 UNHCR ofisi, olağan veya geçici olarak faaliyet gösteren 702’si Cenevre merkezinde görevli yaklaşık 7.190 personeli ile çalışmalarını yürütüyor. BMMYK personelinin görevi mültecileri korumak ve yardım sağlamaktır(Giffard, 2001: 267). 396 ofisin 124’ünü bölge ve şube ofisleri, 272’sini ise alt ve saha ofisleri oluşturuyor.

UNHCR , ilk yılında 300.000 Amerikan doları olan bütçesini, 2011 yılına gelindiğinde 3.32 milyar Amerikan dolarına çıkardı. Bugün dünyada yaklaşık 43 milyon yerlerinden edilmiş insan bulunmakta. UNHCR’in ilgi alanındaki 36.4 milyondan fazla kişinin, 15.6 milyonunu ülke içinde yerlerinden edilmiş insanlar, 10.4 milyonunu mülteciler, 2.5 milyonunu eve geri dönüş yapanlar, 6.5 milyonunu vatansız kişiler, 980.000’den fazlasını sığınmacılar ve 400.000’den fazlasını kurumun ilgi alanına giren diğer kişiler oluşturuyor. Görev süresi üç yıl ile sınırlandırılan Örgüt, mültecilerin sorunlarını çözmek için çıktığı bu zorlu yolda, insani ihtiyaçların geçen yüzyıllar boyunca olduğu gibi şu an da devam etmekte olduğunu bilerek 14 Aralık 2010 tarihinde kuruluşunun 60. yılına tanıklık etti(<http://www.unhcr.org.tr/?page=53>).

1.4.1.5. AB’nin Göçmen ve Mülteci Politikaları

Maastricht Antlaşmasıyla, Avrupa Birliği, üçüncü ülke kaynaklı göçmenlere yönelik politikalarda güvenlik, denetim ve sınırlama vurgusu ağırlık kazanmış ve bu konular üye devletler arasındaki işbirliğiyle de kurumsallaşmıştır (Dinan 2005: 479).

Danış’ında makalesinde aşağıda belirttiği üzere; AB genelinde, göç meselesi hem kaynak hem de geçiş ülkesi olan Türkiye açısından müzakere sürecini zorlaştıran bir faktör olarak değerlendiriliyor. Türkiye’nin Aralık 1999’da adaylık statüsü kazandığı Helsinki Zirvesi’nden beri AB Adalet ve İçişleri Komisyonu Türkiye’nin göç mevzuatında bazı değişiklikler yapması gerektiğinin altını çiziyor. AB’nin bu konudaki talepleri arasında Schengen İstihbarat Sistemi ve Europol’a katılmak için gerekli hazırlıklar, vize kurallarını ve uygulamalarını AB

standartlarıyla uyumlu hale getirme, Türkiye'ye yönelik yasadışı göçle mücadele ve en önemlisi Türkiye'nin 1951 Cenevre Anlaşması'na getirdiği coğrafi çekincenin kaldırılması var. Bu talepler AB ülkelerinin, Türkiye'nin adaylığı konusunda göç meselesi açısından taşıdıkları temel çekinceye işaret etmektedir: Sınırlarını iyi denetleyemeyen Türkiye'nin gelecekte AB üyesi olduğunda yasadışı göçe karşı AB kalesinin en geçirgen noktası haline gelmesi. Bu yüzden de, 2000 ve 2003 yıllarında açıklanan Katılım Ortaklığı Belgeleri'nde adalet ve içişleri alanlarında yapılması gerekenler arasında Türkiye'ye yönelik yasadışı göçle mücadelenin güçlendirilmesi, Avrupa dışından gelen iltica başvurularına coğrafi çekincenin kaldırılması ve Avrupa dışı ülkelere gelenlerin sığınma başvurularının değerlendirilmesi talep edilmektedir. Böylece Türkiye'nin, doğu sınırlarından gelen ve Avrupa'ya hedefleyen göçmen gruplarını denetlemesi, diğer bir deyişle AB ile doğusu arasında bir tampon bölge görevi üstlenmesi amaçlanmaktadır (Danış, 2004: 7).

1.4.2. Türkiye'de Hukuki Düzenlemeler

Türkiye'de sığınmacıları direkt ilgilendiren hukuki bir düzenleme yapılmamıştır. Avrupa dışından kitlesel sığınmaların olması Türkiye'yi 1994 Yönetmeliğini hazırlamaya zorlamış, böylece Avrupa dışından Türkiye'ye gelen sığınmacılara uygulanacak usul ve esaslar belirlenmiştir. Bu dönemden sonra hem ulusal hem de AİHM yargı kararlarıyla Türkiye'nin iltica politikasının değiştiği görülmektedir. Türkiye'nin de taraf olduğu Mültecilerin Hukuki Statüsüne ilişkin 1951 sözleşmesi ve Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1967 Protokolünde mülteci tanımı yapılmış ancak bu belgelerin uygulanış amacı sınırlandırılmıştır. Ülkemiz her iki belgeyi de imzalamasına rağmen bu güne kadarki uygulamalarına ilişkin bir yasa çıkarılmamıştır(Tekin, 2009: 12-14).

1951 Sözleşmesi ve 1967 Protokolü İHEB madde 14'teki temel insan hakkı sayılan "İltica Hakkı'na İlişkin Mülteciler Hukuk Statüsüne Dair BM Sözleşmesi" 1951 yılında Cenevre'de kabul edilmiştir. Bu sözleşme mültecilerin haklarının temel dayanağı olma özelliğine sahiptir(Kılıç, 2005: 173-174).

1.4.2.1. Türkiye'ye İltica Eden veya Üçüncü Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik

Bu yönetmelik, 1985-1994 yılları arasında ortaya çıkan ve kitlesel boyutlarda yaşanan sığınmacı hareketliliğinin bir sonucu olarak çıkmıştır. Mülteci sorunuyla ilgili politikalarda en çok göze çarpan durum, mültecilerin sınır dışı edilme riskidir. Bu durum uluslararası anlaşmalarla ve 1994 Yönetmeliği ile garanti altına alınsa da zaman zaman mülteciler sınır dışı edilmektedir.

Ülkemizde mülteciler ile ilgili ilk düzenlen 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi ile 1967 Protokolü kapsamında çıkarılan bu yönetmelik, 30 Kasım 1994 tarihinde meriyet kazanmıştır

İHEB madde 14'de iltica hakkı temel bir insan hakkı olarak tanınmasına, bu bildirinin de Türkiye tarafından çekincesiz kabul edilmesine rağmen iltica hakkı Anayasal ve yasal bir koruma olmaksızın mevzuatımızda sadece 1994 Yönetmeliği ile varlığını devam ettirmektedir (http://www.carim.org/public/polsoc-texts/PS2TUR016_TU.pdf).

1.4.2.2. Ulusal Eylem Planı

Avrupa ile gerçekleşen hükümetler arası diyalogda göç ve iltica konularına verilen önemin artması, Avrupa Birliği içinde gerçekleşen iltica mevzuatının uyumlaştırılması süreci ve Türkiye'nin AB Topluluk mevzuatını benimseme amaçlı kendi planları çerçevesinde Türk Hükümeti, anılan alanlardaki çalışmalarını sürdürmektedir. Bu çerçevede; Avrupa Birliği'ne katılım doğrultusunda yaşanan gelişmeler sürecinde ve Avrupa Birliği ile Üye Devletlerin mevzuat yükümlülüğüne cevaben, Türk Hükümeti 2001 yılı Katılım Ortaklığı Belgesini imzalamış ve 19 Mayıs 2003 tarihinde bu belgeyi revize ederek bu doğrultuda Avrupa Birliği mevzuatının benimsenmesi için Ulusal bir Program takip etmektedir (<http://gib.icisleri.gov.tr>).

Türkiye AB adaylığını kesinleştirdikten sonra, AB uyum süreci kapsamında 1994 yönetmeliğinden sonra, 2004 yılında iltica ve göç ile ilgili AB Müktesebatı kapsamında Ulusal Eylem Planını imzalamıştır. Planlanan program, AB formatında iltica ve göç alanlarında, kurumsal yapılanmanın ve de uygulamalarının insan hakları açısından olması gereken tavsiye ve telkinlerini içermektedir.

1.4.2.3. Uygulama Talimatı

Avrupa Birliğine tam üyelik gerçekleşene kadar, Ulusal Programda yer alan taahhütlerin yerine getirilmesi, iltica sistemimizin ve uygulamalarımızın AB Müktesebatı ve uygulamalarına paralellik sağlaması, böylece yürütülen işlemlerin hukuki temelini kuvvetlendirmek ve İltica Göç Eylem Planında ileride iltica alanında oluşturulması öngörülen idari yapılanmanın alt zemininin oluşturulması amacıyla bir takım düzenlemelere gerek duyulmuştur.

1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi ve Mültecilerin Hukuki Statüsüne ilişkin 31 Ocak 1967 tarihli Protokol ile Türkiye'ye İltica eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik çerçevesinde Türkiye dâhilinde İltica/ Sığınma başvurusunda bulunan yabancı uyruklu ya da vatansız kişilere uygulanacak usul ve esasların belirlenmesi amacıyla 22 Haziran 2006 Tarih ve İç İşleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü 57 nolu genelgesi olarak uygulamaya konulmuştur (http://www.egm.gov.tr/indirilendosyalar/uygulama_talimati_2010_gene_lge.pdf).

İKİNCİ BÖLÜM

SURİYE UYRUKLU SIĞINMACILAR

Suriye uyruklu sığınmacıların güncel durumunu birçok açıdan ele alan söz konusu bölüm, mevcut durumu daha iyi anlayabilmek için Suriye’de yaşanan süreçlerin tarihsel arka planını kısaca inceleyen bir bölümle başlamaktadır. Suriye’nin bağımsız olduğu II. Dünya Savaşı sonrası dönemde Baas rejiminin etkin olduğu döneme yoğunlaşan bu bölümü takiben, Suriye’de yaşanan çatışma ortamının gelişimi, hem insani hem de askeri/siyasi boyutlarıyla temel düzeyde açıklanmaya çalışılmakta ve Suriye’nin geleceğine dair bir kestirim ile sonuçlandırılmaktadır. Suriye içerisinde yaşanan durumun temel düzeyde anlatıldığı bu bölümleri takiben, öncelikle Türkiye’de yaşayan Suriyelilerin yaşam alanlarına göre karşılaştıkları sorunlar tartışılmakta ve son aşamada sığınmacıların Türkiye’ye toplumsal, ekonomik, siyasi/güvenlik ve temel hizmetler açısından etkileri değerlendirilmektedir.

Suriye’de iç savaşın başlamasına neden olan olaylar, 17 Aralık 2010 tarihinde Muhammed Bouazizi’nin kendini yakmasıyla Tunus’ta başlayan ve kısa sürede diğer Arap ülkelerine de yayılan Arap Baharı tarafında tetiklenmiştir. Tunus’ta olayların başlaması üzerinden bir ay geçmeden 1987’den bu yana ülkeyi yöneten Zeynel Abidin bin Ali’nin iktidarı bırakması, gösterilerin Mısır, Libya, Yemen, Ürdün ve Bahreyn başta olmak üzere diğer Arap ülkelerine de yayılmasına neden olmuştur. Bu ülkeler birçok açıdan farklı yönetim pratiğine sahip olmasına rağmen, rejimler genellikle ekonomik adaletsizlik ve fırsat eşitsizliklerinin farklı toplumsal katmanlar oluşturduğu anti-demokratik otoriter eğilimli sistemlerdir. Çoğunlukla II. Dünya Savaşı sonrası manda yönetimlerinden kurtularak bağımsızlıklarını kazanan bu ülkeler, ulusal bir bilinç ve bu bilinci sürdürebilecek demokratik bir gelenek geliştirme konusunda oldukça başarısız dönemler geçirmiştir. İsrail ile yapılan savaşlarda alınan mağlubiyetler ve siyasi tartışmalar arasında iktidar erkinin sürekli el değiştirdiği ilk yılları takiben, genellikle askeri güce sahip görevlilerin ülke yönetimlerini ele geçirmesi ve iktidar gücünü silahlı kuvvetler vasıtasıyla sağlamlaştırması bu otoriter rejimleri doğurmuştur. Katılımcı siyasetin gelişmesi ve ayrıcalıkların ortadan kaldırılması gibi net taleplerin şekillendirdiği Arap Baharı;

Tunus, Mısır, Libya ve Yemen’de iktidarın değişmesi, Ürdün ve Bahreyn’de küçük çaplı gösteriler ve Suriye’de içinden çıkılmaz bir savaşı sonuçlanmıştır.

2.1. SIĞINMACILARIN MENŞEİ DEVLETİ: SURİYE ARAP CUMHURİYETİ

Suriye’de çatışma ortamının sebeplerini anlayabilmek için, ülkenin yönetim biçimi ve Fransız mandası sonrası yaşanan olaylar anlaşılmalıdır. Bu tarihsel süreç irdelendiğinde, Baas rejiminin ve dolayısıyla Esad ailesinin etkisi çarpıcı bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Ülke içerisindeki iktidar gücünü sağlamlaştırmak adına baskıcı ve otoriter uygulamaları tercih eden bu yönetim biçimi, ülke içi ve dışı muhalefetin eleştirilerine maruz kalmasına rağmen, bildiğini okumaya devam ederek, günümüzde yaşanan krizin en önemli sorumlusu olmuştur.

Osmanlı İmparatorluğu’nun Ortadoğu ve Arap Yarımadası’nda iktidarının çözüldüğü I. Dünya Savaşı sonrasında Fransa manda yönetimi altında kurulan Suriye, II. Dünya Savaşı’nın bitimine kadar bu yönetim biçimiyle idare edilmiştir. Bu tarihte bağımsızlığını kazanan ülke, yeterli siyasal bilincin olmaması ve kimliksel çekişmeler nedeniyle 1958 yılına kadar darbeler ve iktidar mücadelelerinin eksik olmadığı çalkantılı bir dönem yaşamıştır. Söz konusu dönemde İsrail Devleti’nin kurulması bölgesel ittifakları güçlendirmiş, 1956 yılında Süveyş Kanalı’nın millileştirilmesi ile siyasal karizmasını güçlendiren Nasır’ın politikalarının da etkisiyle Suriye ve Mısır 1958-1961 yılları arasında Birleşik Arap Cumhuriyeti çatısı altında birleşmiştir. Bu birlik, Mısır’ın siyasal hegemonya kurma istekleri ve Suriye’de yaşanan iktidar mücadeleleri neticesinde 1961 yılında dağılmıştır. Soğuk Savaş yıllarının etkisinin tüm Arap coğrafyasında hissedildiği bu yıllarda, sosyalist Arap milliyetçiliği çerçevesinde birleşen Baas Partisi ile İslami geleneğin yeniden yorumlanması gerektiğini savunan İhvan’ı Müslimin (Müslüman Kardeşler) arasındaki çatışmalar gittikçe daha belirgin olarak su yüzüne çıkmaya başlamıştır. Bu mücadeleden 1963 yılında yapılan seçimler neticesinde başarı ile çıkan Baas Partisi, aynı yıl içinde Müslüman Kardeşlerin ve diğer muhalefet hareketlerinin tüm siyasal faaliyetlerini yasaklayan olağanüstü hal yasasını çıkararak günümüze kadar uzanan

otoriter yönetimin temellerini atmıştır (Cleveland, 2015: 360-363, 440-452; Yavuz, 2005: 335-339, 360-372).

1963 yılında iktidarı ele geçiren Baas Partisi'ndeki iç çekişmeler arasından sıyrılan Hafız Esad, 1970'te yaptığı darbe ile Baas Partisi'nin ve dolayısıyla Suriye'nin yönetimini ele geçirmiştir. 1970 yılında başlayan bu iktidarını öldüğü yıl olan 2000'e kadar sürdüren Esad, iktidarını sağlamlaştırmak için Arap milliyetçiliği ve sol akımları destekleyen partileri Ulusal İlerici Cephe (El-Cephetu'l Vataniyetu't-Takaddumiye) adı altında Baas Partisinin liderliğinde birleştirmiş ve Baas'ın himayesinde hareket etmek istemeyen grupları baskıyla ortadan kaldırmıştır (Gençtürk, 2014:21-22). Partilerin seçime katılma izni devlet başkanı tarafından verildiği için, seçimler formalite niteliğindedir. Esad ailesine yakın isimlerin kontrolünde olan Baas Partisi üst yönetimi, genellikle Nusayri ve Arap milliyetçiliği taraftarı Sünnilerden oluşmaktadır.

Suriye ve Irak gibi ülkeler tarihsel olarak coğrafi adları dışında herhangi bir devlet geleneğini taşımadığı için sömürge yönetimlerinin coğrafyaya hediye ettiği yapay organizasyonların ötesine uzun yıllar geçememiştir. Suriye bağımsız bir devlet olarak II. Dünya Savaşı sonrası ortaya çıksa bile, bir devlet kimliğini yaratan ismin Hafız Esad olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Yönetim süresi içerisinde Suriye'yi mevcut sınırlarının ötesinde tarihi mirasının da bir sonucu olarak Lübnan, Filistin ve Ürdün gibi bölge ülkeleri ile birlikte telakki eden Esad, bütüncül bir Suriye inşa etmeyi başaran ilk siyaset adamıdır (ORSAM, 2013a:7).

Baas Partisi ülke yönetimindeki gücünü, 1963 yılında yürürlüğe giren ve 2011 yılında çatışmaların şiddetini azaltmak için kaldırılan ama filli olarak yürürlükte kalmaya devam eden Olağanüstü Hal Yasası ve farklı amaçlarla örgütlenen dört büyük istihbarat teşkilatını kontrol eden Ulusal Güvenlik Konseyi'nden (el-Muhaberat) almaktadır. Olağanüstü Hal Yasası hükümete örgütlenme, seyahat etme ve ifade özgürlüğünü kısıtlama gibi yetkilerin yanı sıra keyfi gözaltı ve tutuklamalar konusunda neredeyse sınırsız bir yetki vermektedir. Yasanın yürürlükte olduğu dönem zarfında birçok insan hukuksal destek alamadan ve aileleri ile görüşme hakkı verilmeden insan haklarına aykırı biçimde gözaltına alınmış ve keyfi muamelelere maruz kalmıştır. Esad ailesinin kontrolündeki Ulusal Güvenlik Konseyi'ne bağlı toplam on beş farklı güvenlik biriminde, yaklaşık 50 bin

insanın çalıştığı tahmin edilmektedir. Ordu mensupları ve Baas Partisi üyeleri de hesaba katıldığında, her 240 kişiden biri rejim ile doğrudan bağlantılı olarak çalışmaktadır (Gençtürk, 2014:24). İstihbarat teşkilatı ve Baas Partisi en küçük yerleşim birimine kadar yayılarak, rejimin devamı için denetim ve örgütlenme görevlerini yoğun olarak gerçekleştirmektedir.

İktidar erkini destekleyen ve bu iktidarın sunduğu imkânlardan faydalanan söz konusu resmi organizasyonların yanı sıra, 1970’li yılların ortasından itibaren Nusayri nüfusun yoğun olarak yaşadığı Akdeniz kıyılarına yakın şehirlerde rejim ile irtibatlı gayri resmi milis güçleri de kurulmuştur. Resmi güvenlik birimlerine paralel yapılan ve Şebbiha olarak adlandırılan söz konusu silahlı örgüt; kaçakçılık, muhaliflerin tehdit edilmesi ve silah kaçakçılığı gibi birçok kanunsuz organizasyonu kontrol etmektedir.

Baas Partisi’nin merkezde olduğu baskıcı ve otoriter siyasi ortam, rejim muhalif siyasi grupları ya ülke dışında ya da ülke içinde yer altı örgütlenmeleri halinde çalışmak zorunda bırakmıştır. Söz konusu baskı ortamından en çok etkilenen siyasi hareket kuşkusuz Müslüman Kardeşler’dir. 1963 yılında iktidarı ele geçiren Baas Partisi, aynı yıl içerisinde Müslüman Kardeşler’in siyasi faaliyetlerini yasaklamış ve günümüze kadar zaman zaman alevlenen bir yeraltı mücadelesinin önünü açmıştır. Müslüman Kardeşler ve rejim arasında yaşanan mücadelenin temel argümanı Osmanlı İmparatorluğu’nun bölgeden çekilmesi ile birlikte ortaya çıkan iktidar boşluğunu kimin dolduracağı problemidir. Daha çok şehirli burjuva kesiminin entelektüel temellerini attığı ve İslami değerlere bağlı kalarak bireysel teşebbüsü savunan İhvan’ı Müslimin’e karşı, Baas Partisi fikri temellerini sosyalist gelenekten aldığı devletçiliği ön plana çıkarmıştır (NTV, 7 Aralık 2011). Bu iki siyasi gelenek arasındaki siyasi mücadele, günümüzde de izleri görülen ve çatışmalarla beslenen bir ayrışmayı tetiklemiştir.

1980’de siyasi partilerin faaliyetlerinin serbest bırakılarak daha katılımcı bir siyasi sistemin kurulması talebi ile Cisru’ş-Şuğur, Semede ve Kinsafrâh’da yapılan gösteriler, rejimin sert tepkisi ile karşılaşmış ve yürütülen operasyonlarda yüzlerce kişi ölmüştür. Aynı yıl içinde, Hafız Esad’a karşı yapılan başarısız suikast girişimi sonrası Hafız Esad’ın kardeşi Rıfat Esad komutasında Şam’ın yaklaşık 200 km doğusunda bulunan Tadmur Cezaevi’ne operasyon yapılmış ve içerisinde Müslüman

Kardeşler üyelerinin de bulunduğu yaklaşık bin muhalif öldürülmüştür (Gençtürk, 2014:24-25). Muhalefete yönelik baskılar, 1982 yılında Hama’da Baas rejimine karşı silahlı mücadele yürüten bir milis grubuna karşı başlatılan askeri operasyonun kente yayılması ile büyük bir katliama da neden olmuştur. Rıfat Esad komutasındaki birlikler tarafından karadan ve havadan 27 gün boyunca bombalanan şehirdeki kayıp sayısı ilgili muhalif rakamlar olmasına rağmen, saldırıyı komuta eden Rıfat Esad’ın ifadelerine göre 20-25 bin kişi arasında değişmektedir. Basın/yayın organlarının siyasi iktidarın kontrolünde olması ve haber alma yollarının kısıtlılığı nedeniyle uluslararası kamuoyu söz konusu katliamdan on altı ay geçtikten sonra haberdar olabilmıştır.

Hafız Esad, rejime tehdit olabilecek Müslüman kardeşler başta olmak üzere diğer muhalif hareketlerin de etkinliğini kırabilmek için sadece silahlı mücadeleye önem vermemiş, Sünni din adamları ile de ilişkilerini geliştirmiştir. Sünni Araplar ve Kürtler üzerinde etkisi olan Şam ve Halep ulehasının desteğini alacak şekilde; Şeyh Ahmed Kuftaro ve Şeyh Ramazan el Buti gibi isimlerin önünü açmış ve bu isimlerle işbirliği yapmıştır. Bu amaçla, Şam ve Halep’te dini eğitim veren kurumlar açılmış ve bu kurumlarda rejimle uyumlu bir dindarlık anlayışının gelişmesi sağlanmıştır (Ulutaş ve Bölme, 2012:8).

Hafız Esad’ın 2000 yılında beklenilmeyen ani ölümü sonrası, yerine geçen oğlu Beşar Esad’dan reform yönünde ciddi beklentiler olsa da zamanla bu beklentiler Baas Partisi’nin baskıları ve muhalefetin parçalı yapısı nedeniyle sonuçsuz kalmıştır. Beşar Esad’ın iktidarının ilk günlerinde siyasi mahkûmları serbest bırakması ve değişim yönünde verdiği demeçler, olağanüstü hal yasası başta olmak üzere siyasi temsilin önündeki engellerin kaldırılmasını savunan 99’lar ve 1000’ler bildirgelerinin imzalanmasının önünü açtı. Şam Baharı olarak da adlandırılan bu dönem oldukça kısa sürmüş, 2001 Şubat’ında siyasi reform talep eden bağımsız milletvekilleri Riyad Seyf ve Me’mun Humsî’nin de aralarında bulunduğu on muhalif lider “yasadışı olarak Anayasa’yı değiştirmeye teşebbüs suçu”ndan hapse atılmıştır (Gençtürk, 2014:26). Şam Baharı sonrası yaşanan hayal kırıklığına rağmen, reform talepleri 2005 yılında birçok muhalif kesimin katılımı ile Ulusal Demokratik Değişim için Şam Bildirgesi’ne dönüşmüş ama bu bildirgenin akıbeti de öncekilere benzeyerek, muhalefet üzerindeki baskıyı arttırma dışında etkin bir sonuca ulaşamamıştır.

Beşar Esed'in iktidara gelmesinden sonra muhalif hareketin ilk girişimi 27 Eylül 2000'de yayınlanan 99'lar Bildirgesi'dir. Bu bildirmede yer alan talepler arasında; 1963 yılından bu yana yürürlükte olan sıkıyönetim ve olağanüstü hal yasalarının kaldırılması, bütün siyasi tutuklulara ve siyasi düşünceleri nedeniyle yargılananlara af çıkarılması ve sürgün edilmiş kişilerin ülkeye geri dönüşünün sağlanması, hukuk devletinin kurulması, siyasal özgürlüklerin verilmesi, siyasal ve entelektüel çeşitliliğin, toplantı, basın ve ifade özgürlüğünün tanınması ve toplumun kısıtlayıcı yasalardan, sınırlamalardan ve uygulanan çeşitli sansürlerden arındırılması, böylece vatandaşların her birinin ülkenin kalkınması ve refahına katkıda bulunmasını sağlayacak şekilde toplumsal uyum, barışçıl rekabet ve kurumsal bir yapı çerçevesinde farklı fikirlerini ifade etmesine izin verilmesi bulunmaktadır (Ulutaş ve Bölme, 2012:150).

Temel insan hakları taleplerinin yer aldığı bu bildiriye 9 Ocak 2001'de ülke içindeki ve dışındaki muhaliflerin oluşturduğu toplam bin kişi tarafından imzalanan 1000'ler Bildirgesi takip etmiştir. Bu bildirmede yer alan ve siyasi reformun gerçekleşmesi için gerekli talepler: yürürlükte olan olağanüstü hal yasasının ve bununla ilişkili hukuki mevzuatın kaldırılması, yıllarca bu yasa nedeniyle zarar gören muhalif siyasi hareketlerin zararlarının tazmin edilerek genel bir af çıkarılması, düşünce ve ifade özgürlüğü başta olmak üzere siyasi özgürlüklere izin verilmesi, basın özgürlüğünü garanti altına alan basın kanunun yeniden yürürlüğe konulması, toplumun bütün kesimlerinin adil bir şekilde temsil edilmesini sağlayacak şekilde her kademedeki seçimleri düzenleyecek demokratik bir seçim kanunu çıkarılması ve seçimlerin bu kanun çerçevesinde bağımsız bir yargı organı tarafından kontrol edilmesi, yargının yönetenlere ve yönetilenlere eşit davranması, ekonomik paylaşımın adil bir şekilde yapılması ve ekonomik gelişmeyi sağlayacak reformların yapılması, Ulusal İleri Cephe kullanılarak iktidarın parti/devlet ilişkisinin dışarısına çıkarılması ve kadınların hem siyasi hem de toplumsal alanda daha etkin hareket etmesinin sağlanmasıdır (Ulutaş ve Bölme, 2012:151-156).

99'lar ve 1000'ler bildirgelerine imza atan muhaliflere yönelik gözaltına almalar ve baskılar olmasına rağmen, yukarıdaki talepler doğrultusunda bir araya gelen muhalif gruplar 16 Ekim 2005'te Ulusal Demokratik Değişim için Şam Bildirgesi'ni açıklamıştır. Şam Baharı'nı andıran bu süreç, Lübnan Başbakanı Refik

Hariri'nin öldürülmesinin ardından Suriye'nin Lübnan'dan çekilmesiyle başlamıştır. 2005 baharında muhalif Arap ve Kürtler bir araya gelerek Temel Hak ve Özgürlükleri Savunmak için Ulusal Koordinasyon Komitesi'ni kurmuş, Suriye sivil toplumunun farklı kesimleri arasında diyalog başlatmışlardır. Aynı yılın Nisan ayında Sivil Toplumun Canlandırma Komitesi Müslüman Kardeşler dâhil muhalefetin bütün gruplarına diyalog çağrısı yapan bir belge yayınlamıştır. Bu çağrı Ekim 2005'de çoğulculuk, pasif direniş, muhalifler arasında birlik ve demokratik değişim ilkeleri üzerine inşa edilen Şam Deklarasyonu'nun yayınlanması ile sonuçlanmıştır.

Şam Deklarasyonu'na göre reform süreci, belirli koşulların gerçekleşmesi ile organize edilebilecektir. Bu koşullar:

- Toplumun sosyal, siyasi ve ekonomik gruplarını temsil eden kesimler arasında her alanda kapsamlı ve adil ulusal bir diyalog kurulmalıdır.
- Suriyelilerin siyasetle ilgilenmesi sağlamalı, kamu meselelere olan ilgisi artırılmalı ve sivil toplumu harekete geçirmek için girişimlerde bulunulmalıdır.
- Değişim için gerekli adımları ve geleceğin demokratik Suriye'sinin özelliklerini gösteren ortak ve bağımsız bir muhalif güçler programı konusunda kapsamlı ulusal bir uzlaşma sağlanmalıdır.
- Baas Partisi içerisinde dahi olsa değişimi arzulayan bütün güçlerin, kapsamlı ve demokratik bir ulusal koalisyon temeline dayanan ve bu bildirgede bahsedilen uzlaşmaları temel alan demokratik ulusal bir rejim kurmaya katkıda bulunabileceği ulusal bir konferans düzenlenmelidir.
- Dolandırıcıları ve aşırıları engelleyen, güçler ayrımını güvence altına alan, yargının bağımsızlığını koruyan ve vatandaşlık ilkesini güçlendirerek ulusal bütünlüğü amaçlayan yeni bir anayasa hazırlayacak bir Kurucu Meclisin seçimi konusunda çağrıda bulunulmalıdır.
- Siyasi çoğunluğun görüşünü ve bu çoğunluğun geliştirdiği programı temel alan, yürürlükteki kanunlara ve Anayasa'ya uygun olarak ülkeyi yöneten tamamen yasal ve ulusal bir rejim ortaya çıkaracak özgür ve güvenilir bir parlamento seçimi düzenlenmelidir (Ulutaş ve Bölme, 2012:158-159).

Beş siyasi parti ve dokuz öncü entelektüel tarafından imzalanan deklarasyon İslami gruplardan, liberallerden, Kürtlerden, Araplardan ve Asurilerden geniş destek bulmuştur. Bu deklarasyonda imzası bulunan yaklaşık 250'nin üzerindeki muhalif,

rejimi “otoriter, totaliter ve hizipçi” olarak nitelendirmiş; ırk, din, etnisite, mezhep ya da aşiretlere dayanmayan, hukukun üstünlüğü çerçevesinde örgütlenmiş bireylerin eşit hak ve yükümlülüklerle sahip oldukları yeni bir anayasa talep etmiştir. Fakat rejim bu istekleri görmezden gelerek, daha önceki örneklerde görüldüğü gibi, muhalif talepte bulunanları cezalandırma yoluna gitmiştir. 2008’de sonlanan yargılama sonucu söz konusu deklarasyonda imzası bulunan muhaliflerin bir kısmı tutuklanırken, bir kısmı da ülkeyi terk etmek zorunda kalmıştır (Gençtürk, 2014:27).

Esad ailesinin kırk yedi yıllık tek parti iktidarı dönemi boyunca, muhalif oluşumlar üzerinde sürekli baskı ve şiddet uygulanmaktadır. İnsan hakları örgütleri tarafından da sıklıkla dile getirilen bu ihlaller, Suriye yönetimin taraf olduğu uluslararası insan hakları örgütlerinde dosyaların kabarıklaşmasına rağmen ortadan kaldırılamamıştır.

Baas Partisi ve Esad ailesi ile özdeşleştirilen olağanüstü hal yasası ve bunun yarattığı kanunsuz uygulamalar, 2011 yılında kaldırılmasına rağmen iç savaşın doğal bir sonucu olarak günümüzde de devam etmektedir. Beşar Esad’ın iktidar uygulamaları incelendiğinde Hafız Esad’ın ve dolayısıyla Baas Partisi’nin politikalarında pek bir değişiklik olmadığı kolayca söylenebilir. Amerika’nın Irak’a müdahalesi ile taşların oynadığı bölgede, Arap Baharı’nın etkisi ile ülke içerisinde bir iç savaşın yaşanması Hafız Esad’ın İran ve Rusya gibi müttefikleri ile kurduğu eşitler arasındaki ilişkiyi zedelemiştir (ORSAM, 2013a:10). Suriye gün geçtikçe bölgesel mücadelenin araç ülkesi konumunda, başarısız devlet senaryosuna sürüklenmektedir.

Suriye rejimine karşı muhaliflerin genel istekleri olağanüstü halin kaldırılması, siyasi tutuklu ve hükümlülere af çıkarılması, sürgünlerin geri dönmesine izin verilmesi, hukuk devletinin kurulması, basın, toplantı ve ifade özgürlüklerinin verilmesi gibi başlıklar altında toplanmasına rağmen demokratik yollarla herhangi bir çözüm yolu bulunamamıştır. Şam Baharı ile başlayan süreçte kendisini kullanılmış ve rejime bağlılığı test edilmiş olarak gören bu insanlar, Arap Baharı’nın bölgesel etkilerini değişim için bir fırsat olarak görmüştür. Arap Baharı’nın Suriye içerisinde geniş tabanlı bir destek bulmasının arkasında kırk yıldan uzun süredir bastırılan siyasi muhalefetin insan hakları temelinde karşımıza çıkan özgürlük talepleri bulunmaktadır.

2.2. SURİYE’DEKİ ÇATIŞMALARIN GELİŞİMİ, SÜRECİ VE İNSANİ BOYUTU

Birçok farklı kültüre yüzyıllardan beri ev sahipliği yapan Suriye, bu kültürler arasında gelişen önemli bir zenginliğe sahip olmakla birlikte, çatışmalar ile daha açık bir şekilde görüldüğü gibi ciddi bir bölünme potansiyelini de içerisinde taşımaktadır. Bu bölüm yaşanan çatışmaların gelişim süreci ve güncel durumu üzerinde yoğunlaşmaktadır. Suriye’de yaşanan çatışmaların gelişim sürecinin istatistiki verilerle tanımlanmaya çalışıldığı bu giriş bölümünü izleyen bölümlerde öncelikle Suriye’deki çatışmaların insani boyutu ele alınmaktadır. Rejim güçleri ve örgütlenme yapısı bir önceki bölümde ana hatları ile ifade edildiği için, izleyen bölümlerde tekrar buna vurgu yapılmadan siyasi ve askeri kanadıyla Suriye muhalefeti hakkında genel bir bilgi verilmektedir. Suriye’deki çatışmaların incelendiği bu bölüm, Suriye’nin geleceğine dair bir kestirim ile son bulmaktadır. Bu kestirimin amacı, Suriyelilerin Türkiye başta olmak üzere diğer ülkelerde kalacakları süreye dair ortalama bir tahminde bulunmak ve entegrasyon politikalarının çerçevesini belirlemektir.

2011 yılının Mart ayında Deraa’da barışçıl gösterilerin başlaması ve değişim yönünde taleplerin ifade edilmesi, rejim tarafından ciddi bir tehdit olarak algılanmış ve günümüze kadar uzanan çatışmaların ilk adımı atılmıştır. Modern insanlık tarihinde karşılaşılan en büyük insanlık krizlerinden birisine dönüşen Suriye’deki iç savaş sonucu güncel verilere göre, nüfusun yarısından fazlası yardıma muhtaçtır. Bu insanların neredeyse dörtte biri Suriye’yi çevreleyen ülkelerde oldukça zor şartlarda yaşam mücadelesi vermektedir. İnsani yardıma muhtaç olanların yaklaşık %80’ini kadın ve çocukların oluşturduğu düşünülürse, savaşın boyutları ve etkileri daha net anlaşılabilecektir.

Tarihsel önemi, jeopolitik konumu ve muhtemel bölgesel etkileri nedeniyle Suriye’de yaşananlar, çatışmaların ilk gününden itibaren sadece ulusal bir sorun olarak görülmemiş, uluslararası aktörlerin etkin müdahalesi ile şekillenmiştir. Arap Baharı’nın yaşandığı diğer ülkeler ile kıyaslandığında gösterilerin çatışmaya ve günümüzde de bir iç savaşa dönüşmesinin arkasında yatan en önemli sebeplerden birisi, uluslararası kamuoyundaki bu bölünmüşlük ve ülkesel çıkarları önceleyen müdahalelerdir. ABD’nin Afganistan ve Irak’ta yaşadığı başarısızlık ve Libya

müdahalesi sonrasında ülkede istikrarlı bir yönetimin günümüzde dahi kurulamamış olması, çatışmaları durduracak sertlikte ve kararlılıkta bir koalisyonun oluşmasını engellemektedir. Devletlerin, özellikle küresel ve bölgesel güçlerin kendi çıkarlarını elde etmek ve nüfuz alanlarını genişletmek maksadıyla; kendi askeri unsurlarını kullanmaktan ziyade, müttefiklerini, edilgen ülkeleri, hedef ülkedeki parçalanmış yapıları ve yandaşlarını cepheye sürmek suretiyle gerçekleştirdikleri stratejiler vekalet savaşı olarak tanımlanmaktadır . BM nezdinde çözüm arayışlarının ise Rusya ve Çin'in Suriye yönetimini destekleyen görüşleri ile güvenlik konseyine takılması çözüm ümitlerini gittikçe azaltmakta ve içinden çıkılmaz bir vekâlet savaşına doğru Suriye'yi sürüklemektedir.

Suriye'de 2011 yılında başlayan sokak çatışmaları, Ürdün sınırına yakın Dera'a kentinde rejim karşıtı slogan yazan bir grup gencin gözaltına alınması ve bu esnada işkence gördükleri ortaya çıkmasına rağmen herhangi bir görevlinin ceza almaması nedeniyle yapılan protestolara rejimin verdiği sert müdahale ile başlamıştır. Halkın tepkisinin artması ve gösterilerin Hama ve Humus başta olmak üzere diğer şehirlere de yayılarak rejim muhalifi bir nitelik kazanması Esad yönetimini harekete geçirmiş, 7 Mart ve 31 Mayıs 2011 tarihlerinde iki defa siyasi mahkûmları da kapsayan af kararı alınmış, 1963 yılından beri yürürlükte olan Olağanüstü Hal Yasası 19 Nisan 2011'de kaldırmış ve Devlet Güvenlik Mahkemeleri'ni ilga eden bir yasayı kabul etmiştir. Bu reform girişimlerine rağmen, Tunus ve Mısır'da yönetim değişimi ile sonuçlanan gösteri hareketlerinin büyümesine kapılan muhalifler, kabul edilebilir tek çözümün Baas Partisi ve Esad ailesinin tekelinin yıkılması olduğunu savunarak gösterilere devam etmiştir.

Protestoların karşılıklı çatışmalara dönüşmesi, Arap Birliği ve Türkiye başta olmak üzere birçok ülke ve uluslararası kuruluş tarafından çözüme yönelik çaba sarf edilmesine rağmen, mevcut iktidarın varlığını devam ettirme isteği ve daha katılımcı bir siyaset öngören düzenlemelerden kaçınması nedeniyle son bulmamıştır. Tabi ki, söz konusu dönemde İran ve Rusya gibi Soğuk Savaş yılları boyunca Baas Partisi ve Esad ailesi ile müttefiklik çerçevesinde hareket eden ülkelerin rejime verdikleri desteğin gücü de azımsanmamalıdır.

Rejim yanlısı ülkelerin desteği sadece politik veya ekonomik zeminde olmakla kalmayıp, gösterilerin iç savaşa dönüşmesi ile birlikte sahada fiili askeri

müdahalelerde de bu yapılara sıklıkla rastlanmaktadır. Tüm Lübnan sınırı boyunca rejimle birlikte hareket eden Hizbullah'ın desteğinin yanı sıra, İran Devrim Muhafızları'nın sahada etkin bir şekilde savaştıkları birçok araştırmacı tarafından dile getirilmektedir. Şii toplumu için kutsal sayılan Seyyide Zeynep Türbesi başta olmak üzere birçok dini yapıyı koruma iddiasıyla sahada bulunan söz konusu gruplar, Şam ve çevresinde önemli güçlerden birisini teşkil etmektedir (Orhan, 2015b:2; Orhan, 2015c:11). Esad rejiminin muhalifler karşısında ciddi sorunlar yaşadığı 2014 yılı içerisinde Rusya'nın savaşın bir tarafı olarak sahada etkinliğini arttırması ise bu ülkeler tarafından verilen desteğin bir diğer göstergesidir.

Çatışmaların başlamasından sonra, yoğun çatışmaların olduğu bölgelerde yaşayan Suriyeliler, ülke içinde çatışmanın olmadığı bölgelere veya çevre ülkelere sığınırken, ekonomik durumu iyi olmayan ya da evlerini terk edemeyen binlerce insan ise tüm üretim fırsatlarının kaybolduğu bir savaş toplumunda yardıma muhtaç hale geldi. İç savaş nedeniyle ticaretin durduğu ülkede, şehir merkezlerine tarımsal ürün gelmemekte, ısınma ve beslenme için gerekli temel ihtiyaç maddelerinin temininde sıkıntı yaşanmakta, elektriğe ve suya kısıtlı olarak erişilmekte ve birçok bölgede rejim yanlısı ve karşıtı olarak kendisini ifade eden çeteler bulunmaktadır. İthalat dayalı Suriye ekonomisi savaş nedeniyle bölgeler arasındaki ulaşımın kopması ve ambargolar neticesinde ciddi bir enflasyon tehdidi altında kıvrılmaktadır. Temel ihtiyaç malzemelerinin fiyatları hemen hemen bütün ürünlerde %100'ün üzerinde artmıştır (Orhan, 2013:25). Ülkeden ayrılmak zorunda kalan mültecilerin ifadesiyle, kaçış güzergahlarında satılan ürünlerin fiyatları savaş öncesi fiyatlarla karşılaştırıldığında 10 kata kadar çıkabilmektedir (ORSAM, 2013b:20).

İç savaş nedeniyle sağlık ve eğitim sistemi gibi temel hizmetler de artık yürütülememektedir. Mevcut hastanelerinin yüzde 37'sinin yıkıldığı, yüzde 20'sinin ise ciddi hasar gördüğü ülkede 469 sağlık çalışanının cezaevinde olduğu, yaklaşık 15 bin doktorun ise ülkeyi terk ettiği ifade edilmektedir (Gençtürk, 2014:78-79). Birçok eğitim ve sağlık kuruluşu savaş esnasında askeri üst olarak kullanılmış ve aldıkları hasarlar nedeniyle kullanılamaz hale gelmiştir.

Savaşın başlarında muhalefeti temsilen askeri operasyonları yürüten Özgür Suriye Ordusu, homojen ve hiyerarşik bir yapı kuramadığı için yıllar geçtikçe birbirinden farklı pek çok muhalif grup ortaya çıktı. Savaşın getirdiği sorunlar ve

Batı bloğunun daha çok gözlemci olarak davranma eğilimi ılımlı muhalefetin savaşın ilerleyen aşamasında yavaş yavaş yok olarak daha radikal (selefi, küresel cihatçı...) muhalif yapılanmaların sahada etkinliğinin artmasını sağladı. İran, Rusya ve Hizbullah gibi rejim yanlısı kesimlerin de sahaya inmesi ile iç savaş gittikçe daha da içinden çıkılmaz bir hale geldi. DEAŞ ve el-Nusra gibi selefi yapıların sahadaki gücünü arttırması ve rejim yanlısı güçlerin de daha çok Nusayrilerin ve azınlıkların bulunduğu bölgelerde güçlenmesi ayrılıkçı dinamiklerin güçlenmesine neden olmaktadır.

Savaş öncesi yaklaşık olarak 22 milyon nüfusa sahip olan ülkede, güncel veriler ışığında başta Türkiye olmak üzere Lübnan, Ürdün, Irak ve Mısır'da toplam 4.8 milyon mülteci bulunmaktadır. Bu nüfusun yanı sıra ülke içerisinde yerinden edilmiş ve acil insani yardıma ihtiyaç duyan insanların sayısı da BM'nin verilerine göre 8 milyon sınırına ulaşmıştır. Sığınmacıların demografik özelliklerine göre, sığınmacı nüfusunun neredeyse yarısını kadınlar ve yüzde 30'unu da 18 yaş altı erkek çocuklar oluşturmaktadır. 2016 yılı Mart itibariyle Avrupa ülkelerine kayıt dışı yollarla giderek sığınma talep eden mültecilerin sayısı da 1 milyonun üzerindedir.

Yaşanan iç savaşın bir diğer ağır bilançosu, yaşamını kaybeden insanlar açısından dır. Suriye muhalefeti tarafından organize edilen Suriye Devrim Şehitleri Veritabanı (SRMD - The Syrian Revolution Martyr Database) adlı internet sitesine göre; 30 Kasım 2015 tarihi itibariyle 16.225'i kadın, 12.446'sı çocuk ve 109.865 sivil olmak üzere toplamda 142.771 kişi hayatını kaybetmiştir (SRMD, 2015). Bu istatistikler arasında hükümete bağlı güçlerin kayıpları bulunmamaktadır. Rejim yanlısı güçlerden kayıplar da eklendiğinde bu sayı 220 bini geçmektedir (Pirinççi, 2015:3). Ölenler çatışma bölgeleri özelinde incelendiğinde Halep, İdlip, Hama, Humus, Dera'a, Şam ve Şam kırsalında yoğunlaşmaktadır. Özellikle Halep ve İdlip'te yaşanan çatışmalar, Türkiye'ye yönelik göç akınını tetikleyen en önemli sebeplerden birisidir. Suriye'deki iç savaşa ilişkin istatistikleri toplayan bir diğer kurum Suriye İhlalleri Belgeleme Merkezi'dir (The Centre of Violations Documentation in Syria). Bu merkezin verilerine göre 25.12.2015 tarihi itibariyle 10.532'si erkek, 4.968'i kız çocuk, 9.687'si kadın ve 91.114'ü sivil olmak üzere iç çatışmalar sonucunda toplamda 128.094 kişi hayatını kaybetmiştir (SİBM, 2015). Suriye Devrim Şehitleri Veritabanı'nın savaşın başladığı günden 2015 yılının Mayıs

ayına kadar tuttuğu aylık verilere göre, 2011 yılının Mart ayından itibaren 10kişi/gün olan ölüm oranı, çatışmaların yoğunlaştığı 2012 yılının Haziran ayından itibaren 150-200kişi/gün seviyesine çıkmıştır. İç ve dış zorunlu göçler ile şehirlerin nüfusunun azalması ile birlikte, 2014'ün ikinci yarısı, sivil kayıpların sayısı gittikçe azalmış ve ölüm oranı 50kişi/gün bandına oturmuştur.

Suriye muhalefетinin savaş öncesi en büyük sorunlarından biri olan hukuki olmayan gözaltına almalar, sistematik işkence ve yıldırma politikaları birçok yerel ve uluslararası insan hakları organizasyonunun da tespitleri ile devam etmektedir. Suriye Yerel Koordinasyon Komiteleri tarafından 16 Nisan 2013'te yapılan açıklamada, savaşın başlamasından bu yana toplamda 2029 kişinin rejim güçleri tarafından gözaltında işkence sonucu öldürüldüğü bildirilmiştir (Gençtürk, 2014:53). Bu ölümlerden sorumlu olan yetkililere herhangi bir yaptırım uygulanmamaktadır. 1968 yılında kurulan askeri mahkemeler, savaş durumunda askeri yetkililerle birlikte sivilleri de yargılama yetkisine sahiptir ve kararları bir üst mahkeme tarafından temyiz edilememektedir. Hafız Esad döneminden beri “devletin güvenliğine tehdit” gerekçesiyle açılan davalarda sivilleri yargılayan bu mahkemeler, Suriye Ceza Kanunu'nda belirtilen ilkelerden ve prosedürden bağımsız hareket etmektedir. Örneğin, duruşmalar halka açık yapılmamakta, avukat tutma hakkı, adli tıp tarafından muayene edilme hakkı, gözaltında bulunan kişinin avukatı ya da yakınlarıyla iletişime geçebilmesi hakkı, gözaltına alındıktan sonraki 24 saat içinde sorgunun başlatılması zorunluluğu gibi haklar uygulanmamaktadır (Gençtürk, 2014:5960).

Suriye'nin demografik ve hukuki temelde yaşadığı bu sorunların yanı sıra, iç savaşın ciddi etkilerinden bazıları da ekonomi sektöründe gözlemlenmektedir. 2011 öncesinde tarım, turizm ve petrol sektörlerinin ön plana çıktığı ekonomik sistem, yeteneklerini ve sahip olduğu alt yapıyı kaybetmiştir. Nüfusun yarısından fazlasının ülke içerisinde veya ülke dışında sığınmacı konumuna düştüğü bu ortamda ekonomi üretimindeki düşüş, Suriye Lirasının hızla değer kaybetmesine, yüksek enflasyon ve işsizlik oranlarına neden olmuştur. Savaş öncesi 17 milyar dolar seviyesinde olan Suriye Merkez Bankası rezervi, askeri harcamalar ve ekonomik alt yapının bozulması nedeniyle 3 milyar dolar seviyesine inmiştir.

Suriye ekonomisine 9 milyar dolar seviyesinde katkı yapan turizm sektörü, savaş ile tüm etkinliğini kaybetmesinin yanı sıra, turistik tesislere verilen zararlar ve birçok tarihi eserin onarılmaz seviyede tahrip edilmesi gibi nedenlerle savaş bitse dahi toparlanabilecek gibi durmamaktadır. Suriye GSMH'da yaklaşık olarak %20 payı olan tarım sektörü de savaştan önemli oranda etkilenmiştir. Savaş öncesi kırsal kesimde çalışanların yüzde 50'si tarımla uğraşmakta, bu sektörde çalışanlar da iş gücü kapasitesinin %20'sini oluşturmaktaydı (Bakeer, 2013:22). Özellikle Halep, İdlip, Hama ve Humus gibi sulama kanalları ile beslenen ve tarımsal üretimin önemli bir kısmının yapıldığı, insan yoğunluğu yüksek olan şehirler rejim ve muhalefet başta olmak üzere birçok grubun baskısı altında boşalmak zorunda kalmıştır. 2011 öncesi devlet gelirlerinin en az üçte birini, kamu bütçesinin yaklaşık dörtte birini ve Suriye'nin toplam ihracatının yaklaşık %40'ını petrol sektörü oluşturmaktaydı. Suriye'nin petrol ihracatı 2010 yılında yaklaşık 5 milyar dolara ulaşmış ve aynı yıl Avrupa Birliği ülkeleri de yaklaşık 4 milyar dolarlık petrol ithalatını Suriye'den yapmıştı (Bakeer, 2013:23). Petrol sahalarının bulunduğu ülkenin doğusunun, savaşın ilk yıllarında el-Nusra daha sonra da DEAŞ terör örgütlerinin eline geçmesi petrol ihracatını ortadan kaldırmıştır. Bu sahaların çatışmalardan etkilendiği ve DEAŞ bölgeden çıkarılsa bile, söz konusu örgüt tarafından yapılan tahribat nedeniyle kısa vadede kullanılamayacağı da açıkça görülmektedir (Şen, 2015:91).

Savaş bir diğer önemli etkisi; barınma, eğitim ve sağlık başta olmak üzere temel hizmetler altyapısını ciddi orada tahrip etmesidir. Savaş nedeniyle sağlıklı istatistiklere ulaşılamamakla birlikte, 2012 yılında yapılan bir araştırma bu konuda fikir sahibi olmamıza yardımcı olabilecektir. Bu araştırmaya göre, 2012 yılının Eylül ayı itibarıyla Suriye'de yıkılan toplam bina sayısı 3 milyona yaklaşmıştır. Bunların %15'i tamamen, %85'i ise neredeyse tamamen ya da kısmen yıkılarak kullanılamaz hale gelmiştir. Bu yerleşim birimlerinin yeniden imarı için toplamda 35 milyar dolar gerektiği tahmin edilmektedir (Bakeer, 2013:8). Bu rakamın savaşın başlamasını izleyen ilk yıl içerisinde olduğuna dikkat edilirse, barınma altyapısının günümüzdeki durumu hakkında daha rahat bir tahmin yapılabilir.

International Medical Crops'un belirttiği rakamlara göre ülkedeki hastanelerin yaklaşık %35'i ciddi bir yıkıma maruz kalmıştır. Sağlık merkezlerinin yaklaşık %10'u zarar görmüş, ülkedeki toplam ambulans araçlarının yaklaşık %40'ı

hasara uğramıştır. Eczanelerdeki ilaç eksikliği ise %40'ın üzerine çıkmıştır. Suriye'deki devlet okullarının da yaklaşık %10'u hasar görmüştür. Bununla birlikte 2012 yılı Kasım ayı rakamlarına göre, ülke içindeki sığınmacılar, Suriye'nin çeşitli bölgelerinde rejimin askeri operasyonlarına karşı sığındıkları 1956 okulu mesken olarak kullanmaya başlamıştır (Bakeer, 2013:9).

Suriye'de savaştan en kötü etkilenen grup içerisinde çocuklar ve kadınlar, yani dezavantajlı bireyler girmektedir. Savaşın başlamasından bu yana yaklaşık olarak 6.000 kadının tecavüze uğradığı tahmin edilmektedir. DEAŞ'ın hakimiyetinde olan bölgelerde kadınların ve çocuk yaşındaki kızların pazarlarda satıldığı ve zorla evlendirildiğine dair birçok haber basına yansımaya devam etmektedir. Kadınlarda çatışma olan bölgelerde şiddet, taciz ve/veya cinsel şiddete maruz kalma durumu %30'un üzerinde olduğu rapor edilmektedir. Ayrıca, buralarda kadınların birden çok şiddet türüne uğradığı bildirilmiştir (TTB, 2016:57-58).

2014 yılı itibarıyla ılımlı muhaliflerin sahadaki gücünün azalması, ve küresel cihatçı selefi yapıların savaşın önemli bir tarafı haline gelmesi ile birlikte Suriye'den zorunlu göçler artmıştır. Bu insanlar savaşın kısa sürede biteceğine dair inancı yitirdikleri için Türkiye başta olmak üzere bölge ülkeleri üzerinden Avrupa'ya sığınmaya çalışmaktadır. Sağlıksız koşullarda ve yetersiz araçlarla Ege Denizi'ni aşmaya çalışan bu insanlardan en az 100.000 sığınmacının boğulduğu tahmin edilmektedir (TTB, 2016:10). AB ile Türkiye arasında imzalanan Geri-Kabul Anlaşması ile bu akış durdurulmaya çalışılsa da sorunun tam anlamıyla çözüldüğüne dair bir veri bulunmamaktadır.

Suriye'nin toplumsal, ekonomik ve altyapı hizmetleri açısından çözülen söz konusu yapısı, Suriyelileri daha iyi hizmet alabilecekleri bölgelere doğru zorunlu olarak sürüklemektedir. Temel ihtiyaçların karşılanması için yapılan bu göçler, ülke içerisinde veya ülke dışına doğru olabilmektedir. Bu zorunlu göç hareketlerinin en iyi alternatiflerinden birini sunan Türkiye, gittikçe daha fazla sığınmacıya ev sahipliği yapmak zorunda kalmaktadır.

2.3. TÜRKİYE'DEKİ SURİYELİ SİĞINMACILAR

Türkiye ilk sığınma talebinin yaşandığı 2011 yılının Nisan ayından bu yana, sığınmacıları misafir etmeye devam etmektedir. İlk sığınmacı gruplar sığınmacı kamplarında misafir edilmeye çalışılmış ve bu çerçevede Hatay'da Yayladığı ve Altınözü sığınmacı kampları kurulmuştur. Günümüzde BMMYK'nin verilerine göre, 2.7 milyonu aşan Suriyeli Türkiye topraklarında yaşamaktadır. Bu insanlar arasında yoğunlukla Suriye vatandaşları bulunmasına rağmen, iç savaş öncesi Suriye'de yaşayan Afganistan ve Irak vatandaşı mülteciler de savaş sonrası Türkiye'ye sığınmayı tercih etmiştir. Türkiye'nin farklı şehirlerine yayılmış, çoğunlukla sınıra komşu illerdeki, toplam 21 çadır kent ve 6 konteyner kentte yaşayan 270 binin üzerinde Suriyeli bulunmaktadır. Toplam sığınmacı nüfusunun %90'ını oluşturan geriye kalan sığınmacı nüfus ise, bölgedeki şehirler ve metropoller başta olmak üzere Türkiye'nin tamamına yayılmıştır. BMMYK verilerine göre, Türkiye'de yaşayan mültecilerin %54'ünden fazlasını 18 yaşının altındaki genç ve çocuklar, %73'ten fazlasını ise özel koruma ihtiyacı kapsamındaki çocuk ve kadınlar oluşturmaktadır. Kayıtlı toplam sığınmacı nüfusu, Türkiye nüfusunun neredeyse %4'üne karşılık gelmektedir (UNHCR, 2016).

Sığınmacıların Suriye'de yaşadığı şehirlere göre toplam sığınmacı nüfusu içerisindeki oranları sırasıyla Halep %35.7, İdlib %20.9, Rakka %10.9, Lazkiye %9.2, Hama %7.5, Hasiçi %5.4'tür. Bu rakamlar Türkiye'ye sığınan insanların genellikle kuzey cephesindeki şehirlerden geldiğini, sığınma akınında coğrafi yakınlığın önemli bir faktör olduğunu göstermektedir. AFAD'ın kadınlar üzerinde yaptığı bir diğer çalışma ise, sığınmacıların neden Türkiye'yi seçtiklerine yönelik fikir vermesi açısından değerlidir. Suriyeli kadınlara bu amaçla sorulan soruya verilen cevapların %15'i "Türkiye'ye güvendiğim..." ve "Şartların daha iyi olduğuna inandığım..." için seçeneklerini içermektedir (AFAD, 2014:34).

Çatışmaların ilk döneminde Türkiye'ye gelen Suriyelilerin önemli bir kısmını Sünni Araplar oluştururken, IŞİD başta olmak üzere selefi örgütlerin sahadaki gücünü arttırmasından sonra sığınmacı nüfusunun etnik ve dini yapısı önemli ölçüde çeşitlenmiştir. Ezidiler, Ermeniler ve Kürtler gibi pek çok "Sünni Arap" olmayan Suriyelinin Türkiye'ye gelmesi, hem Türkiye'nin açık kapı politikasındaki

samimiyetini doğrulamış, hem de başta Kürtler olmak üzere bölgede huzursuz olan ve Sünni Arapların gelişini bir politik tavır olarak görenlerin tedirginliği azalmıştır (Erdoğan, 2014:15).

Tablo 1: Türkiye’de Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilerin İllere Göre Dağılımı

Şehir	Suriyeli Sayısı	Şehir	Suriyeli Sayısı	Şehir	Suriyeli Sayısı
Şanlıurfa	398.333	Manisa	5.672	Kırşehir	564
İstanbul	390.842	Tekirdağ	5.299	Bitlis	552
Hatay	381.157	Nevşehir	4.929	Rize	541
Gaziantep	322.231	Elazığ	4.621	Bilecik	474
Adana	150.507	Çanakkale	3.358	Karaman	465
Mersin	138.884	Samsun	3.234	Kırıkkale	461
Kilis	127.254	Afyon	3.224	Düzce	455
Bursa	97.020	Siirt	2.835	Erzurum	441
Mardin	96.615	Yozgat	2.759	Zonguldak	287
İzmir	91.381	Niğde	2.676	Kütahya	277
Kahramanmaraş	84.214	Yalova	2.436	Karabük	272
Konya	68.728	Kırklareli	2.070	Çankırı	269
Ankara	59.636	Trabzon	1.686	Amasya	170
Kayseri	50.477	Eskişehir	1.677	Antalya	167
Osmaniye	40.393	Balıkesir	1.668	Erzincan	166
Diyarbakır	29.113	Van	1.518	Giresun	135
Adıyaman	24.303	Sivas	1.436	Kars	124
Kocaeli	23.295	Çorum	1.304	Tunceli	96
Malatya	18.205	Uşak	1.063	Iğdır	80
Batman	18.037	Aksaray	969	Sinop	70
Şırnak	14.677	Hakkâri	943	Gümüşhane	59
Muğla	8.212	Bolu	894	Ardahan	52
Burdur	7.822	Ağrı	821	Artvin	42
Aydın	6.533	Muş	730	Bartın	24
Edirne	6.499	Bingöl	689	Bayburt	23
Denizli	6.331	Tokat	654	Toplam	2.738.326
Isparta	6.135	Ordu	600		
Sakarya	5.865	Kastamonu	594		

Kaynak: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2017.

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nün 2016 yılsonuna ait verilerine göre Suriyelilerin Türkiye’de en fazla yaşadığı şehirler sırasıyla Şanlıurfa, İstanbul, Hatay, Gaziantep, Adana, Mersin, Kilis, Bursa, Mardin ve İzmir’dir. Türkiye’de

yaşayan geçici koruma statüsüne tabi Suriyelilerin şehirlere göre dağılımı Tablo 1'deki gibidir.

Sığınmacıların Suriye'den ayrılmasının temel sebebi, güvenlik problemidir. Bu problemi bölgeden bölgeye değişen önceliklerle siyasi/politik, ekonomik ve sağlık hizmetleri gibi sorunlar takip etmektedir. Suriyeliler Türkiye'de YUKK ve Geçici Koruma Yönetmeliği çerçevesinde kayıt altına alınmaktadır. Türkiye'ye pasaportu ile bir gümrük kapısından düzenli giriş yapan ve yabancı statüsünü hak kazanan sığınmacılar, yabancılar yasası çerçevesinde oturma ve çalışma izni alabilmektedir. Fakat bu statü ile Türkiye'ye giriş yapan Suriyeli sayısı 80 bin kişiyi geçmemektedir. Toplam sığınmacı nüfusunun 2.7 milyon olduğu dikkate alınırsa, bu rakam ihmal edilebilecek düzeydedir. Yabancı statüsü dışındaki Suriye vatandaşlarının hak ve sorumlulukları geçici koruma rejimine bağlı olarak belirlenmektedir. Resmi yollarla Türkiye'ye giremeyen veya çatışmalar nedeniyle apar topar sınırı geçmek zorunda kalan düzensiz göçler, sığınmacı kampı dışında yaşanan en ciddi problemi yani kayıt sorununu ortaya çıkarmaktadır.

Sığınmacılar açısından karşılaşılan en önemli sorun sağlıklı bir kayıtlama prosedürünün sunulamamış olmasıdır. Sığınacı göçünü geçici bir durum olarak gören Türkiye, 2013 yılının Ocak ayına kadar bu konuda herhangi bir işlem uygulamamıştır. Fakat savaşın devam etmesi ve sığınma kamplarının sığınmacı göçünü karşılamaktan uzak kalması neticesinde BMMYK ile ortak bir çalışma gerçekleştirilmiş ve gezici birimler vasıtasıyla kayıt çalışmaları başlamıştır. Parmak izi ve fotoğrafın yer aldığı biyometrik kayıtlama sistemi günümüzde GİGM tarafından yönetilen GÖÇ-NET yazılımı üzerinden gerçekleştirilmektedir (Erdoğan ve Ünver, 2015:29-30). Çalışmanın daha ileri aşamasında değinilecek birçok sorunun kaynağı olmasına rağmen, bu konudaki çabaların oldukça değerli sonuçlar verdiğini ifade etmek gerekmektedir.

Türkiye'ye sığınan Suriyelilerin hukuki statüsü hakkındaki karmaşa, 2014 yılında yürürlüğe giren Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ve bu kanuna bağlı 2014 Ekim tarihli Geçici Koruma Yönetmeliği ile ortadan kaldırılmıştır. Bu yasal düzenlemeler öncesi Suriyelilerin hakları, 1994 yılında Irak'tan gelen kitlesel göç ile karşılaşılan sorunları çözmek için yürürlüğe giren yönetmelik ile düzenlenmekteydi. Bu kanun sayesinde mülteci hukukunun vaz geçilmez temel

kavramları olan geri göndermeme ve açık kapı politikaları yasallaşmıştır. Bu hakların yanı sıra, uluslararası normlara da uygun biçimde, eğitim, sağlık ve çalışma hakkı gibi temel insan hakları düzenlemeleri de kanun metnine girmiştir.

Türkiye'nin süreci yönetme konusunda organizasyon şeması oldukça karmaşıktır. Bu çerçevede YUKK kapsamında kurulan GİGM, sığınmacılar ile ilgili yetkileri elinde bulundurması bakımından olumlu bir girişim olarak değerlendirilmektedir. Sığınmacı sorunu Başbakanlığa bağlı Başbakan Yardımcısı ve Başbakanlık Göç Koordinatörlüğü tarafından organize edilmektedir. Söz konusu Başbakan Yardımcısı 2011-2014 yılları arasında Beşir Atalay ve 2014 Kasım'ından bu yana Numan Kurtulmuş'tur. Bu isimlere bağlı olarak doğrudan konu ile ilgili çalışan kurumlar GİGM ve AFAD'dır. Ayrıca Suriyeliler ile beş farklı bakanlık da süreç içerisinde etkin olarak görev almaktadır. Bunlar; Sağlık Bakanlığı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ve Dışişleri Bakanlığı'dır. Bu merkezi kurumlar dışında hiyerarşik yapılanma içerisinde valilikler/kaymakamlıklar ile belediyeler de sürecin önemli parçaları olarak çalışmaktadır (Erdoğan ve Ünver, 2015:25-26).

Suriyeli sığınmacılar arasında erkek nüfusun %14.4'ü okuryazar değil, %6.7'sinin okuryazar, %33.8'inin İlkokul, %22.6'sının Ortaokul, %12'sinin Lise ve %10.5'inin Üniversite ve üzeri mezunlardan oluşurken; kadınlarda bu oranlar okur yazar olmayanlar %20.9, okuryazarlar %7.9, İlkokul %35.1, Ortaokul %19.8, Lise %10, Üniversite ve üzeri ise %6.2 seviyesindedir (AFAD, 2014:25). Türkiye'de yaşayan sığınmacıların bu rakamlarla da görülebildiği gibi eğitim seviyesi, dolayısıyla mesleki yeterlilikleri oldukça düşüktür. Titiz bir çalışma yapılmamakla birlikte, eldeki verilen toplam sığınmacı nüfus içerisinde üniversite mezunu olanlarının sayısının 35 bin civarında olduğunu göstermektedir. Nitelikli nüfus olarak tanımlanabilecek bu insanların karşılaştıkları mevzuat sorunlarının çözülmesi ve Türkiye'de kalmaya ikna edilmesi entegrasyon süreci için hayati önem taşımaktadır (Erdoğan ve Ünver, 2015:86).

Türkiye'de yaşayan sığınmacılar aldıkları sağlık hizmetlerine göre, geçici barınma merkezlerinde yani sığınmacı kamplarında günlük poliklinik sayısı 12 binin üzerindedir, 2015 yılının Aralık ayı verilerine göre toplam poliklinik sayısı ise yaklaşık 5 milyon vakaya tekabül etmektedir. Bu sağlık merkezlerinde tedavi

edilemeyen ve daha donanımlı bir hastaneye sevk edilen insan sayısı ise 900 bini aşmaktadır. Sığınmacı kamplarının dışında verilen sağlık hizmetlerinde ise, toplam poliklinik sayısının 6 milyon vakaya yaklaştığı, hastanede yatan insanların 450 bini geçtiği ve 300 binden fazla ameliyat yapıldığı görülmektedir. İç savaşın başlaması ile ülkemize yerleşen sığınmacıların doğum verileri incelendiğinde, dört yılı aşan süre içerisinde toplamda 150 binin üzerinde yeni Suriyeli dünyaya gelmiştir (AFAD, 2015). Sağlık hizmetlerinde karşımıza çıkan bu devasa rakamlara rağmen, sığınmacıların memnuniyetsizliği devam etmektedir. Özellikle dezavantajlı bireyler arasındaki kadınların hamilelik sürecinde ve daha sonrasında çocuklarının rutin kontrollerinde herhangi bir takip sisteminin kurulamamış olması bu sorunu tetiklemektedir (Yavçan, 2015:18).

Yavçan'ın yaptığı araştırmaya göre (2015:16), Suriyelilerin %60'ı savaşta en az bir yakınını kaybetmiş ve söz konusu kayıpların %90'ını bu insanların birinci dereceden akrabaları arasındadır. Araştırmanın öznesi olan bu insanların %0'i Suriye'de oldukları dönem içerisinde bir çatışmaya şahit olduklarını, %11'i ise bu çatışmaların bir tarafı olduğunu ifade etmiştir. Bu travmalar neticesinde katılımcıların %60'ı kendilerinin ve çocuklarının psikolojik sorunlar ve travmalar yaşadığını dile getirmiştir. Söz konusu sonuçlar temel sağlık hizmetlerinin yanı sıra, psikolojik destek hizmetlerinin yoğun bir şekilde verilmesi gerektiğini açıkça göstermektedir.

Açık kapı politikasının izlenmesi, sınır güvenliğinde ciddi sorunların ortaya çıkmasına da neden olabilmektedir. 2013 yılından itibaren önce YPG-ÖSO ve daha sonra da YPG- DEAŞ/Nusra arasındaki çatışmalar sebebiyle Kobane (Arapça adıyla Ayn al-Arab)/Suruç, Tel Abyad/Akçakale, Ras al-Ayn (Kürtçe adıyla Serekanîye)/Ceylanpınar ve Kamışlı/Nusaybin yakınlarında bulunan resmi sınır geçiş noktaları sığınmacılara belirli periyotlarla kapatılmış ve bunun sonucu olarak düzensiz göçler ortaya çıkmıştır (UAÖ, 2014:9). Bu durumda savaş nedeniyle zor durumda kalan veya çatışmalara birebir muhatap olan sığınmacılar gayri resmi yollarla Türkiye'ye girmeyi denemekte, bunun sonucu olarak sınır güvenliğinde sorunlar yaşandığı gibi ilgili sığınmacıların kayıtları tutulamadığı için bu insanlara sunulması gereken temel insan hakları aksamaktadır (Kirişçi, 2014:21-22). Sığınmacıların kayıtlarının sağlıklı bir şekilde tutulamaması yeni politikaların

geliştirilmesi önündeki en önemli engeldir. Bu nedenle Türkiye'ye sığınmak isteyen Suriyelilerin sığınma talebi Geçici Koruma Yönetmeliği çerçevesinde değerlendirilmeli ve kayıtlama çalışmalarına öncelik verilmelidir.

Türkiye'nin taşıma potansiyelini çoktan aşan sığınmacı sorununun yerelde çözümü için, Suriye sınırı içerisinde güvenli bölge oluşturma gayreti uluslararası kamuoyunun vurdumduymaz tavrı nedeniyle akamete uğramaktadır. Güvenli bölge girişimlerinin başarısızlıkla sonuçlanması, sınır boyunca uzanan ve sığınmacıların Türkiye'ye girmek için beklediği Atma, Bab el-Hava ve Bab es-Selame gibi yarı-kalıcı merkezleri oldukça güvensiz hale getirmektedir. Kuzey cephesinde çatışmaların gittikçe şiddetlendiği son dönemde, bu kamplarda yaşayan insanlar açısından tehlike gittikçe daha da derinleşmektedir. Bu kamplarda yaşayan insanlar rejim yanlıları, muhalefet, YPG, DEAŞ, Rusya ve koalisyon güçleri arasındaki çatışmalardan ciddi şekilde etkilenmektedir.

Örneğin, 26 Haziran 2013 tarihinde Suriye hava kuvvetlerine ait savaş uçakları Türkiye sınırındaki Bab-al Salam mülteci kampını bombalamıştır (Yılmaz, 2014:5).

Türkiye içerisindeki sığınmacı sayısının resmi rakamlara göre 2.7 milyon kişiyi aştığı gerçeği göz önünde bulundurulursa, bu soruna sadece sığınma kampları ile çözüm bulunmayacağı apaçık ortadadır. Her bir sığınmacı kampında ortalama 10 bin sığınmacıya hizmet verildiği düşünülürse, tüm sığınmacılara sığınma kamplarında yaşam ortamı sunulabilmesi için yaklaşık 200 sığınmacı kampının daha açılması gerekmektedir ki, bu mümkün ve mantıklı görünmemektedir (Dinçer vd., 2013:41).

Türkiye'nin sığınmacılar için yaptığı yardımlar 2016 Mart itibarıyla 8 milyar dolar seviyesine yükselmiştir, bu rakam içerisinde uluslararası yardımların toplamı 455 milyon dolar gibi oldukça düşük bir seviyededir. Türkiye ilk sığınmacı hareketleri yaşandığında sorunu geçici bir misafirlik olarak algıladığı için, BM çatısı altında örgütlenen Suriye Bölgesel Müdahale Planı'na (SRRP) dâhil olmamayı tercih etmiştir. Bu dönemde BMMYK ile sadece mültecilere sığınma kamplarında barınma imkânı sağlamayı garanti etmek ve mültecilerin gönüllü geri dönüşlerini denetlemek hususlarında işbirliği yapılmıştır. Fakat 2012'nin ikinci yarısından itibaren sığınmacı kamplarının kapasitesini aşan yoğun kitlesel sığınmacı göçü sonrası uluslararası

yardım için çağrıda bulunulmuştur. Bu tarihten itibaren, başta BM temsilcileri ile olmak üzere uluslararası yardım kuruluşları ile yerel organizasyonlar arasındaki işbirliği artmış ve yoğunlaşmıştır. Kamplarda yaşayan mültecilerin temel beslenme ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için Dünya Gıda Programı'nın (WFP) katkıları ile bir elektronik kart geliştirilmiştir. Bu kartın, sığınmacı kamplarının yönetimi üzerinde ciddi olumlu etkisi olmuştur. WFP, Kızılay ve AFAD arasındaki bu işbirliği, mülteci kampında yaşayanlara yiyecek sağlanması hususunda kritik önemdedir (Kirişçi, 2014:45).

Türkiye, Kobani olaylarının yaşandığı Eylül 2014'te yalnızca üç gün içerisinde 130 bin civarında sığınmacıyı kabul etmiştir (UAÖ, 2014:5). Bu rakam, tüm Avrupa'nın savaşın başladığı tarihten itibaren 2015 yılı başına kadar kabul ettiği sığınmacı sayısından fazladır. BM acil müdahale planı çerçevesinde yapılan uluslararası yardımların boyutu düşünüldüğünde, sığınmacılar ile ilgili yükün yoğunlukla bölge ülkelerine yüklendiği görülmektedir. Fakat taşıma kapasitesinin aşılması ve sığınmacılara temel hizmetlerin dahi sunulamaması, sığınmacıları daha iyi yaşam koşullarına ulaşmak için üçüncü ülkelere düzenli veya düzensiz göç yoluyla gitmeye zorlamaktadır. 2014 yılından itibaren Türkiye başta olmak üzere farklı güzergâhlar üzerinden Avrupa ülkelerine düzensiz göç eden insanların sayısının 900 bin kişiye yaklaştığı gerçeği, bu sorunun sadece bir ülke veya bölgenin sorumluluğunda olmadığını açık bir şekilde kanıtlamaktadır.

2.3.1. Sığınmacı kamplarında Yaşayan Suriyeli Sığınmacılar ve Sorunları

Türkiye'nin Suriyeli sığınmacıların barınması ve temel ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla 2011 yılının ortalarından itibaren kurduğu sığınmacı kamplarında günümüzde toplam 270 bin kişinin üzerinde insan yaşamaktadır (AFAD, 2016). Sınıra komşu veya yakın 10 ilde bulunan bu kamplardan 21 tanesi çadır kent, 6 tanesi de konteyner kent statüsündedir. Sığınmacı kamplarında en fazla sığınmacıyı misafir eden şehirler sırasıyla Şanlıurfa, Gaziantep ve Kilis'tir. Türkiye'de yaşayan Suriyelilerin barınma merkezlerine ilişkin veriler Tablo 2'de görülmektedir.

Tablo 2: Türkiye’de Suriyeli Sığınmacıların Barınma Merkezlerine İlişkin Temel Veriler

Şehir	Geçici Barınma Merkezi	Açılış Tarihi	GBM Mevcudu	Kamp Nüfusu	Toplam Mevcut
Hatay	Altınözü 1 Çadırkenti	09.06.2011	263 bölme	1.351	18.258
	Altınözü 2 Çadırkenti	10.06.2011	622 çadır	3.077	
	Yayladağı 1 Çadırkenti	01.05.2011	236 çadır 310 bölme	2.761	
	Yayladağı 2 Çadırkenti	12.07.2011	510 çadır	3.292	
	Apaydın Konteynerkenti	09.10.2011	1.181 konteyner	5.193	
	Güveççi Çadırkenti	29.01.2016	1.000 çadır	2.584	
Gaziantep	İslahiye 1 Çadırkenti	24.03.2012	1.898 çadır	8.230	50.064
	İslahiye 2 Çadırkenti	24.03.2012	2.364 bölme	19.110	
	“Karkamış Çadırkenti	08.08.2012	1.686 çadır	7.249	
	Nizip 1 Çadırkenti	02.10.2012	1.858 çadır	10.549	
	Nizip 2 Konteynerkenti	11.02.2013	938 konteyner	4.926	
Şanlıurfa	Ceylanpınar Çadırkenti	26.04.2012	4.711 çadır	21.727	111.268
	Akçakale Çadırkenti	06.08.2012	5.000 çadır	29.861	
	Harran Konteynerkenti	13.01.2013	2.000 konteyner	13.907	
	Viranşehir Çadırkenti	07.12.2013	4.100 çadır	18.068	
	Suruç Çadırkenti	25.01.2015	7.000 çadır	27.675	
Kilis	Öncüpınar Konteynerkenti	17.03.2012	2.063 konteyner	10.401	33.538
	Elbeyli Beşiriye Konteynerkenti	03.06.2013	3.592 konteyner	23.137	
Mardin	Midyat Çadırkenti	19.06.2013	1.300 çadır	4.087	13.057
	Nusaybin Çadırkenti	---	3.270 bölme	0	
	Derik Çadırkenti	03.02.2015	2.100 bölme	8.970	
Kahramanmaraş	Merkez Çadırkenti	01.09.2012	3.684 çadır	18.357	18.357
Osmaniye	Cevdetiye Çadırkenti	09.09.2012	2.012 çadır	9.537	9.537
Adıyaman	Merkez Çadırkenti	22.09.2012	2.292 çadır	10.076	10.076
Adana	Sarıçam Çadırkenti	10.02.2013	2.162 çadır	10.639	10.639
Malatya	Beydağı Konteynerkenti	12.06.2013	2.083 konteyner	7.987	7.987
Genel Toplam					272.820

Kaynak: T.C. Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD; Araştırma ve Yayın Tarihi: 7 Mart 2016)

Suriyeli sığınmacıların yaşadığı bu kamplar, verilen hizmetler açısından oldukça yüksek standarttır. Bu özellikleri ile uluslararası birçok kurum tarafından takdir edilmektedir. Örneğin, Uluslararası Kriz Grubu 2013 yılında yayımladığı raporda kamplar için “şimdiye kadar görülen en iyi mülteci kampı” (the best ever refugee camps) tabirini kullanmıştır (Kaya ve Eren, 2015:68).

Kamplar, Suriyeli sığınmacılara sunduğu fırsatların yanı sıra bazı dezavantajlara da sahiptir. Bu aşamada geçici barınma merkezleri öncelikle sunulan hizmetler açısından değerlendirilmektedir. Suriyeli sığınmacıların sığınmacı kamplarında yaşamak istemesinin nedenleri arasında ekonomik, güvenlik, barınma ve sağlık hizmetleri bulunmaktadır. Sivil toplum kuruluşlarının yaptığı yardımlar da

bu kamplara yoğunlaşmaktadır. Sığınmacı kamplarında yaşayan insanlar arasında herhangi bir STK'dan yardım alanların oranı %40 seviyelerindeyken, bu oran sığınmacı kampı dışında yaşayanlar için sadece %15 ile sınırlıdır. Sığınmacı kamplarında verilen hizmetler değerlendirildiğinde, genel olarak bir memnuniyetle karşılaşılmaktadır. Özellikle din hizmetleri, güvenlik, eğitim, sağlık, sosyal olanaklar, personel muamelesi ve yemekler gibi başlıklarda sığınması memnuniyeti %50'lerin üzerine çıkmaktadır (AFAD, 2014:45-49).

Sığınmacı kampı ve sığınmacı kampı dışında yaşayan sığınmacı çocukların eğitim hizmetlerine erişimi açısından ciddi bir fark görülmektedir. Sığınmacı kampı dışındaki alanlarda bireylerin güvenlik ve gıda temini gibi daha büyük öncelikleri olması ve ilgili öğrenciler için sağlıklı bir eğitim programının Türk eğitim sistemine entegre edilememesi nedeniyle sorun her geçen gün büyümektedir. Sığınma kamplarında yaşayan gençlere ve yetişkinlere dönük kurs faaliyetlerinde ise Kuran-ı Kerim, Türkçe okuma/yazma, biçki ve dikiş-nakış ve kuaförlük gibi kurslar yoğun talep görmektedir. Kurslar, sosyalleşmenin yanı sıra Suriyelilerin ileride meslek sahibi olmasına katkı sağlamaktadır. İngilizce, Türkçe, Arapça, bilgisayar, kuaförlük, dikiş-nakış ve halıcılık gibi kurslardan 35 bin civarında Suriyeli faydalanmıştır (Orhan, 2014b:12).

Sığınma kamplarının ulusal ve uluslararası gözleme kapalı olması Türkiye'nin eleştirildiği hususlardan birisi olarak dikkat çekmektedir. BMMYK ve bazı STK'lar dışında UAÖ, siyasi parti temsilcileri, Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi Göç İltica ve Nüfus Komitesi ve uluslararası STK temsilcilerinin kamplara girişlerine izin verilmemektedir (GÖÇ DER ve EŞİD, 2013:8; Dinçer vd., 2013:20). Bu kısıtlama sığınmacıların özel hayatının teşhir edilmemesi ve güvenlik gibi gerekçelere dayanmakla birlikte, söz konusu yapıların verebileceği desteğin artması ve sağlıklı bir sorumluluk paylaşımı için daha şeffaf bir politikanın izlenmesi gerekmektedir. Bu amaçla sığınma kamplarının, sivil ve bağımsız bir denetime açılması da değerlendirilmesi gereken seçenekler arasında bulunmaktadır.

Sığınmacı kampları yukarıda da değinildiği gibi dünyada örnek gösterilebilecek kadar yüksek standartlara sahip olmasına rağmen, Suriyelilerin birçoğu tarafından son tercih olarak görülmektedir. Bunun en önemli nedenleri; kamplardaki yüksek disiplin, çalışma hayatına katılma imkanının olmaması,

muhafazakar ailelerin sığınmacı kampı yaşantısını kız çocukları için uygun görmemesi, izole edilme ve dolayısıyla dışlanma hissi yaratması, giriş/çıkış ve ziyaretçi kabullerinde yaşanan aksaklıklar, kamp içi market fiyatlarının pahalılığı, alışveriş kartlarının yetersizliği, yemeklerin kalitesi ile ilgili yaşanan sorunlar, sağlık hizmetlerindeki problemler, iklim/havalandırma sorunları, böcek/haşarat sorunları ve hijyen problemleridir (AFAD, 2015:45-49; Erdoğan, 2014:19-20). Sığınmacıların bu kamplarda yaşamak istememe sebepleri arasında, giriş/çıkışların sıkı kontrol altında tutulması ve bunun için izin alınması gerekliliği ön plana çıkmaktadır. Sığınmacıların hareket özgürlüğünün kısıtlanması anlamına gelen bu uygulama, kampta yaşayan sığınmacıların çalışmasını engellemekte ve toplumun diğer kesimleri ile izole bir kültür geliştirmesine neden olmaktadır (Yılmaz, 2014:9).

Sığınmacıların sığınma kamplarında yaşamak istememesinin diğer nedenleri arasında; Türkiye'ye kayıt dışı giriş yapan ve herhangi bir yere kaydolmak istemeyen sığınmacıların varlığı, maddi durumu iyi olan bireylerin kişisel ya da özel nedenlerle sığınma kampı dışında yaşamak istemesi ve akrabalık ilişkileri nedeniyle sığınmacıların akrabalarıyla birlikte kalmayı tercih etmesi bulunmaktadır (Orhan, 2014b:15).

Bu eleştirilere rağmen, sığınmacı kampı dışında yaşayan sığınmacıların yaşam standartları ile karşılaştırıldığında sığınmacı kampı içinde yaşayan insanlar çok daha şanslıdır. Özellikle sığınmacı kampı ortamında sağlık, eğitim ve sosyal hizmetler konusunda ciddi fırsatlar sunulmaktadır. Barınma ve temel ihtiyaç malzemelerinin ücretsiz karşılanması da bir diğer avantajdır. Fakat Türkiye'de yaşayan sığınmacıların sayısı göz önüne alındığında, sığınmacı kamplarının çok küçük bir kesimin sorunlarını çözebildiği açıkça görülmektedir. Bu sorunun aşılması için yeni kampların inşa edilmesi mevcut sığınmacı sayısı ve sığınmacı kampı maliyetleri dikkate alındığında olası görülmemektedir.

2.3.2. Sığınmacı Kampı Dışında Yaşayan Suriyeli Sığınmacılar ve Sorunları

Sığınmacı kampı dışında yaşayan Suriyelilerin birçoğu barınma da dâhil olmak üzere temel insani ihtiyaçlarını karşılayamayacak konumda hayatta kalma mücadelesi vermektedir. Bu insanların yaşadığı sorunları öncelik sıralamasına göre sayacak olursak; kayıt altına alınma, barınma, beslenme, mutfak malzemelerine ulaşma, sağlık ve eğitim hizmetine ulaşma gibi temel insani ihtiyaçlarla karşılaşmaktadır.

2015 yılının başına kadar önemli bir problem olan, Suriyeli sığınmacıların kayıt altına alınma sorunu, BMMYK'nin desteğiyle satın alınan 23 tane mobil kayıt merkezi ile biyometrik fotoğraf ve parmak izinin alındığı kayıtlar sayesinde gün geçtikçe daha da azalmaktadır. Fakat sığınmacıların bazılarının kayıt yaptırmaktan çekinmesi ve Suriye iç savaşının Türkiye sınırına yakın bölgelerde yoğunlaşan çatışmalarla devam etmesi nedeniyle kayıt altına alma sorunları hala yaşanmaya devam etmektedir (Yüksel vd., 2014:9). AFAD'ın kayıtların alınmasına yönelik çalışmaları illere göre de farklılık göstermektedir. İstanbul ve Mardin gibi yoğun sığınmacı nüfusun yaşadığı büyükşehirlerde kayıt altına alma sorunu, nüfusun da hareketliliği nedeniyle, hala devam etmektedir. Örneğin TTB'nin araştırması kapsamında, İstanbul'da görüşme gerçekleştirdiği 28 aileden sadece ikisi kayıtlı, geriye kalan 26 aile ise kayıtsızdır. Sığınmacıların pasaportsuz giriş yaptıkları ya da sınır kapılarında herhangi bir işleme tabi tutulmadıkları öğrenilmiştir (TTB, 2014:34). Kayıtların yetkililer tarafından daha aktif olarak alındığı illerde ise, hem mülteciler hem de STK'lar kayıtların tamamlanmasında sıklıkla aylar süren gecikmelerin yaşandığını ifade etmektedir (UAÖ, 2014:22).

Sığınmacıların kayıt yaptırmama nedenleri arasında; kayıt altına alınmaları durumunda üçüncü bir ülkeye, genellikle Avrupa Birliği ülkeleri, geçmeleri durumunda Türkiye'ye geri gönderilecekleri yönündeki yanlış bilgi, kayıt altına alınan bireylerin bilgilerinin rejime iletileceği ve gelecekte Suriye'ye dönmeleri durumunda can güvenliklerinin tehlikede olacağı (Kutlu, 2015:6) yönündeki kaygı ve kayıt altına alınmaları durumunda daha iyi barınma ve çalışma imkânı bulsalar dahi başka bir şehre yerleşmeleri yönündeki kısıtlama bulunmaktadır. Kayıtlama probleminin çok boyutlu bu yapısı, kitlesel göçün yoğunluğu ve uluslararası

yardımların yetersizliği ile birleşmesine rağmen Türkiye oldukça başarılı bir sınav vermektedir.

Kayıt altına alınma esnasında karşılaşılan sorunlar arasında; kayıt altına alınmayan nüfusun büyüklüğü, söz konusu nüfusun oldukça hareketli olması, çatışmaların yoğunlaştığı dönemlerde kontrolsüz geçişlerin artması, herhangi bir ikametgâhı olmayan nüfusun varlığı, sığınmacı nüfusunun tespiti ile ilgili sorumluluğun sadece muhtarlarda olması, özellikle büyükşehirlerde kayıt işlemlerinin sığınmacının başvurusuna bırakılması, kayıt işlemlerinde farklı prosedürlerin bulunması, bazı kamu kuruluşlarının kayıt altına alınmayan sığınmacılara da hizmet vermesi, geçici ikametgah belgesi alabilmek için Suriye kimliğinin ön şart olarak konulması ve bu prosedür esnasında yolsuzluk iddiaları ile birlikte ikametgah alma sürelerinin uzaması bulunmaktadır (TTB, 2014:32).

Sığınmacı nüfusun kayıt altına alınamaması önemli sorunlara neden olmaktadır. Örneğin, barınma gereksinimi bilinemediği için hijyen, ısınma, mutfak, banyo, halı, battaniye, elektrik ve su gibi ihtiyaçlar tespit edilememekte, beslenme gereksinimleri belirlenememektedir. Bu sorun özellikle yeni doğan bebekler ve küçük çocuklar için ciddi bir tehdittir. Koruyucu hizmetler, kronik hastalıklar, acil sağlık hizmetleri, ilaç temini, evde bakım gereksinimi gibi temel sağlık hizmetleri ihtiyacı belirlenememekte, önleyici sağlık hizmetleri verilemediği için salgın hastalıkların ortaya çıkma ihtimali artmaktadır. Kayıtlama sorunun bir diğer yansıması eğitim hizmetlerinin verilmesi hususundadır. Temel ve mesleki eğitime muhatap olacak nüfusun sayısı ve mesleki eğitim alacak bireylerin sahip oldukları yetenekler bilinemediği için, sığınmacılar için eğitim politikasının oluşturulmasında sorunlar yaşanmaktadır.

Mayıs 2011'den Aralık 2015'e kadar geçen süreçte AFAD'ın verilerine göre, Türkiye'de 150 binin üzerinde bebek dünyaya gelmiştir. Bu bebeklerin kaydı AFAD tarafından tutulmasına rağmen, Suriye makamlarınca verilmiş herhangi bir kimliğe sahip olmadıkları için "vatansız" durumdadırlar. Savaşın son bulması ile birlikte, AFAD'ın tuttuğu kayıtların Suriye'deki sisteme entegre edilmesi ihtiyacı doğacaktır.

Temel yaşam koşullarının insani bir düzeye erişmesi için, sığınmacı kampı dışında yaşayan sığınmacıların öncelikle kayıt altına alınması gerekmektedir. Kayıt işlemlerinin gerçekleşmesini takiben asgari yaşam koşullarını sağlayan konutların

kamu kurumları ve STK'ların ortak çabaları ile düzenlenmesi ve nakdi yardımda bulunulması gerekmektedir. Barınma ihtiyaçları karşılanan sığınmacıların temel ev içi ihtiyaçları arasında bulunan Elektronik ev aletleri (buzdolabı, çamaşır makinesi, ocak), çocuk bezi ve kadın hijyen ürünleri, küçük ev eşyaları (tencere, tabak, kaşık vs), mefruşat (yorgan, battaniye vs) ve büyük ev eşyalarının (yatak, koltuk, kanepeler, halı vs) sağlanması, beslenme koşullarının düzenlenebilmesi için yardım paketleri yerel idarelerin koordinasyonunda düzenlenmelidir. Bu temel ihtiyaçların ardından ise sağlık, eğitim ve psikolojik destek gibi hizmetler, yine bu kayıt süreci ile başlayan döngünün son halkası olarak değerlendirmeye alınmalıdır.

Suriyeli sığınmacıların kayıt altına alınma sorununu takip eden en önemli problemi, barınma koşullarının yetersizliğidir. AFAD tarafından yapılan 2013 ve 2014 tarihli iki farklı saha araştırmasına göre; Suriyeli sığınmacıların yaklaşık %25'i harabe binalar, geçici barınaklar veya açık alanlar gibi oldukça zor yaşam koşullarında hayatlarını devam ettirmeye çalışmaktadır. Tamamlanmamış ya da harabe bir binada yaşadığını belirtenlerin oranı %16, derme çatma geçici bir barınakta ya da plastik bir koranak şeklinde yapılmış meskenlerde yaşadığını belirtenlerin oranı %10 ve sığınmacı kampı dışında olmasına rağmen çadırlarda yaşadığını ifade edenlerin oranı da %1'dir. Apartman veya müstakil evlerde yaşayan sığınmacıların yaşam koşulları incelendiğinde ise, meskenlerde ortalama 2 oda bulunduğu ve bu odalarda ortalama 8 kişinin birlikte yaşadığı, yaklaşık olarak %30'unda 2 veya daha fazla ailenin birlikte yaşam mücadelesi verdiği görülmektedir (AFAD, 2014:42; AFAD, 2013:34-35). Sığınmacılar genellikle şehirlerin kenar mahallerine doğru itilmiştir. Türkiye'nin 1980 sonrası yaşadığı iç göçün terk ettiği kenar mahallere sığınan bu insanlar, kendisinden önceki sığınmacıların bıraktığı fiziksel açıdan kötü müstakil evlerde veya eskiden işyeri veya han olarak kullanılan yerlerin bölünerek oda haline getirildiği yapılarda yaşamaktadır. Aşırı göç alan sınır illerinde, bodrumlar bile fahiş ücretlerle kiralanmaktadır.

Sığınmacıların söz konusu barınma ortamlarında çoğu zaman banyo ve mutfak bulunmamaktadır. Bu insanlar, derme çatma odalara fahiş kiralar ödeyerek yaşam mücadelesi vermektedir. Ekonomik koşulları nedeniyle su ve elektriğe ulaşmakta sorun yaşayan Suriyeliler, önleyici sağlık hizmetlerinden de yararlanmakta sorun yaşadığı için salgın hastalıklara açık konuma gelmektedir.

Türkiye’de sığınmacı kampı dışında yaşayan Suriyelilerin barınma hususundaki sorunlarını özetlemek gerekirse; bu yerlerinin küçüklüğü, hukuki bir güvenceye sahip olmadıkları için çok yüksek kira bedellerini ödemek zorunda kalmaları, hijyen koşullarının yeterli seviyede olmaması, derme çatma yapılar olduğu için uç hava koşullarına uygun ve güvenli olmamasıdır. Kira bedellerinin yüksekliği sorunu sığınmacıların istihdama katılması için yeterli bir yasal düzenlemenin olmaması ile birleştiğinde, bu insanları dilenciliğe veya güvencesiz çalışmaya doğru itmektedir.

Barınma yerlerinin bulunması hususundaki bu sorunların yanı sıra temel ihtiyaçların temini konusunda da ciddi eksiklikler göze çarpmaktadır. Bu eksiklikler arasında uyku malzemelerinin yetersizliği, çoğu evde mutfak araç/gereçlerinin bulunmaması veya çok az bulunması, ısınma ve yakıt masraflarının karşılanamaması, besleme malzemelerinin yetersizliği, giyecek kıyafetlerin az ve mevsim şartlarına uygun olmaması (AFAD, 2013:36-37), ev eşyalarının yetersizliği ve hijyen malzemelerine ulaşamama gibi uzun bir liste bulunmaktadır. Beslenme imkanlarına ulaşım konusundaki eksiklik, korumaya muhtaç grup açısından daha da acı sonuçlara neden olmaktadır. Kültürleri gereği her ailede ortalama 4-5 çocuğun olması ve bu çocukların yetersiz beslenmeye maruz kalması, salgın hastalıklara davetiye çıkardığı gibi gelişimi önünde de ciddi engeller yaratmaktadır.

Sığınma kamplarında sunulan yemekler sığınmacılar tarafından yeterli görülmesine de, sığınmacı kampı dışında yaşayanlar için beslenme sorunu çok daha ciddi düzeydedir. Bu insanlar günde bir veya iki öğün yemek yiyebilmekte ve menülerinde ekmek ve sebze gibi besin değeri düşük yiyecekler bulunmaktadır. TTB’nin yaptığı bir araştırmaya (2016:11) göre; 15-49 yaş aralığında yapılan çalışmada kadınların %50’sinde demir eksikliği, %46’sında B12 vitamini eksikliği saptanmıştır. Bebeklere mama bulmakta zorlandıkları ve yetersiz beslenme nedeniyle sütleri kesildiği için çocuklar büyüme sorunları yaşamaktadır. Bu durum pnömoni, diyare gibi basit hastalıklardan dolayı yaşanan ölümlere kadar gitmektedir.

Sığınma kampı dışında yaşayan sığınmacıların eğitim hizmetlerinden yararlanma hususunda ciddi sorunların olduğu açıktır. Türkiye’de yaşayan ve resmi rakamlara göre 2.7 milyonun üzerindeki sığınmacının %50’sinden fazlasını 18 yaş altındaki Suriyeli çocuk ve gençler oluşturmaktadır (UNHCR, 2016). Bu hedef

kitleye temel zorunlu eğitim çerçevesinde sunulan eğitim sığınmacı kamplarında %80 seviyelerinde olmasına rağmen, sığınmacı kampı dışında yaşayan nüfus içerisinde bu oran %15'lerde kalmaktadır (Kirişçi, 2014:31; Kutlu, 2015:9). Türkiye'de dünyaya gelen 150 bin çocuğun da birkaç sene içerisinde eğitim çağına geleceği dikkate alınırsa, temel eğitim hususundaki düzenlemelerin acil bir şekilde pratiğe dökülmesi bir zorunluluğa dönüşmektedir. Savaşın başlamasından bu yana yaklaşık 5 yıldır eğitim hayatından uzak kalan sığınmacı çocuklar, kayıp bir nesle dönüşme riski taşımaktadır.

Temel eğitimin yanı sıra Türkiye'de yaşayan insanların toplumsal hayata daha rahat katılmalarını sağlayabilmek için dil probleminin çözülmesi gerekmektedir. AFAD'ın kadın sığınmacıları kapsayan çalışmasına göre sığınmacı kampı içerisinde yaşayan kadın sığınmacıların %76'sı, sığınmacı kampı dışındakilerin de %93'ü Türkçe öğrenmek istemektedir (AFAD, 2014:66). Eğitim verileceklerin sayısı dikkate alındığında bu organizasyonu tek başına kamunun idare etmesi zor görünmektedir. Bu nedenle, sığınmacılar veya eğitim konularında çalışan sivil toplum örgütleri ve uluslararası yardım örgütlerinin de eğitim altyapısının güçlendirilmesi ve hizmet verilmesi yönündeki destekleri oldukça değerlidir.

Bu ortak sorumluluğun sahada gerçekleştirilmiş örnekleri bulunmasına rağmen (Seydi, 2014:294), bu örnekler ihtiyaç duyulan düzeyin çok altındadır.

Sığınmacı kampı dışında yaşayan sığınmacıların Türkiye'de memnun olduğu konular arasında güvenlik, ücretsiz faydalanabildikleri hizmetler, insani yardımlar, yerli halkın misafirperverliği, hükümetin ve mülki idarenin tutumu ve yerli halk ile kültürel yakınlık bulunmaktadır. Şikayetçi oldukları konular arasında ise mülteci hukuku yerine misafirlik hukukuna tabi olmaları, kiraların yüksekliği ve kiraların yıllık talep edilmesi, yardımların dağıtımındaki adaletsizlik, iş imkanlarının azlığı nedeniyle herhangi bir sosyal koruma olmaksızın uzun saatler boyunca düşük ücretli işlerde güvencesiz çalışmaları, Türkçe bilmedikleri için iletişim kuramama, çocukların temel eğitim alamaması, nitelikli bireylerin kendi mesleklerini icra edememeleri ve kadınların cinsel bir meta halinde görülmesi sıralanabilmektedir (Yavçan, 2015:11).

Barınma merkezleri dışında kalan Suriyelilerin Türkiye'deki yaşam koşullarının ciddi sorunları içerisinde barındırdığı açıkça görülmektedir. Türkiye

tarafından ücretsiz sunulan temel sağlık hizmetleri dışında, diğer temel insani ihtiyaçların karşılanması hususunda etkin bir organizasyon yürürlüğe konulamamıştır. YUKK ve Geçici Koruma Yönetmeliği çerçevesinde, çalışma ve eğitim hakkı ile ilgili genel düzenlemeler yapılmasına rağmen, Suriyeliler arasındaki resmi çalışma ve temel eğitime katılma yüzdeleri günümüzde hala çok düşük seviyededir. Bu sorunlara barınma ve temel ihtiyaç malzemelerine ulaşım konusundaki sorunlar da eklendiğinde, entegrasyon politikalarının temel gövdesini teşkil edecek sorunlar yumağı elde edilmektedir.

2.4. SURIYELİ SİĞINMACILARIN TÜRKİYE'YE ÇOK YÖNLÜ ETKİLERİ

Suriyelilerin Türkiye'ye etkilerini inceleyen bu bölüm, karşılıklı etkileşimin Türkiye açısından toplumsal, ekonomik, siyasi/güvenlik ve temel hizmetler alanlarında ne gibi sonuçlar doğurduğunu araştırmaktadır. Türkiye nüfusunun neredeyse %4'n teşkil eden sığınmacıların söz konusu etkileri, sınıra yakın olan ve yerel nüfusla kıyaslandığında oldukça fazla sayıda Suriyeliye ev sahipliği yapan Hatay, Kilis, şanlıurfa, Gaziantep ve Mardin gibi şehirlerde daha derin biçimde hissedilmektedir.

Sığınmacıların Türkiye'ye toplumsal etkileri farklı bir kültürün kitlesel göçle, hızlı ve yoğun bir biçimde hayatımıza girmesinin sancılarını yansıtmaktadır. Türkiye tarihindeki gler dikkate alındığında, Cumhuriyet'in kurulduğu günden bu yana ilk defa Arap kökenli gruplarla bu kadar yoğun bir şekilde karşı karşıya gelinmektedir. Suriyeliler arasında kültürel olarak doğal olan ve yaygın olarak karşılaşılan çok eşliliğin blęe şehirlerinde yaygınlaşması, kadın istismarı vakalarının ortaya çıkması, yerel nüfus arasında boşanma oranlarındaki artış, farklı kültürler arasındaki gerginlikler ve yüksek oranda olmamakla birlikte karşılaşılan bazı asayiş problemleri söz konusu etkilerden sadece bazılarıdır.

Suriyelilerin ekonomik etkileri hususunda tartışmalar ise günümüzde dahi devam etmektedir. İşgücü piyasasını hem olumlu hem de olumsuz yönden etkileyen bu insanların söz konusu etkileri ayrıntılı çalışmalarla irdelenmeli, geliştirilecek yeni politikalar bu çalışmalar dikkate alınarak düzenlenmelidir. Sığınmacıların ekonomiye olumlu etkileri arasında Mersin ve Gaziantep gibi blęenin önemli şehirlerinde

yanlarında getirdikleri sermaye ile yeni şirketler kurmaları, küçük ve orta büyüklükteki şirketler için daha az maliyetli vasıfsız işçi potansiyeli taşımaları ve temel ihtiyaç malzemelerinin temin edildiği iç piyasanın canlanması gösterilebilmektedir. Olumsuz etkileri arasında ise insan kaçakçılığının da içerisinde bulunduğu geniş boyutlu kaçakçılık, kayıt dışı vasıfsız işgücü piyasasının büyümesi, resmi prosedürlere tabi olmadan açılan küçük ve orta büyüklükteki işletmeler ve temel ihtiyaç malzemelerine artan talebin bölge içerisinde enflasyonu arttırması bulunmaktadır.

Suriye’de yaşanan olaylar, Türkiye’nin komşularla iyi geçinme temelinde kurguladığı 11 Eylül sonrası bölge siyasetini ciddi ölçüde etkilemektedir. Rusya, İran ve mevcut Suriye rejimi ile ilişkileri kopma noktasına gelen Türkiye, 1950 sonrası NATO çatısı altında ortak politikalar yürüttüğü Batı bloku ile yeniden yakınlaşmak zorunda kalmaktadır. Kitlemel göç nedeniyle zorunlu olarak izlenen açık kapı politikası ciddi güvenlik sorunları ile karşılaşılmasına neden olmaktadır. Türkiye’nin son bir yıl içerisinde Suruç, İstanbul ve Ankara’da yaşadığı saldırılar bu güvenlik sorununu çarpıcı bir şekilde göstermektedir.

Sığınmacıların yoğun olarak yaşadığı şehirlerde sunulan temel hizmetlerin kalitesi, savaş öncesi koşullarla kıyaslandığında ciddi ölçüde düşmüştür. Yetersiz şehir altyapıları nedeniyle belediye hizmetleri aksamakta, birçok il ve ilçede çöplerin toplanması hususunda bile sıkıntı yaşanmaktadır. Ayrıca sağlık ve eğitim hizmetleri de, kapasite aşımı problemi ile karşı karşıyadır. Kendisine sunulan hizmetlerin kalitesinin düştüğüne inanan yerel halk arasında rahatsızlık ise gittikçe daha çok göze çarpmaktadır.

2.4.1. Toplumsal Etkileri

Suriyelilerin Türkiye’ye toplumsal etkilerini demografik yapının bozulması, çekeşlilik, aile içi problemler, cinsel istismar ve iletişim sorunu gibi birçok başlık altında toplamak mümkündür. Bu bölümde ilgili başlıklar altında tanımlanan sorunlar özelinde örnekler sunulmakta, entegrasyon politikalarının geliştirilmesi için sorunlara yönelik çözümler de önerilmektedir.

Erdoğan ve Ünver'in yaptığı araştırmaya (2015:67-68) göre karşılaşılan toplumsal sorunlar ve kaygılar arasında sığınmacıların içerisinde bulundukları durumdan ötürü adli suçlara yönelme ihtimalleri, bu insanlar arasında teröristlerin ve farklı örgütlere ait militanların bulunması, oldukça fazla olan genç nüfusun radikalleşme ihtimali, alt gelir düzeyindeki insanlar başta olmak üzere toplumun tamamında sığınmacılara yönelik ırkçı eğilimlerin artması, sığınmacılar arasında fuhuş ve mafyalaşmanın başlaması, kültürel farklılıklar ve temel ihtiyaçlarını bile karşılayamayan eğitimsiz insanların dini cemaatler veya yeraltı örgütlenmeleri tarafından devşirilmesi bulunmaktadır.

Suriye'deki çatışmaların doğal sonucu olarak bölgede her geçen gün daha da artan sığınmacı nüfusu, sınıra komşu olan birçok ilde demografik yapının bozulmasına neden olmaktadır. Özellikle nüfusunun büyük bir bölümünü Türkmenlerin oluşturduğu Kilis'te, şehir nüfusunu geçen sayıda sığınmacının ikamet etmesi şehrin demografik yapısını değiştirdiği gibi ciddi toplumsal tepkileri de beraberinde getirmektedir (Orhan ve Gündoğan, 2015:24). Bu tepkiler karşılaşılan herhangi bir olumsuzluk sonrası toplumsal linçe dönüşme riski taşımaktadır. Kilis'in net göç hızı en yüksek illerden biri olması söz konusu durumun sonucudur (Lordoğlu, 2015:424).

2013 Mayıs'ı öncesinde benzer bir demografiye sahip olan Hatay'ın Reyhanlı ilçesinde gerçekleştirilen saldırı sonrası sığınmacı nüfus ya başka bir yerleşim birimine yerleşmek ya da Suriye'ye geri dönmek zorunda kalmıştır. Suriye'den alınan göçler genellikle komşu coğrafyaların benzer kültürel altyapıları nedeniyle misafirlik ekseninde görülse de, Sünni Arapların göçünden rahatsızlık duyan ve kimliklerinin tehdit edildiğini düşünen Hatay'daki Arap Alevileri duydukları rahatsızlığı sürekli ifade etmektedir.

Bölgedeki birçok şehirde yıllardan beri gerçekleşen terör olaylarının da etkisi ile hassaslaşan dengeler, yoğun kitlesel göç nedeniyle bozulma eğilimi göstermekte ve toplumsal çatışma risklerini beraberinde taşımaktadır. Gaziantep ve Kilis halkı genel olarak Sünni ve Türk iken, Şanlıurfa ve Mardin'de Kürt ve Arap nüfus arasında hassas bir denge söz konusudur. Bu dengenin bozulması, bölgede etnik kökenli çatışmaları ortaya çıkarma potansiyeline sahiptir. Göç dalgasının demografik açıdan diğer aktörlerini ise Hristiyan ve Türkmen azınlıklar oluşturmaktadır. Her iki

topluluk için de sırasıyla Mardin ve Hatay'da sığınmacı kampları kurulmasına rağmen, Türkmenler daha çok sığınma kampları dışında, Süryaniler ise bağlı bulundukları kilisenin imkanları çerçevesinde yaşamlarını sürdürmeyi tercih etmektedir (Kirişçi, 2014:38-40).

Suriyeliler ile yerel halk arasında yaşanan kültürel ve toplumsal sorunlar, Reyhanlı saldırısı sonrası yaşanan olaylarda kendini açıkça göstermiştir. Bir diğer örnek, 2014 Temmuz'da Kahramanmaraş'ta yaşanan olaylardır. Bu olaylar şehirdeki sosyal alanların sığınmacıların yaşam alanına dönüşmesi, trafik başta olmak üzere hayatın birçok alanında dilencilerle karşı karşıya gelinmesi ve şehrin geleneksel kültürüne uygun olmayan bir şekilde farklı dil ve yaşam unsurlarının yaygınlaşması gibi nedenlere dayanmaktadır. Bu olaylar sonrası sığınmacılar ile yerel halkın bir araya geldiği ortak kullanım alanlarının sayısı azaltıldığı gibi, bu insanların sığınmacı kamplarına veya başka şehirlere taşınması ile gerginliklerin önüne geçilmeye çalışılmıştır (Orhan ve Gündoğar, 2015:30-31). 2014 yılının Ağustos'unda Gaziantep'te yaşayan bir Suriyelinin ev sahibini öldürmesi ile başlayan diğer bir gerginlik ise, karşılaşılan tüm sığınmacılara saldırılması ve bu insanlara ait küçük işyerlerinin tahrip edilmesi ile küçük çaplı bir linçe dönüşmüştür. Bu olay sonrası yaşadıkları korku nedeniyle evlerinden çıkamayan Suriyeliler, kamu görevlilerinin de telkinleri ile başka bir şehre göç etmeye zorlanmıştır (Çelik vd., 2014:6).

Suriye'de savaşın başladığı günlerde akrabalık ve bazı kültürel öğeler üzerinden şekillenen misafirlik algısının gittikçe daha çok zarar gördüğü bir gerçektir. Dışlanmaya doğru sürüklenen bu davranış değişikliği birden fazla nedene dayanmaktadır. Özellikle, kira artışları başta olmak üzere bölgedeki şehirlerde artan enflasyon oranları ve yaşamlarına devam edebilmek için sığınmacıların vasıfsız işgücü piyasasındaki standartları düşürmesi gibi ekonomik sebepler toplumsal ayrışmanın merkezinde konumlanmaktadır. Hâkim kimliğin azınlık kimliği ile sorun yaşadığı söz konusu ortamda, azınlık kimliği lehine verilen tavizler bölge içerisindeki kutuplaştırmayı da arttırmaktadır.

Sığınmacılar ile yerel halk arasında yaşanan gerginliklerin diğer nedenleri arasında dilencilik, adli suçlarda görülen artış ve asayiş problemleri yer almaktadır. Suriyeli sığınmacıların adi suçlara bulaştığı ve toplumsal huzuru bozduğu algısı, suç istatistikleri tarafından doğrulanamasa da ciddi düzeyde bir toplumsal kabule

sahiptir. Erdoğan'ın araştırmasında (2014:34) yer alan “Suriyeli sığınmacılar bulundukları yerlerde şiddet, hırsızlık, kaçakçılık ve fuhuş gibi suçlara bulaşarak toplumsal ahlak ve huzuru bozmaktadır” önermesinin sonuçlarına göre, Türk toplumunun %62.3'ü önermeyi onaylamaktadır. Bu önermeye desteğin, yaş aralığı arttıkça kültürel farklılık da arttığı için daha büyük bir toplumsal desteğe sahip olduğu görülmektedir (Erdoğan, 2014:24). Suriye plakalı araçlara kaza anında herhangi bir cezai müeyyide uygulanmaması da, yerel halk ve asayiş görevlilerinin dile getirdiği bir diğer sorundur (Dinçer vd., 2013:35) .

Suriye'de yaşanan çatışma ortamının beşinci yılına girdiği bu günlerde, Türk ve Suriyeli toplum arasındaki ilişki misafirlik anlayışını çoktan aşmıştır. Açık kapı politikası çerçevesinde kitlesel göçlerin sığınma kamplarıyla sınırlanamaması, bu insanların Türkiye'nin birçok şehrine yayılması ve temel ihtiyaçlarını karşılayabilmek için kayıt dışı da olsa çalışma hayatına katılmalarını sağlamıştır. Suriyelilerin yoğun olarak yaşadığı şehirlerde vasıfsız işgücü piyasasının bu insanlar tarafından çok daha düşük ücretlerle ve taleplerle doldurulması, ev kiralari başta olmak üzere yiyecek ve giyim gibi temel ihtiyaç malzemelerinin fiyatlarındaki artış düşük gelirli aileler üzerindeki baskıyı arttırmıştır. Şehrin kenar mahallerinde gecekondularda yaşam mücadelesi veren bu yerel halk, söz konusu nedenlerle sığınmacıları tehdit olarak görmeye başlamış ve gerginlikler ortaya çıkmıştır (Yavçan, 2015:22). Gerginliklerin bir diğer boyutu da güvenlik sorunları ile karşılaşan halkın, bu konuda yaşadığı tedirginliği tüm Suriyelilere yansıtma eğiliminde olmasıdır. Özellikle sınır şehirlerinde adam kaçıрма ve fidye isteme gibi olaylarla karşılaşmaktadır (Orhan ve Gündoğar, 2015:24). Bu endişe iki toplum arasındaki iletişimi azaltmakta ve zamanla birbirine yabancılaşan ayrılmış gruplara neden olmaktadır.

Suriye yasalarına göre herhangi bir cezai yaptırımı olmayan çokeşlilik, göç sonrası sınır bölgesinde yaygın olarak karşılaşılan diğer bir toplumsal sorundur. Bu uygulama Türk hukukuna uygun olmadığı için, çözüm bulabilmek için imam nikâhına başvurulmaktadır. Savaş öncesi dönemde de akrabalık ilişkilerinin etkisi ile görülen söz konusu uygulama, savaş sonrasında tabiri caizse bir sektöre dönüşmüştür. Çocuk yaştaki Suriyeli kızlar, fotoğraf ve fiziksel özelliklerinin bulunduğu “katalog”lar vasıtasıyla ücret karşılığı sıklıkla kendisinden yaşça oldukça

büyük insanlarla evlendirilmektedir. Bu evliliklerden komisyon alan aracılar, genellikle 15-20 yaş aralığındaki kız çocuklarını belirli bir başlık parası ve daha iyi yaşayacakları vaadi karşılığında ailelerinden koparmaktadır. Başlık parası kızların yaşı ve fiziksel özelliğine bağlı olarak 210 bin TL arasında değişmektedir. Bu başlık parasını vermeyi kabul eden erkek, komisyoncunun da ücretini ödedikten sonra, bu kızları çoğu zaman ikinci veya üçüncü eş olarak almaktadır (Mazlumder, 2014:32).

Küçük yaştaki sığınmacı kızların belirli bir ücret veya başlık parası karşılığında ailelerinden koparılması kızların ticari istismarına dönüştüğü gibi, bu evlilikler nedeniyle yerel halk nezdinde ortaya çıkan ailevi sorunlar boşanma oranlarının artmasına neden olmaktadır. Orhan ve Gündoğar'ın (2015:16) yaptığı araştırmaya göre, Kilis'te boşanmaların %20'si Suriyeliler nedeniyle gerçekleşmiştir. Çokeşlilik aile yapısının dışında, hem göç etmesi hem de yaşı itibariyle dezavantajlı grup içerisinde yer alan Suriyeli kızları da oldukça olumsuz yönde etkilemektedir. Bu evliliklerden doğan çocukların resmi kayıtları yapılamadığı için hangi ülke vatandaşı olacağına yönelik tartışmalar ortaya çıkmakta, bu çocukların da muhtemel istismarı meşrulaşmaktadır. Ayrıca, resmi kayıt olmadığı için evlilikten kaynaklanan Türk vatandaşlığına geçme hakkından faydalanamayan bu insanlara yerel halk arasında, özellikle de kadınlar açısından, kötü gözle bakılmakta ve aşağılanmaktadır.

Çokeşlilik ve çocuk evliliklerinin yanı sıra zor durumda olan Suriyeli ailelerden belirli bir başlık parası ve imam nikahı yaptırılarak alınan kızlardan bazılarının sınır şehirlerinde fuhuş yaptırmaya zorlandığı da şahit olunmaktadır (Mazlumder, 2014:37-38).

Suriye'de yaşanan savaş öncesi kültürel olarak ikinci sınıf insan olarak görülen kadınlar, savaş sonrası ailelerin parçalanması ve maddi yetersizlikler gibi sebeplerle daha da zor şartlarda yaşamak durumunda kalmıştır. Savaş esnasında toplumsal cinsiyet temelli ayrımcılığa, sosyal ve kültürel önyargılardan kaynaklanan baskı ve zulme, geleneklerin sonucu olan bedensel ve ruhsal sağlıklarına zarar veren uygulamalara, cinsel istismara, cinsel ve aile içi şiddete sırf kadın olmaları nedeniyle maruz kalan bu insanlar başka bir ülkeye göç etmek zorunda kalmaktadır (AFAD, 2014:13). Bu gibi nedenlerle Türkiye'ye sığınan kadınların karşılaştıkları sorunlar, hem kendi durumlarını daha da kötüleştirmekte hem de göç alan bölgedeki ahlaki ve toplumsal yapıyı ciddi şekilde erozyona uğratmaktadır.

Sığınmacıların yoğun olarak yerleştikleri sınır bölgelerinde kullanılan Arapça ve Kürtçe gibi diller, bu insanların iletişim kurmasında oldukça yararlı olmuştur. Ama bölgedeki ekonomik sorunlar ve yoğun Suriyeli nüfusunun yarattığı problemler nedeniyle İstanbul başta olmak üzere Türkiye'nin farklı şehirlerine yayılmak zorunda kalan bu insanlar, toplumun geriye kalanı ile iletişim kuramamaktadır. Kendilerini ifade edemedikleri gibi, statülerinden kaynaklanan hakları da talep edemeyen bu insanlarla yerel halk arasında iletişim kurulamaması, toplumsal ötekileşmeyi daha da tetiklemektedir.

2.4.2. Ekonomik Etkileri

Sığınmacıların Türkiye'ye ekonomik etkileri, risk ve fırsatların iç içe geçtiği bir tabloyu karşımıza çıkarmaktadır. Suriyelilerin ekonomiye katılması sonucu ortaya çıkan riskler arasında bu insanların yerleşim yoğunluklarına bağlı olarak kiralar ve enflasyondaki artışlar, kayıt dışı işçilerin istihdamı ve firmalar arasında işçi ücretlerinin farklılaşmasından kaynaklanan haksız rekabet gösterilmektedir. Fırsat arasında ise yerel halkın çalışmaktan kaçındığı vasıfsız işgücü piyasasındaki işgücü açığının kapatılması, işgücü masraflarının düşmesi nedeniyle yatırımcıların rahatlaması, temel insani ihtiyaçların bölgeden temin edilmesi nedeniyle bu sektördeki firmaların (gıda ve tekstil gibi) büyümesi, Suriyeli yatırımcıların bölgedeki sanayi şehirlerinde orta ve büyük ölçekli yatırımlar yapması ve kayıt dışı olmasına rağmen Suriyelileri istihdam eden küçük ölçekli işletmelerin çalışma hayatına girmesi bulunmaktadır.

Türkiye ile Suriye arasındaki ekonomik ilişkiler, 1998 yılında iki ülke arasında imzalanan Adana Anlaşması sonrasında gittikçe gelişmiş ve savaş öncesi 2.3 milyar dolarlık hacimle en yüksek seviyesine ulaşmıştır. Bu rakam savaşın etkilerinin görüldüğü 2012'de yarım milyar dolar seviyesine düşmesine rağmen, temel insani ihtiyaç malzemelerinin Türkiye başta olmak üzere çevre ülkelerden temin edilmesi nedeniyle ticarete toparlanma eğilimi göze çarpmaktadır. Örneğin, 2014 yılı Ocak-Temmuz dönemi ihracatı 2013 yılının aynı dönemi ile kıyaslandığında %21'lik artış göstermiştir. Savaşın öncesi rakamlar ile karşılaştırıldığında birçok bölge şehrinin ihracat rakamları eski seviyesine

ulaşamamasına rağmen, ciddi bir toparlanma yaşandığı gör÷lmektedir. Özellikle Halep gibi şehirlerde ticari hayatın bir parçası olan girişimcilerin, Gaziantep ve Mersin gibi illerde yeni şirketler kurması ve bağlantıları sayesinde bölgesel ticareti geliştirme potansiyeli bulunmaktadır.

Söz konusu ekonomik dalgalanmadan en çok etkilenen şehirler, şüphesiz Suriye ile sınır komşusu olan bölge şehirleridir. Bu şehirler turizm gelirleri başta olmak üzere ticari ilişkilerini ilk aşamada kaybetse bile, savaşın ilerleyen yıllarında Suriyeli yatırımcıların yeni şirketler kurarak Türkiye’de ekonomik hayata katılmaları ve sığınmacıları için temel ihtiyaç malzemelerinin temini için yeni bir endüstrinin ortaya çıkması ile birlikte ciddi bir toparlanma sürecine girmiştir. Suriyeli yatırımcılar Gaziantep, Mersin ve Hatay gibi endüstrisi gelişmiş bölge şehirlerinin ekonomisine katkı sağlamaktadır. Bu çerçevede, Suriyelilerin ilgili bölge şehirlerinde 2013 yılının ilk 7 ayında açtığı şirket sayısı 122’dir. Suriye’den Türkiye’ye giren toplam sermayenin 2013 yılı itibariyle 39 milyon TL seviyesinde olduğu tahmin edilmektedir. Suriyelilerin kitlesel göçünün doğal neticesi olan bu sermaye akışının yanı sıra mal ve hizmet sektörüne yönelik talep artışı da bölgedeki ekonomiyi canlandırmaktadır (Dinçer vd., 2013:33-34)

Suriye’deki çatışmalar nedeniyle, üretimlerini Türkiye’ye taşıyan Suriyeli yatırımcılar Gaziantep, Mersin, Hatay ve İstanbul gibi büyükşehirlerin ekonomisine kurdukları yeni firmalarla katkıda bulunmaktadır. Sığınmacı akınından kaynaklanan bu ekonomik fayda, aynı zamanda bölgedeki ticareti canlandıran mal ve hizmetlere yönelik talep artışını da içermektedir (Dinçer vd., 2013:33-34). Orhan ve Gündoğar’ın (2015:32) çalışmasına göre; Mersin’de faaliyet gösteren Suriye menşeli firma sayısı 2009’da 25 iken, 2014’te 279’a yükselmiştir. Bu firmaların, Mersin’de faaliyet gösteren toplam firmalar içerisindeki payı 2009’da sadece %6.3 iken, 2014 yılı itibariyle bu oran %31.2 olmuştur. Suriyelilerin kurduğu bu şirketler bölge illerinde ekonomik gelişmeye katkıda bulunmanın yanı sıra, bu illerin Arap ÷lkeleri başta olmak üzere diğer ÷lkelerle ticaretinin de gelişmesini sağlamıştır. Örneğin, 2010 yılında Mersin’in Suriye’ye ihracatı 19 milyon dolar seviyesindeyken, 2013 yılı sonunda 75 milyon dolarlık ihracat yapılmıştır. Bölgenin bir diğer büyükşehri Gaziantep için söz konusu rakamlar, 2011 yılında 133 milyon dolardan 2013 yılında 278 milyon dolar seviyesine çıkmıştır.

2015 yılı sonu itibariyle T.C. Ekonomi Bakanlığı verilerine göre; Türkiye’de faaliyet gösteren Suriye sermayeli şirketlerin iş koluna ve sektöre göre dağılım Çizelge 2.4’de görülmektedir. Tarım sektöründe faaliyet gösteren herhangi bir firmanın olmadığı bu dağılımda, sığınmacıların yoğun olarak hizmet sektöründe iş kurmayı tercih ettikleri rahatlıkla görülmektedir. Firmaların yaklaşık üçte birini motorlu taşıtlar ve motosikletler dışında kalan toptan ticaret ve ticaret komisyonculuğu iş kolundaki firmalar oluştururken, bu iş kolunu perakende ticaret, kişisel ve ev eşyalarının tamiri, destekleyici ve yardımcı ulaştırma, seyahat acenteleri, gayrimenkul ve inşaat gibi iş kollarında faaliyet yürüten firmalar izlemektedir. Türkiye’de faaliyet gösteren toplam yabancı menşeli firma sayısı ile karşılaştırıldığında, Suriyelilerin 2015 yılı sonu itibariyle kurdukları toplam firma sayısı yaklaşık olarak %10 seviyesine tekabül etmektedir.

Sığınmacıların Türkiye ekonomisine olumsuz etkileri arasında sığınmacı kampları başta olmak üzere, bu insanların hayatlarını devam ettirebilmeleri için yapılan sürdürülemez yardımların büyüklüğü, kaçakçılık kayıt dışı ekonomiyi büyütmesi ve maliyenin gelir kalemlerini azaltması, kayıt dışı işgücü piyasasının ortaya çıkması, küçük ve orta büyüklükteki kayıt dışı şirketlerin neden olduğu haksız rekabet, kira fiyatları başta olmak üzere temel tüketim malzemeleri enflasyonunu arttırması, karayolu ile gerçekleşen bölgesel transit taşımacılığın ve turizm faaliyetlerinin çatışmaların sonucu olarak durma noktasına gelmesi bulunmaktadır.

Türkiye’nin Suriyeliler için yaptığı toplam yardım 2016 yılı verilerine göre 8 milyar doları aşmıştır (AFAD, 2016). Bu rakam içerisinde uluslararası yardımların toplam miktarı yarım milyar dolar seviyesine bile ulaşmamaktadır. Türkiye’nin sığınmacılar için yaptığı yardımlar ile karşılaştırıldığında uluslararası yardımlar sadece %5 gibi düşük bir değerde kalmaktadır. Sığınmacı sayısının büyüklüğü ve her geçen gün artan ihtiyaç listesi ile kıyaslandığında, ABD’nin ve AB ülkelerinin yaptığı yardımlar sorunu çözmekten çok uzaktır (Kirişçi, 2014:48). Türkiye’nin açık kapı ve geri-göndermeme ilkelerini tavizsiz bir şekilde uygulamaya devam etmesi birçok ülke tarafından takdirle karşılansa da, uluslararası toplumun sorumluluk paylaşımından uzak durması Türkiye ekonomisi üzerine ciddi bir yük getirmekte ve karşılıklı güven duygusunu zedelemektedir.

Türkiye ile Suriye arasındaki resmi ekonomik ilişkilerin savaş nedeniyle kesilmesi ve sınır güvenliğinde yaşanan sorunlar, kaçakçılığın bölgede yeniden yaygınlaşmasına yol açmıştır. Savaş öncesi Suriye'nin ekonomik faaliyet ve nüfus açısından en büyük şehri olan Halep ile olan bu bağlantı Azez, Düden, Kefergani ve Havar gibi ilçeler üzerinden devam etmektedir. Petrol ürünleri başta olmak üzere altın, elektronik eşya ve çeşitli gıda ürünleri kayıt dışı sınır ticaretinin en önemli argümanları arasındadır. Sınır güvenliğinde yaşanan sorunlar ve Suriye'de yaşanan iç savaşın yarattığı kaos ortamı silah ve uyuşturucu kaçakçılığının da artmasına neden olmuştur (Mazlumder, 2014:37-38).

Savaş öncesi Kilis, Gaziantep, Hatay ve Mardin gibi iller için ticari hareketliliğin önemli argümanlarından biri olan sınır ticareti neredeyse durma noktasına gelmiştir. Suriye ile bu ticari faaliyetin boyutu tam olarak tespit edilemese de Hatay ve Gaziantep gibi bölgenin önemli şehirlerinde sınır ticareti rakamlarının savaş öncesinde 1 milyar dolar seviyesinde olduğu tahmin edilmektedir. Sınır ticaretinin savaş nedeniyle yapılamaması, bu ticari faaliyet ile geçimini sağlayan binlerce ailenin de ekonomik sorunlar yaşamasına neden olmaktadır (Ayhan vd., 2012:6).

Suriye'de iş yapan Türk firmaları da savaştan ciddi ölçüde etkilenmiştir. Kriz öncesi dönemde hızlı bir şekilde artan ticari ilişkiler sonucu Şam Ticaret Müşavirliği'nin verilerine göre, Suriye'de resmi olarak yaklaşık 300 milyon dolar tutarında Türk yatırımı bulunmaktadır. Suriye menşeli şirketlerle ortak yürütülen projeler de dikkate alınırsa bu yatırımın 1 milyar doların üzerinde olduğu tahmin edilmektedir. Söz konusu yatırımlar arasında Rakka'da Gürış tarafından kurulan çimento fabrikası ve Asi nehri üzerine kurulacak 280 milyon dolarlık yatırım, Türklerin Şam ve Halep'te işlettikleri oteller ve El- Şeyh Nacar Sanayi Bölgesi'nde Gaziantep merkezli firmalar gösterilebilmektedir (Ayhan vd., 2015:6).

Türkiye ile Suriye arasında kriz öncesi en önemli ticari etkileşimlerden birisi de turizm faaliyetleridir. Sınırın böldüğü ama hem akrabalık hem de gelenekleri ile aynı kültürü paylaşan bu iki topluluk arasındaki turizm faaliyete savaş öncesinde yıllık düzeyde 2.5 milyon kişiyi bulmaktaydı. Türkiye'den Suriye'ye giden insanların sayısı 1.6 milyonken, Türkiye'yi ziyaret eden Suriyelilerin seviyesi 900 bin civarındaydı. Turizm faaliyetinin artması nedeniyle bölge şehirlerinde oteller başta

olmak üzere kurulan birçok turistik tesis ve küçük ölçekli şirket ekonomik problemler yaşamaktadır.

2003 yılında Irak'ın ABD tarafından işgal edilmesi ve Irak'ta yaşanan iç karışıklıklar nedeniyle bölgesel ticarete transit ulaşım için ana güzergah olarak tercih edilen Suriye, savaş nedeniyle 2012 yılından itibaren kullanılamaz hale gelmiştir. İstanbul'dan sonra Türkiye'nin ikinci en büyük ticari ulaşım filosuna sahip Hatay, söz konusu durumdan en çok etkilenen ilimizdir. Her yıl ortalama 450 bin seferin yapıldığı ve bu seferler esnasında 10 bin ticari aracın kullanıldığı dikkate alınırsa, bu etkinin büyüklüğü daha iyi anlaşılabilir. Transit ulaşım sektöründe çalışan ve kazançlarını bu yolla elde eden insanların işsiz kalması, sığınmacı akını ile birleştiğinde bölgesel tepkiyi daha da arttırmaktadır. Bu sorunun diğer bir ayağı da bu ulaşım yolunu kullanarak Ortadoğu coğrafyasında ticaret yapmaya çalışan şirketlerin taşıma maliyetlerinin artmasıdır. Karayolu taşımacılığının güvensizliği nedeniyle Ro-Ro seferlerini kullanmak zorunda kalan bu şirketler, ortalama 1.500-2.500 dolar seviyesindeki ulaşım bedeli yerine 6.000-8.000 dolar seviyesinde bir ulaşım bedeli ödeyerek ve yaklaşık bir hafta gecikmeyle ürünlerini teslim ettikleri için oldukça zor durumda kalmışlardır. Bu şartlarda artan maliyetlerin ürünlere yansması ve dolayısıyla rekabet gücünün düşmesi kaçınılmazdır (Ayhan vd., 2012:43).

Sığınmacıların Türkiye ekonomisine katılması yönünde toplumsal olarak yapılan en ciddi eleştiriler, bu insanların işgücü piyasasına kayıt dışı olarak katılmaları ve vasıfsız işgücü piyasasını daraltarak düşük gelirli insanların yaşam koşullarını daha da zorlaştırmaları üzerinde yoğunlaşmaktadır (Çelik, 2014:23; Zaman Gazetesi, 17 Kasım 2015). Geçici Koruma Statüsü kapsamında Suriyelilerin çalışma hayatına katılması yönünde temel düzenlemeler yapılmasına rağmen, hangi iş kollarında ve hangi bölgelerde çalışabileceklerine yönelik yan düzenlemeler yapılmadığı için yasal zeminde çalışma imkânı hala bulunmamaktadır. Sığınmacı kampı dışında yaşayan ve temel insani ihtiyaçlarını karşılamak zorunda kalan bu insanlar, yasalara uygun bir şekilde çalışmadıkları ve hayatlarına devam etmek zorunda oldukları için kayıt dışı iş gücü piyasasının öznesi haline gelmektedir. Öztürkler ve Göksel'in (2015:26-32) araştırmasına göre, sığınmacılar arasındaki çalışma oranı Gaziantep'te %57, Hatay'da %53 ve Şanlıurfa'da %24 seviyesindedir.

Sığınmacıların kayıt dışı işgücü olarak piyasaya katılımı bölgesel istihdam fırsatlarını azaltmaktadır. Gaziantep'te yaşayan insanların yaklaşık %60'ı yeni iş bulma konusunda sorun yaşadığını ifade etmektedir (MDN, 2015:20). Bu durumun bir diğer sonucu ise, kadın istihdamının azalmasıdır (Erdoğan ve Ünver, 2015:49).

Kayıt dışı işgücü piyasasının oluşması işgücü maliyetlerinin azalması nedeniyle işverenleri rahatlatmasına rağmen, ciddi bir kayıt dışı ekonomiye sebep olmaktadır. Tarım sektörü başta olmak üzere hizmet ve imalat sektöründe aktif olarak kullanılan söz konusu insanlar sadece barınma ve temel insani ihtiyaçlarını karşılayabilecek düzeyde ücretle çalıştıkları için, bu sektörlerde çalışan vasıfsız yerel işgücünü zor durumda bırakmaktadır. Birçok farklı çalışmada alınan ücretlerin günlük ortalama 20-25 TL aralığında değiştiğine şahit olunmaktadır (ORSAM, 2013b:11-32).

Sığınmacıların neden olduğu bir diğer kayıt dışı ekonomi alanı, küçük ölçekli kayıt dışı işletmelerdir. Suriyelilerin yoğun olarak yaşadığı bölgelerde, belirli bir sermayesi ve mesleği olan sığınmacılar, Suriye vatandaşlarını hedef alan küçük işletmeler kurmaktadır. Bu işletmeler arasında fırın, terzi, ayakkabıcı ve bakkal gibi ticarethaneler bulunmaktadır. Kayıt dışı çalışma hayatına katılan söz konusu işletmelerin, Suriyelilerin hassas durumu nedeniyle, herhangi bir yasal takibata uğramaması, işgücü piyasasına katılmayan yerel halkın tepkisini çekmektedir. Yerel halk ile sığınmacılar arasında yaşanan herhangi bir gerginlik anında, Gaziantep ve Reyhanlı örneklerinde görüldüğü gibi, bu işletmeler hedef olarak seçilmektedir.

Yoğun kitlesel göçün doğal sonuçlarında birisi de barınma ve temel ihtiyaç malzemelerine doğan yoğun talebin ortaya çıkardığı enflasyon baskısıdır. Sığınmacıların yoğun olarak yaşadığı birçok yerde ev kiralari 3-4 katına çıkmıştır. Mazlumder tarafından Kilis ilindeki araştırmalarda, sığınmacı sorunu öncesi 200-250 TL civarında olan kira ücretlerinin 750 TL'ye kadar çıktığı gözlemlenmiştir (Mazlumder, 2014:41). Kira fiyatlarındaki bu artış doğal olarak konut fiyatlarını da yükseltmektedir. Türkiye genelinde konut fiyatları açısından en yüksek enflasyon oranı sığınmacı nüfusuna yoğun olarak maruz kalan bölgede çıkmaktadır. Konut fiyatlarındaki artış 2014 yılı itibariyle Türkiye genelinde %5.69 seviyesindeyken, Gaziantep, Adıyaman ve Kilis bölgesinde %7.1, Şanlıurfa ve Diyarbakır bölgesinde ise %7.3 seviyesindedir (TÜİK, 2016).

Barınma giderlerindeki söz konusu artış sadece sınıra komşu şehirlerle sınırlı değildir. Suriyelilerin bölge dışında yoğun olarak yaşadıkları İstanbul ve Mersin gibi büyükşehirlerde de ciddi kira ve konut artışları ile karşılaşmaktadır. Uluslararası Af Örgütü'nün (2014:30) yaptığı bir saha araştırmasına göre, İstanbul'da yaşamakta olan bir sığınmacının aynı durumdaki iki sığınmacı ile yaşadığı küçük bir oda için aylık 500TL (250\$) ödemektedir. İstanbul'un Fatih ilçesinde yaşayan bir diğer Suriyeli kadın, 2012 yılında ilçedeki iki yada üç odalı bir daire için istenen en yüksek aylık kiranın 600TL (300\$) olduğunu, ancak şimdi kiraların 1500TL'ye (750\$) kadar yükseldiğini söylemiştir. İstanbul'daki Zeytinburnu ilçesinde yaşayan bir aile de, yaşadıkları dairenin kirasının 2014 yılında üç kat artarak 500TL'den 1500TL'ye çıktığını ifade etmiştir.

Sığınmacıların Türk ekonomisine etkileri üzerinde durulan bu bölüm, söz konusu etkileri olumlu ve olumsuz olarak sınıflandırmakta ve sınıflandırılan bu etkileri saha verileri ile açıklamaya çalışmaktadır. Suriyelilerin olumlu ekonomik etkileri sınırlı ve bölgesel düzeyde kalmaktadır. Sığınmacıların ihtiyaçlarını karşılayabilmesi, kayıt dışı ekonomi ve Ortadoğu coğrafyası ile kesilen ekonomik ilişkiler çerçevesinde bakıldığında bu insanların Türk ekonomisine katılımı ve yasal olarak çalışma haklarının ayrıntılı tanımlanması gerekmektedir.

2.4.3. Siyasi Etkileri

Suriye'de yaşanan çatışma ortamı, Türkiye'nin hem iç hem de dış politikasını derinden etkilemektedir. Sığınmacı sayısının her geçen gün artması ve bu insanların büyüyen entegrasyon problemleri, halkta olduğu gibi siyasiler arasında da rahatsızlığa neden olmaktadır. Türkiye ile Suriye arasındaki sınırın uzunluğu ve açık kapı ilkesinin doğal sonucu olarak ortaya çıkan sınır güvenliği sorunu Reyhanlı, Suruç, İstanbul ve Ankara saldırıları gibi Türkiye tarihinin en büyük terör eylemlerine yol açmıştır. Suriye'nin kuzeyinde Afrin, Kobani ve Cezire kantonlarını kuran ve daha sonrasında Kobani ile Cezire kantonlarını bir araya getirerek baskıcı bir parti/devlet yönetimi kuran PKK terör örgütünün Suriye kolu olan PYD ile Türkiye arasındaki ilişkiler çözüm sürecini de etkilemiş, 7 Haziran seçimleri sonrası Türkiye'de yaşanan terör saldırılarının ana nedeni konumuna gelmiştir. Savaş ile

birlikte, Türkiye'nin dış politikasındaki önceliklerin de değiştiğine şahit olunmaktadır. 2000'li yılların başından bu yana komşularla yürütülen sıfır sorun politikası çerçevesinde geliştirilen politikalar, Irak ve Suriye'de yaşanan çatışma ortamının bölgesel ve küresel aktörleri kutuplaşmaya ve sık sık politika değiştirmeye zorladığı için geçerliliğini yitirmiştir. Çatışmaların birçok cephede mezhepsel bir vekâlet savaşına dönüşmesi, çözüm için geliştirilebilecek yeni politikaları sınırlamakta ve sonuç alınmasına izin vermemektedir.

Çatışmalar Türkiye iç siyasetini birçok açıdan derinden etkilemektedir. Kitlemel göç ile Türkiye'ye gelen Suriyeliler bölgedeki birçok şehirde demografik yapıyı değiştirmekte ve yerel kimliklerin tepki vermesine neden olmaktadır. Hatay'da, İdlip ve Halep başta olmak üzere Sünni Arap bölgelerinden alınan yoğun göç şehrin Arap Alevi yoğunluklu bölgelerinde tepkiyle karşılanmaktadır. Kahramanmaraş ve Gaziantep gibi Türklerin yoğun olarak yaşadığı şehirlerde, sığınmacıların neden olduğu ekonomik ve toplumsal sorunlar milliyetçi eğilimleri tetiklemektedir.

Kuzey Irak Bölgesel Yönetimi ile kurulan iyi ilişkilere rağmen, Suriye'de Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı bölgede öncelikle KDP bağlantılı Kürt Ulusal Konseyi'ne bağlı partileri sindiren sonrasında da ele geçirdiği yerlerde etnik temizlik yaparak Arap ve Türkmenleri uzaklaştıran Demokratik Birlik Partisi (PYD) yönetimi Türkiye'yi ciddi oranda rahatsız etmektedir. Türkiye'nin bu rahatsızlığının arka planında PYD'nin Suriye toprak bütünlüğüne saygı duymaması, bölgede etnik temizlik yapma girişimleri ve PKK ile arasındaki fikri ve organik bağ bulunmaktadır.

Suriye'nin kuzey hattı boyunca özerk yönetimlerle totaliter bir şekilde gücü elinde bulunduran PYD yapısının PKK ile arasındaki organik bağ Türkiye'nin güvenlik politikalarını etkilemekte ve bu fiili duruma karşı oldukça tepkisel yaklaşmasına neden olmaktadır. Türkiye'nin yaklaşık 30 yıldır mücadele ettiği PKK terör örgütü, Irak coğrafyasında hiçbir zaman birinci güç olarak yer bulamamıştır. Buna rağmen Türkiye'ye verdiği zararın boyutları azımsanamayacak ölçüdedir. Türkiye'nin en uzun karasal sınır komşusu olan Suriye ile aradaki sınırın PKK ile ilişkili bir örgüt tarafında yaklaşık 700 km'sinin kontrol altında tutulması kabul edilebilir bir durum değildir. Nitekim son dönemde gerçekleşen terör eylemlerinin

arkasında Suriye’den geldiği tespit edilen teröristlerin sayısındaki artış bu güvenlik açığını doğrular niteliktedir (Erkmen, 2012:15).

Suriye savaşının uzaması ile bölge içerisinde yaşanan kutuplaşma, Türkiye’deki çözüm sürecini de olumsuz yönde etkilemiş ve terör eylemleri yeniden aktif hale gelmiştir. 2014 yılının ikinci yarısında PYD’nin askeri kanadı YPG ile DEAŞ arasında Ayn’el-Arap (Kobani) merkezli tırmanan çatışmalar esnasında, Türkiye’nin tarafsız tavrı PKK bağlantılı grupların öncelikle iç siyaset yollarını tüketmesine ve daha sonra da terör eylemlerine baş vurmasına neden olmuştur. Günümüzde Türkiye içerisinde yaşanan terör eylemleri ve 2016’nın Şubat ve Mart aylarında Ankara’da gerçekleşen saldırıların arkasında PKK/PYD ittifakının çıkması, ilişkileri geri dönülemez bir noktaya getirmektedir.

Suriye’de yaşanan çatışmalarda ılımlı muhalefetin giderek ortadan kalkması ve selefi örgütlerin rejim ile mücadele etmeye başlaması ile birlikte ülkenin petrol kaynaklarına sahip doğu bölgesini hâkimiyeti altında tutan DEAŞ, bölgesel ve uluslararası zeminde önemli bir soruna dönüşmüştür. Bu örgüt Kobani çatışmalarının yaşandığı dönemde Türkiye’nin Musul konsolosluğu çalışanlarını rehin alarak, Türkiye’nin siyasi ve askeri hareket alanını kısıtlamıştır. Bu süreçte müdahale konusunda yetersiz kalmakla eleştirilen Türkiye, iç ve dış politik zeminde DEAŞ yanlısı bir siyaset izlediği algısını yıkmak için uzun süre mücadele etmiştir.

Türkiye’de yaşanan birçok terör eyleminin sorumlu olan söz konusu terör örgütü, 2015 yılı ile birlikte Türkiye’yi hedef almaya başlamıştır. Ankara Gar saldırı ve İstanbul’da İstiklal Caddesi’nde gerçekleşen saldırılar gibi birçok terör eylemine imza atan örgüte karşı Türkiye koalisyon güçleri ile mücadele etmeye devam etmektedir. Suriye’nin kuzeyinde Cerablus-Azez hattında bazı mevzilere konuşlanmış olan DEAŞ, 2016 yılı itibarıyla Katyuşa tipi kısa menzilli roketatarlar kullanarak Kilis’i hedef almakta ve şehirdeki huzur ortamının bozulmasına neden olmaktadır (Hürriyet, 19 Nisan 2016).

Çatışmalar boyunca, Suriye ile Türkiye arasındaki 877 km’lik sınır hattı boyunca yer alan sınır kapılarının her biri defalarca el değiştirmiştir. Arap Baharı öncesi Suriye başta olmak üzere birçok ülkeyle vize ve pasaport muafiyetiyle sınır güvenliği politikaların hafifletildiği ve bölgesel ilişkilerin geliştirildiği düzenlemeler, çatışmalar ile birlikte terk edilmek zorunda kalmış ve sınırların yeniden güvenli hale

getirilmesi gereken sınır rejimi politikasına geri dönmüştür. Bu durumun doğal bir sonucu olarak Türkiye, Güneydoğu sınırlarında askeri varlığını artırmak zorunda kalmıştır. Bu askeri varlığa ek olarak, Türkiye bir dizi güvenlik teknolojisi kullanarak sınır güvenliğini arttırmayı denemiş ve liberal sınır politikası yerine daha çok askeri güvenlik amacına matuf sıfır tolerans politikasına geçiş yapmıştır (Yeşiltaş, 2015:18).

Türkiye'nin sınır güvenliği politikasının bir diğer ayağını da, 2014 yılından bu yana Suriye sınırında alınan fiziki tedbirler oluşturmaktadır. Buna göre, sınır güvenliğini geliştirmek amacıyla 317 sınır karakolunun tek bir merkezi komutanlık altında toplanması ve üçüncü bir Hudut Özel Hareket Komando Taburu oluşturulması planlanmaktadır. Kara Kuvvetleri, Emniyet, Jandarma ve diğer kamu kurumlarının eşgüdümü ile hudut illerinde sınır güvenliği ve kaçakçılıkla mücadeleye yönelik ilave önlemler almaktadır. DEAŞ'ın Suriye sınırı boyunca ilerlemesinin doğuracağı tehditlere karşı 2014 yılında 333 km hendek kazılmış, 60 km toprak set yapılmış, 160 km jiletli tel çekilmiş, 13 km duvar örülmüş ve 267 km'lik bir alan da aydınlatılmıştır. Sınır bölgesinde en zayıf olan noktalara duvar inşa edilmektedir. Buna ek olarak sınırlar, gece görüş sistemleri ve termal kameralarla sürekli kontrol edilmektedir (Yeşiltaş, 2015:32-33).

Bu önlemlere rağmen, çatışmaların yoğunlaşması ve günbegün artan kitlesel göçler açık kapı politikası ile de birleştiğinde ciddi bir sınır güvenliği sorununa dönüşmektedir. Bu sorunu çözebilmek amacıyla 2012 yılından bu yana güvenli ve uçuşa yasak bölge oluşturulmasına yönelik talepler uluslararası camia tarafından görmezden gelinmekte ve bunun sonucu olarak mülteci sorunuyla Türkiye tek başına ilgilenmek zorunda kalmaktadır. Sınır güvenliği problemi, kaçakçılığın yanı sıra insan kaçakçılığı ve sınır bölgesindeki çatışma ihtimallerini de arttırmaktadır.

Türkiye-Suriye sınırında meydana gelen hudut olayları incelendiğinde, 2011 yılında birkaç yüz kişi seviyesinde olan insan kaçakçılığının 2015 yılının ilk beş ayında 6000 kişiye ulaştığı görülmektedir. Bu geçişler aynı zamanda ekonomik bir sektöre dönüşmüştür. Dinçer vd.'e göre (2013:11); bugün, Suriye'den Türkiye'ye geçmek 15 ila 30, Türkiye'den Suriye'ye geçmek ise 30 ila 100 TL arasında değişmekte olan bir fiyat aralığında mümkündür. Sınır güvenliğinin neden olduğu bir

diğer sorun ise sınıra komşu yerleşim birimlerindeki insanların can güvenliği problemidir

Güvenlik probleminin sadece sınıra komşu yerleşim birimleri ile sınırlı kalmadığı da ayrı bir gerçektir. Türkiye sınırının ötesindeki çatışmaların doğal sonucu olarak ülke içerisinde ciddi terör saldırılarına da maruz kalmaktadır. Bu saldırılar farklı terör örgütleri tarafından üstlenilmesine rağmen, Suriye’de yaşanan iç karışıklılığın ve sınır güvenliği probleminin önemli tetikleyiciler olduğunu kabul etmek gerekmektedir. Bunlardan bazıları; 11 Şubat 2013’te Cilvegözü sınır kapısına yapılan bombalı araç saldırısı ve bu olay ile bağlantılı bir şekilde 11 Mayıs 2013’te 50’den fazla insanın öldüğü Reyhanlı saldırısı, IŞİD militanları tarafından Niğde’de bir kontrol noktasında güvenlik güçlerine yönelik gerçekleştirilen saldırı, 10 Eylül 2015’te Ankara’da 102 insanımızın hayatını kaybettiği Türkiye tarihinin en büyük terör saldırısı, 17 Şubat 2016’da yine Ankara’da gerçekleşen ve 27 insanın öldüğü saldırı ve 13 Şubat 2016 günü 35 insanımızı kaybettiğimiz yine Ankara’da gerçekleşen saldırı bulunmaktadır. Yerel halkı tedirgin eden bu terör saldırılarının Suriyelilerin Türkiye’deki yaşam koşullarını daha da kötüleştirmesi ihtimali azımsanmayacak ölçüde büyüktür. Bu nedenle, sınır güvenliği başta olmak üzere terör eylemleri ile ilgili gerekli tahkikatların yapılması, önleyici politikaların yürürlüğe konulması ve sığınmacılar ile bu olayların ilişkilendirilmemesine özen gösterilmesi gerekmektedir.

Suriye sorunu Türkiye’nin sadece Ortadoğu politikasını etkilememektedir. 2014 yılında başlayan ve 2015 yılı ile birlikte Avrupa’nın İkinci Dünya Savaşı’ndan bu yana karşılaştığı en büyük kitlesel göç halini alan sığınmacıların Avrupa’ya doğru kayıt dışı göçleri, Türkiye ile AB arasındaki ilişkileri de etkilemekte ve bir eksen kayması riskini beraberinde taşımaktadır. Türkiye ile AB arasındaki ilişkilerde yeni fasılların açılmasını sığınmacılara uygulanacak politikalara bağlamak her iki yapı arasındaki güven ilişkisini zedeleyeceği gibi, insan hakları açısından da kabul edilebilir bir uygulama değildir. Ayrıca Geri Kabul Anlaşması ve bu süreçte AB’nin tavrı Türkiye’yi bir “aday ülke” olarak görmek yerine “sınır ülke” olarak tanımlamak eğilimindedir (Kutlay ve Akcalı, 2015:9). Bu nedenle sığınmacılar ile ilgili uluslararası zeminde yapılacak anlaşmalarda, ülke çıkarlarını korumakla birlikte sığınmacıların bir pazarlık malzemesi haline getirilmemesine özen gösterilmelidir.

2.4.4. Türkiye’deki Temel Kamusal Hizmetler Üzerine Etkileri

Suriyeliler Türkiye yaşadıkları bölgedeki yoğunluklarına bağlı olarak sağlık, eğitim, belediye ve altyapı gibi temel hizmetler üzerinde yoğun bir baskı oluşturmaktadır. Kapasite aşımı olarak karşılaşılan bu baskı, birçok belediyenin artık çalışamaz duruma gelmesine, sağlık ve eğitim hizmetlerinin kalitesinin bozulmasına ve altyapı hizmetlerinin sunulamamasına neden olmaktadır.

Yerleşim birimlerinde yaşayan sığınmacı sayısının artması ile çöp toplama, şehir temizliği, toplu taşıma, su temini ve dağıtımı, zabıta işleri ve denetleme gibi konularda ciddi aksaklıklarla karşılaşılmaktadır. Merkezi bütçeden belediyelere aktarılan tutarlar sığınmacıların sayısını dikkate almadığı için, belediyeler hizmet verebilmek için borçlanmak zorunda kalmakta ve sorunlar giderek büyümektedir. Sığınmacıların barınma ihtiyaçlarının karşılanamaması, yerleşim birimleri çevresinde yeni çarpık yapılaşmalara yol açmakta ve söz konusu insanların durumu nedeniyle müdahale edilememesi altyapı problemlerini de doğurmaktadır.

Gaziantep Kent Konseyi’nin Gaziantep ili özelinde yaşanan sorunlarla ilgili tespitlerini bu aşamada ifade etmek, bölgesel düzeyde yaşanan sorunların örneklenmesi açısından faydalı olacaktır:

Mülteci göçünün kent üzerinde, sağlık, temiz içme suyuna erişim, atık suların toplanması, katı atıkların bertarafı vb. alanlarda ciddi bir baskı yaratmaktadır. Örneğin; Gaziantep’in 2025 yılı projeksiyonlarında, mevcut su rezervlerinin yeteceği öngörülmüşse de, göçle gelen yaklaşık 300.000 Suriyeli misafirin -ki bu sayı Türkiye’de ve dünyada metropol kentlerin dışında kalan ortalama bir kent nüfusundan fazladır- Gaziantep’te ikamesi ile bugün kentte içme suyu sıkıntısı yaşanmaktadır. Bu örneği, atık suların toplanması ve bertaraf, katı atıklar -ki çoğu inorganik atıklardır- için de çoğaltabiliriz (Gaziantep Kent Konseyi, 2014:15).

Sığınmacılar temel hizmetler üzerine etkileri, en ciddi düzeyde sağlık hizmetlerinde görülmektedir. Türkiye’nin de tarafı olduğu uluslararası sözleşmelerin bir sonucu olarak her insanın temel sağlık hizmetlerinden yararlanma hakkı Geçici Koruma Yönetmeliği ile ayrıntılı bir şekilde sığınmacılar için de düzenlenmiştir. Fakat bu durum, sığınmacıların sayıları da dikkate alındığında sınır bölgesinde sağlık

hizmetlerinin yaklaşık %30-40'ının sığınmacılara sunulması sonucunu doğurmaktadır.

Sığınmacıların sağlık hizmetlerinden yararlanmasına yönelik ilk düzenleme, kayıt altına alınmış olsun veya olmasın sınıra yakın 11 ilde yaşayan tüm Suriyelilerin Türk vatandaşlarına uygulanan kriterler üzerinden sağlık hizmetlerinden yararlanabileceklerine dair 18 Ocak 2013 tarihli genelgedir. Bu genelge, daha sonra AFAD'ın girişimleri ile Türkiye'nin tamamına genişletildi. Sağlık hizmetleri ile ilgili bu düzenleme YUKK ve GKY kapsamında yasal bir zemine oturtulmuştur. Sağlık hizmetleri ile ilgili yasal prosedür ilk bölüm içerisinde geçici koruma statüsü alt bölümünde ayrıntılı bir şekilde aktarılmıştır.

Sağlık hizmetlerindeki sorun kapasite aşımının ortaya çıkardığı problemlerdir. Bunlar arasında sağlık hizmetlerini sunabilecek yeterli personelin ve altyapının bulunmaması öne çıkmaktadır. Söz konusu yetersizlikler temel sağlık hizmetleri dışında kronik hastalıkları da kapsayan üçüncü basamak sağlık hizmetleri ile çocuk ve annelerin izlenmesi hususunda yeterli hizmetler verilememektedir. Çocuk ve anne sağlığının izlenememesi, yetersiz beslenme ve sağlıksız barınma koşulları ile birleştiğinde salgın hastalık riski ön plana çıkmaktadır.

Sığınmacıların yoğun olarak yaşadıkları sınır bölgesinde araştırma yapan TBB'ye göre (2014:63); Gaziantep dışında ziyaret edilen tüm illerde kişi başına düşen hekim, ebe ve sağlık kurumu altyapısı Türkiye ortalamasının altındadır. Diyarbakır, Batman ve Şanlıurfa'daki mahallelerde bebek izlemi düzenli ve yeterli yapılmış tek bir sığınmacı bile bulunmamaktadır. Yetersiz sağlık personeli nedeniyle hastanelerde doğan bebeklerin bile yeterli sağlık izlenimleri yapılamamakta ve aşılarının eksik olduğu gözlemlenmektedir.

Sağlık hizmetlerine erişim hususunda problemlerden birisi de sığınmacılar ile sağlık personeli arasındaki dil problemidir. Suriyeliler aynı dili konuşmadığı için sağlık hizmetleri ve tedavi hususunda yeterli bilgi alamamakta ve verilen sağlık hizmetlerinin standardı da hizmeti veren personelin özverisine kalmaktadır. Birçok sığınmacı sağlık hizmetlerinden ücretsiz yararlanabileceğini bilmemekte ve bu nedenle sağlık hizmetlerine erişimde sorun yaşamaktadır. Sağlık personeli kapasitesinin üzerinde çalıştığı ve bu durumun doğal sonucu olarak bitkin düştüğü için, yeterli sağlık hizmetlerini vermekte sorunlar yaşamaktadır. Sağlık personelinin

karşılaştığı kapasite aşımı, dil sorunu ve altyapının yetersiz olması gibi sorunlar personelin bölgede çalışmak istememesine ve kalifiye bir sağlık ekibinin bulunmamasına neden olmaktadır (Dinçer vd., 2013:24-25).

Yetersiz sağlık hizmetleri, kötü barınma koşulları ve beslenme problemleri ile birleştiğinde salgınlara davetiye çıkarmaktadır. Sağlık Bakanlığı'nın verilerine göre, gözlemlenen toplam kızamık vakası 2012 yılında 349 iken, bu rakam 2013 yılında 4 binin üzerine çıkmıştır.

Şanlıurfa'da 2013 yılı içerisinde toplam 1800 şark çıbanı vakasına rastlanılmıştır. Bu rakam üzerine harekete geçen yetkililerin girişimleri sonucu şark çıbanı ekibi kurulmuş, bu ekip tarafından haftada en az bir kez sığınma kampları ziyaret edilerek tanı ve tedavi faaliyetleri yapılmıştır. Gaziantep Ticaret Odası'nın girişimleri ile konu gündeme taşınmış ve Gaziantep Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde Leishmania polikliniği kurulmuştur. Bu şark çıbanı polikliniğine ayda ortalama 35 hasta yönlendirilmekte ve tedavileri yapılabilmektedir (TTB, 2014:55).

Türkiye'de 25 yıldır görülmeyen çocuk felci hastalığı da, Dünya Sağlık Örgütü'nün verilerine göre, 2013 yılı Ekim-Kasım döneminde Suriye'de toplamda 22 vakada görülmüştür. Bu sonuçlar üzerine Sağlık Bakanlığı risk grubundaki ailelerin yaşadığı bölgelere gezici ekipler göndererek, kapı kapı aşılama kampanyası başlatmıştır. Çocuk felci ile ilgili aşılama kampanyası tüm sınır illerini kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Herhangi bir salgın hastalık sığınmacıların yanı sıra yerel halkı da tehdit edeceği için, gezici ekipler kurularak sağlık hizmetlerinin verilmesi, sığınmacıların yaşam koşullarının iyileştirilmesi ve hijyen malzemelerinin bazı durumlarda ücretsiz sunulması gerekmektedir (Çelik vd., 2014:27-28).

Sığınmacı kampı dışında yaşayan sığınmacıların tedavi süreçleri giderek büyüyen bir soruna dönüşmektedir. Yasalar ile sığınmacıların tüm kamu hastanelerinden ücretsiz faydalanabilmesine izin verilmesine rağmen, bu insanların sahip olduğu hakları bilmemesi ve bu konuda ayrıntılı bir bilgilendirmenin yapılmaması, sınıra komşu birçok ilde sağlık hizmetleri altyapısının talebi karşılayamaması, sürekli tedavi almak zorunda olan hastalar için hizmet verme altyapısının yetersiz olması ve dil problemi sağlık hizmetlerinin yeterli düzeyde verilmesine engel olmaktadır. Son dönemde tedavi için ihtiyaç duyulan ilaçların

ekonomik sorunlar nedeniyle karşılanamaması da, sığınmacıların sayısı dikkate alındığında ciddi bir sorun yaratma potansiyeli taşımaktadır.

Suriyeli sığınmacıların eğitim hizmetlerine etkisi, bölgedeki bazı şehirler dışında ciddi bir sorun olarak görülmemektedir. GKY ile bu konudaki düzenlemeleri yapma ve temel eğitim ile ilgili planlamayı gerçekleştirme görevi Milli Eğitim Bakanlığı'na verilmesine rağmen, savaşın beşinci yılına girdiği günümüzde dahi, bu konuda tatmin edici bir düzenleme yapıldığını söylemek oldukça zordur. Türkiye'de yaşayan sığınmacıların yarısından fazlasını 18 yaşın altındaki gençler ve çocuklar oluşturduğu düşünülürse, MEB'in önünde duran sorunun büyüklüğü daha iyi anlaşılabilir. Sığınma kampları dışında yaşayan sığınmacılar arasında okullaşma oranı şu anda %14 seviyelerindedir ve bu rakam sadece 100 bin öğrencinin eğitim alabildiği anlamına gelmektedir. Eğitim hizmetleri verilirken sınıf mevcutlarının arttırılması veya ek sınıflar açılması ile sorun geçici olarak çözülmeye çalışılsa da, eğitim alması muhtemelen nüfusun büyüklüğü ciddi bir planlamayı zorunlu kılmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'YE TÜRK SOYLU OLMAYAN YABANCILARI KAPSAYAN ZORUNLU DIŞ GÖÇLER VE MERKEZ – YEREL YÖNETİM İLİŞKİLERİ: İZMİR İÇİN DURUM ANALİZİ

3.1. ARAŞTIRMANIN AMACI

Türkiye'ye Türk soylu olmayan yabancıları kapsayan zorunlu dış göçler ve merkez – yerel yönetim ilişkilerinin İzmir özelinde değerlendirilmesidir. Bu amaç çerçevesinde Suriye'deki iç savaş dolayısı ile İzmir'e zorunlu olarak göç eden yabancı uyrukluların durumu için merkez-yerel yönetim ilişkileri araştırılmıştır.

3.2. ARAŞTIRMANIN MODELİ

Bu araştırmada mevcut durumu tespit etme amaçlandığından tarama modeline başvurulmuştur. Tarama modelleri, geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır. Araştırmaya konu olan şey, birey ya da nesne, kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır. Onları, herhangi bir şekilde değiştirme, etkileme çabası gösterilmez (Karasar, 2014).

3.3. EVREN VE ÖRNEKLEM

Araştırmanın hedef evreni, 2016 yılında Türkiye'ye Suriye'den zorunlu olarak göç etmiş olarak bulunan tüm Suriye vatandaşlarıdır. Bu evren soyut ve tanımlanması kolay fakat ulaşılması güç bir evren olarak tanımlanmaktadır (zaman, parasal ve benzeri birçok açıdan ulaşılma zorluğunun bulunması). Bu nedenle ulaşılabilen evrene (çalışma evreni) gidilmiştir. Ulaşılabilen evren, araştırmacının ya doğrudan gözleyerek ya da ondan seçilmiş bir örnek küme üzerinde yapılan gözlemlerden yararlanarak, hakkında görüş bildirebileceği evrendir (Karasar, 2014). Bu çalışmanın da ulaşılabilen evrenini 2016 yılı içerisinde İzmir'e göç etmiş Suriye vatandaşları oluşturmaktadır. Araştırma örneklemini olarak ise kolaylıkla ulaşılabilen

örneklem tercih edilmiştir. Ulaşılabilen evren içerisinde araştırmaya katılmayı kabul eden 100 kişi seçilmiştir.

3.4. VERİLERİN TOPLANMASI VE ANALİZİ

Verilerin toplanmasında anket yöntemi kullanılmıştır. Bu doğrultuda araştırma amacına yönelik olarak 33 soru içeren bir anket formu geliştirilmiştir. Kullanılan anket formunun geliştirilmesinde ilgili alan yazın ile birlikte, Suriye’den göç eden yabancı uyruklu vatandaşların güncel durumu göz önünde bulundurulmuştur. Verilerin toplanabilmesi için Suriye’lilerin İzmir içerisinde barınmakta olduğu alanlar ziyaret edilmiştir. Arapça bilen bir tercüman aracılığı ile anket formunda yer alan ifadeler katılımcılara okunmuş ve alınan yanıtlar not edilmiştir.

Araştırma verilerinin analizinde SPSS 23.00 kullanılmıştır. Anket formunda yer alan ifadelere ilişkin frekans, yüzde ve betimleyici istatistikler öncelikli olarak sunulmuştur. Bağımsız ikili grupların karşılaştırılmasında t-test, üç ve daha fazla bağımsız grupların karşılaştırılmasında ise ANOVA kullanılmıştır.

3.5. BULGULAR

Tablo 3: Yaşa Göre Dağılım

N	Minimum	Maksimum	Ortalama	Standart Sapma
100	18,00	65,00	36,7400	12,53409

Tabloya göre sığınmacıların yaşlarına ait ortalama $\pm$ standart sapma değeri $36,74 \pm 13,53$ olarak hesaplanırken, ortanca (minimum – maksimum) değeri 41 (18 – 65) olarak hesaplanmıştır. Katılımcı yoğunluğu 23 kişiyle en fazla 28-32 yaş aralığında gözlemlenmiştir.

Tablo 4: Cinsiyete Göre Dağılım

n=100	Frekans	Yüzde
Kadın	42	42,0
Erkek	58	58,0
Toplam	100	100,0

Katılımcıların cinsiyetlerine ait bilgiler Tablo 4’te verilmiştir. Buna göre sığınmacıların %42’si (42) kadın, %58’i (58) ise erkektir.

Tablo 5: Göç Ettikleri Kent

n=100	Frekans	Yüzde
Halep	38	38,0
İdlip	27	27,0
Rakka	14	14,0
Lazkiye	11	11,0
Hama	10	10,0
Toplam	100	100,00

Katılımcıların geldikleri şehirlere ait bilgiler Tablo 5’te verilmiştir. Buna göre sığınmacıların %38 ile çoğunluğu Halep’ten gelmiştir. Bunu %27 ile İdlip, %14 ile Rakka, %11 ile Lazkiye ve %10 ile Hama takip etmektedir.

Tablo 6: Eğitim Durumu

n=100	Frekans	Yüzde
Eğitimsiz	30	30,00
İlkokul	53	53,00
Lise	15	15,00
Üniversite	2	2,00
Toplam	100	100,00

Katılımcıların eğitim durumlarına ait bilgiler Tablo 6’da verilmiştir. Buna göre sığınmacıların %53’ü (53) ilkokul, %15’i (15) lise, %2’si (2) üniversite mezunudur. Sığınmacıların %30’unun (30) ise eğitimsizdir.

Tablo 7: Medeni Durumu

n=100	Frekans	Yüzde
Evli	65	65,00
Bekar	14	14,00
Boşanmış	2	2,00
Dul	19	19,00
Toplam	100	100,00

Katılımcıların medeni durumlarına ait bilgiler Tablo 7’de verilmiştir. Buna göre sığınmacıların %65’i (65) evli, %14’ü (14) lise, %2’si (2) boşanmış, %19’u (19) duldur.

Tablo 8: Çocuk Sahipliği

n=100	Frekans	Yüzde
Evet	78	78,00
Hayır	22	22,00
Toplam	100	100,00

Katılımcıların çocuk sahibi olup olmama durumlarına ait bilgiler Tablo 8’de verilmiştir. Buna göre sığınmacıların %78’i (78) çocuk sahibi, %22’si (22) ise çocuk sahibi değildir.

Tablo 9: Göç Etmeden Önceki İşleri

n=100	Frekans	Yüzde
İşsiz	33	33,00
Esnaf	18	18,00
Çiftçi	8	8,00
Öğrenci	8	8,00
Ev Hanımı	4	4,00
İşçi	4	4,00
Berber	4	4,00
Marangoz	4	4,00
Oto Tamircisi	3	3,00
Aşçı	2	2,00
Memur	2	2,00
İnşaatçı	2	2,00
Konfeksiyon	2	2,00
Satış Görevlisi	2	2,00
Öğretmen	1	1,00
Pazarcı	1	1,00
Mühendis	1	1,00
Temizlikçi	1	1,00
Toplam	100	100,00

Katılımcıların göç etmeden önceki yaptıkları işe ait bilgiler Tablo 9’da verilmiştir. Buna göre sığınmacıların %2’si (2) aşçı, %4’ü (4) berber, %8’i (8) çiftçi, %18’i (18) esnaf, %4’ü (4) ev hanımı, %2’si (2) inşaatçı, %4’ü (4) işçi, %2’si (2) konfeksiyon, %4’ü (4) marangoz, %2’si (2) memur, %1’i (1) mühendis, %3’ü (3) oto tamircisi, %8’i (8) öğrenci, %1’i (1) öğretmen, %1 (1) pazarcı, %2’si (2) satış görevlisi, %1’i (1) temizlikçi olarak çalışmakta, %33’ü (33) ise çalışmamaktaydı.

Tablo 10: Suriye’den Ayrılma Gerekçeleri

n=102	Frekans	Yüzde
Savaş, şiddet olayları, iç karışıklık	90	88,24
Siyasi görüşe dayalı ayrımcılık	1	0,98
Dini inanca dayalı ayrımcılık	3	2,91
Etnik kökene dayalı ayrımcılık	2	1,94
Ekonomik nedenler	5	4,85
Eğitim	1	0,98
Toplam	102	100,00

Katılımcıların ülkelerinden ayrılma nedenlerine ait bilgiler Tablo 10’da verilmiştir. Buna göre sığınmacıların %88,24’ü (90) savaş, şiddet olayları ve iç karışıklıktan, %0,98’i (1) siyasi görüşe dayalı ayrımcılıktan, %2,91’i (3) dini inanca dayalı ayrımcılıktan, %1,94’ü (2) etnik kökene dayalı ayrımcılıktan, %4,85’i (5) ekonomik nedenlerden, %0,98’i (1) eğitimden ötürü ülkelerinden ayrılmışlardır.

Tablo 11: Suriye’de Karşılaşılan Baskı ve Zulüm

n=100	Frekans	Yüzde
Irak Şam İslam Devleti (İŞİD)	49	49,00
Herhangi baskı veya zulme maruz kalmadım	9	9,00
Halk tarafından baskı uygulanmaktaydı	6	6,00
Ülke yönetimi tarafından baskı uygulanmaktaydı	36	19,00
Toplam	100	100,00

Katılımcıların ülkesinde baskı ya da zulüm gördüğü kesime ait bilgiler Tablo 11’de verilmiştir. Buna göre sığınmacıların %49’u (49) Irak Şam İslam Devleti (İŞİD), %6’sı (6) halk tarafından baskı, %36’sı (36) ülke yönetimi tarafından baskı görmüştür. %9’u (9) ise herhangi baskı veya zulme maruz kalmamıştır.

Tablo 12: İzmir’e Geliş Tarihi

n=100	Frekans	Yüzde
2013 İlkbahar	6	6,00
2013 Yaz	4	4,00
2013 Sonbahar	4	4,00
2014 Kış	13	13,00
2014 İlkbahar	20	20,00
2014 Yaz	7	7,00
2014 Sonbahar	11	11,00
2015 Kış	9	9,00
2015 İlkbahar	7	7,00
2015 Yaz	6	6,00
2015 Sonbahar	10	10,00
2016 Kış	3	3,00
Toplam	100	100,00

Katılımcıların İzmir'e geldiği tarihe ait bilgiler Tablo 12'de verilmiştir. Buna göre sığınmacıların %6'sı (6) 2013 yılının ilkbaharında, %4'ü (4) 2013 yılının yazında, %4'ü 2013 yılının sonbaharında, %13'ü 2014 yılının kışında, %20'si 2014 yılının ilkbaharında, %7'si 2014 yılının yaz ayında, %11'i 2014 yılının sonbaharında, %9'u 2015 yılının sonbaharında, %7'si 2015 yılının ilkbaharında, %6'sı 2015 yılının yazında, %10'u 2015 yılının sonbaharında, %3'ü 2016 yılının kışında İzmir'e gelmiştir.

Tablo 13: “Türkiye İlk Sığındığınız Ülke Miydi? Cevabınız Hayır İse İlk Sığındığınız Ülke Hangisiydi?” Sorusuna İlişkin Yanıtlar

n=100	Frekans	Yüzde
Lübnan	1	1,00
Evet	96	96,00
Ürdün	2	2,00
Irak	1	1,00
Toplam	100	100,00

Katılımcıların sığındığı ilk ülkelere ait bilgiler Tablo 13'te verilmiştir. Buna göre sığınmacıların %1'i (1) Lübnan, %96'sı (96) Türkiye, %2'si (2) Ürdün, %1'i (1) Irak'a sığınmıştır.

Tablo 14: Katılımcıların İzmir'i Seçme Gerekçelerine İlişkin Bilgiler

n=100	Frekans	Yüzde
Ülkeme yakın olduğu için	68	68,00
Avrupa ülkelerine geçiş kolay olduğu için	6	6,00
Türkiye'de yaşamak istediğim için	7	7,00
Kendi seçimim değildi, şartlar onu gerektirdi	19	19,00
Toplam	100	100,00

Katılımcıların İzmir'i seçme nedenlerine ait bilgiler Tablo 14'te verilmiştir. Buna göre sığınmacıların %68'i (68) ülkesine yakın olduğu için, %6'sı (6) Avrupa ülkelerine geçiş kolay olduğu için, %7'si (7) Türkiye'de yaşamak istediği için, %19'u (19) kendi seçimi olmayıp şartlar gerektirdiği için İzmir'i seçmiştir.

Tablo 15: Türkiye'de Yaşama Nedeni

n=100	Frekans	Yüzde
Zorunluluk	91	91,00
Din birliği	2	2,00
Ekonomik kolaylıklar (yaşanabilirlik)	4	4,00
Kültürel benzerlik	1	1,00
Diğer	2	2,00
Toplam	100	100,00

Katılımcıların Türkiye’de yaşamak istediği için Türkiye’yi seçme nedenlerine ait bilgiler Tablo 15’te verilmiştir. Buna göre göç eden sığınmacıların %2’si (2) din birliğinden, %4’ü (4) ekonomik kolaylıklardan, %1’i (1) kültürel benzerlikten, %2’si (2) başka sebeplerden ötürü Türkiye’yi seçmiştir. Göç eden sığınmacıların %91’i (9) ise zorunluluktan Türkiye’yi seçmiştir.

Tablo 16: Türkiye’ye Birlikte Geldiği Kişiler

n=100	Frekans	Yüzde
Yalnız	10	10,00
Ailem	81	81,00
Arkadaşlarım	1	1,00
Hiç tanımadığım biri/birileri	8	8,00
Toplam	100	100,00

Katılımcıların Türkiye’ye birlikte geldiği kişilere ait bilgiler Tablo 16’da verilmiştir. Buna göre sığınmacıların %10’u (10) yalnız, 81’i (81) ailesiyle, %1’i (1) arkadaşlarıyla, %8’i (8) hiç tanımadığı biri veya birileriyle Türkiye’ye gelmiştir.

Tablo 17: Suriye’de Kalan Yakınları

n=105	Frekans	Yüzde
Yok	10	9,52
Annem-babam	5	4,76
Kardeşlerim	9	8,57
Eşim	0	0,00
Çocuklarım	0	0,00
Akrabalarım	81	77,15
Toplam	105	100,00

Katılımcıların geldiği ülkede ailesinden kalan kişilere ait bilgiler Tablo 17’de verilmiştir. Buna göre sığınmacıların %4,76’sı (5) anne babasını, %8,57’si (9) kardeşlerini, %77,15’i (81) akrabalarını geldiği ülkede bırakmıştır. %9,52’sinin (10) hiçbir yakını ülkesinde kalmamıştır.

Tablo 18: Türkiye’ye Giriş Yapma Şekli

n=100	Frekans	Yüzde
Kara yolu	98	98,00
Deniz	2	2,00
Toplam	100	100,00

Katılımcıların Türkiye’ye giriş yollarına ait bilgiler Tablo 18’de verilmiştir. Buna göre sığınmacıların %98’i (98) kara yoluyla, %2’si (2) deniz yoluyla giriş yapmıştır.

Tablo 19: Barınma Yerleri

n=100	Frekans	Yüzde
Sokak	24	24,00
Çadır	23	23,00
Otel/Pansiyon	20	20,00
Apartman dairesi	10	10,00
Gecekondu	23	23,00
Toplam	100	100,00

Katılımcıların kaldıkları yerlere ait bilgiler Tablo 19’da verilmiştir. Buna göre sığınmacıların %24’ü (24) sokakta, %23’ü (23) çadırda, %20’si (20) otel veya pansiyonda, %10’u (10) apartman dairesinde, %23’ü (23) gecekondu da kalmaktadır.

Elde edilen veriler ışığında, kış koşullarının devreye girmesi Suriyeli sığınmacıların daha çok sorun yaşayacaklarını göstermektedir.

Tablo 20: Birlikte Yaşanılan Kişi Sayısı

N	Minimum	Maksimum	Ortalama	Standart Sapma
100	0,00	9,00	3,4300	1,59706

Katılımcıların birlikte yaşadığı kişi sayısına ait bilgiler Tablo 20’de verilmiştir. Buna göre sığınmacıların birlikte yaşadığı kişi sayısına ait ortalama $\pm$ standart sapma değeri $3,43 \pm 1,60$ olarak hesaplanırken, ortanca (minimum – maksimum) değeri 4 (0-9) olarak hesaplanmıştır. Katılımcılar arasından yalnız yaşayan olmakla birlikte aynı mekanda 9 kişi yaşanıldığı da belirtilmiştir.

Tablo 21: Şu Anda Yaşanılan Yere Yönelik En Önemli Sorun Alanları

n=307	Frekans	Yüzde
Isınma problemleri	16	5,21
Hijyen (temizlik ve sağlık) problemleri	62	20,20
Yetersiz bireysel kullanım alanı (kişi sayısının fazla olması)	61	19,87
Toplum baskısı	48	16,64
Bireysel güvenlik problemleri	52	16,94
Toplam	307	100,00

Katılımcıların kaldıkları yerlerle ilgili en önemli problemlerine ait bilgiler Tablo 21’de verilmiştir. Buna göre sığınmacıların %5,21’i (16) ısınma, %20,20’si (62) hijyen, %19,87’si (61) yetersiz bireysel kullanım alanı, %16,64’ü (48) toplum baskısı, %16,94’ü (52) bireysel güvenlik problemleri yaşamaktadır.

Tablo 22: İzmir’de Bir İşte Çalışma Durumu

n=100	Frekans	Yüzde
Evet	27	27,00
Hayır	73	73,00
Toplam	100	100,00

Katılımcıların İzmir’de bir işte çalışma durumlarına ait bilgiler Tablo 22’de verilmiştir. Buna göre sığınmacıların %27’si (27) bir işte çalışmakta, %73’ü (73) bir işte çalışmamaktadır.

Tablo 23: Çalışma Hayatına Katılımın Türü

n=100	Frekans	Yüzde
Çalışmayan	73	73,00
Aşçı	1	1,00
Çaycı	1	1,00
Garson	3	3,00
Hamal	4	4,00
Hurdacı	1	1,00
İşçi	6	6,00
Tekstilci	2	2,00
Marangoz	2	2,00
Motor/Oto Tamircisi	3	3,00
Pazarlamacı	2	2,00
Telefon tamircisi	2	2,00
Toplam	100	100,00

Katılımcıların yaptıkları işlere ait bilgiler Tablo 23’te verilmiştir. Buna göre sığınmacıların %1’i (1) aşçı, %1’i (1) çaycı, %3’ü (3) garson, %4’ü (4) hamal, %1’i (1) hurdacı, %6’sı (6) işçi, %2’si (2) tekstilci, %2’si (2) marangoz, %3’ü (3) Motor-oto tamircisi, %2’si (2) pazarlamacı, %2’si (2) telefon tamircisi olarak çalışmaktadır. %73’ü ise herhangi bir işte çalışmamaktadır.

Tablo 24: Çalışmayan Bireylerin Geçimlerini Sağlama Şekli

n=73	Frekans	Yüzde
Bireysel yardımlar	38	52,06
Kendi birikimleri	25	34,25
Diğer	10	13,7
Toplam	73	100,00

Katılımcıların İzmir’de çalışmayanlar geçimlerini hangi yollarla sağladıklarına ait bilgiler Tablo 24’te verilmiştir. Buna göre sığınmacıların %52,06’si (38) bireysel yardımlarla, %34,25’i (25) kendi birikimiyle ve %13,7’si (10) diğer yollarla geçimini sağlamaktadır. Katılımcıların büyük çoğunluğu İzmir halkından gelen para, gıda ve eşya gibi bireysel yardımlar aracılığı ile geçimini sağlamaktadır.

Tabloda dikkat çeken bulgu, katılımcıların aldıkları yardımların bireysel olduğunu düşünmesidir. Söz konusu yardımlar kurumlar ve yerel yöneticiler aracılığı ile yapılıyor olmakla birlikte, katılımcıların bu durumun farkında olmamakta, yapılan yardımların halkın bireysel çabalarının ürünü olduğunu düşünmektedir.

Tablo 25: Herhangi Bir Kuruluştan Yardım Alma Durumu

n=100	Frekans	Yüzde	
Yardım Almayan	88	88,00	
Belediye	0	0,00	
Dernekler	3	3,00	
Kişiler	9	9,00	
Toplam	100	100,00	

Katılımcıların yardım aldıkları kuruluşlara ait bilgiler Tablo 25'te gösterilmiştir. Buna göre sığınmacıların %88'i (88) yardım almamaktadır. %3'ü (3) derneklerden, %9'u (9) kişilerden yardım almaktadır.

Tablo 26: Katılımcıların İzmir'de Karşılaşılan Başlıca Hizmet Sorunları

n=128	Frekans	Yüzde
Barınma	49	38,28
Gıda	13	10,16
Sağlık	11	8,59
İş	43	33,60
Dışlanma	12	9,37
Toplam	128	100,00

Katılımcıların İzmir'de karşılaştığı hizmet problemlerine ait bilgiler Tablo 26'da verilmiştir. Buna göre sığınmacıların %38,28'i (49) barınma, %10,16'sı (13) gıda, %8,59'u (11) sağlık, %33,6'sı (43) iş, %9,37'si (12) dışlanma problemi yaşamaktadır.

Tablo 27: Mülteci Ya da Sığınmacı Olmak İçin Herhangi Bir Kuruma Başvurma Durumu

n=100	Frekans	Yüzde
Hayır	89	89,00
Valilik	6	6,00
Diğer	5	5,00
Toplam	100	100,00

Katılımcıların mülteci ya da sığınmacı olmak için başvurdukları makamlara ait bilgiler Tablo 27’de verilmiştir. Buna göre sığınmacıların %89’u (89) başvuruda bulunmamıştır. %6’sı (6) valiliğe, %5’i (5) diğer makamlara başvurmuştur.

Tablo 28: Türkiye’de Hukuki Statülerin Tanımlanması

n=100	Frekans	Yüzde
Mülteci	9	9,00
Sığınmacı	42	42,00
Hiçbiri	6	6,00
Bilmiyorum	43	43,00
Toplam	100	100,00

Katılımcıların Türkiye’deki hukuki statülerine ait bilgiler Tablo 28’de verilmiştir. Buna göre sığınmacıların %9’u (9) mülteci, %42’si (42) sığınmacı statüsündedir. %6’si (6) hiçbir statüde değilken, %43’ü (43) hukuki statüsünün ne olduğunu bilmemektedir.

Tablo 29: Türkiye’de Yararlandıkları Sosyal Hizmetler

n=100	Frekans	Yüzde
Eğitim	9	9,00
Sağlık	48	48,00
Hukuk	0	0,00
Hiçbiri	43	43,00
Toplam	100	100,00

Katılımcıların Türkiye’de yararlandığı sosyal hizmetlere ait bilgiler Tablo 29’da verilmiştir. Buna göre sığınmacıların %9’u (9) eğitim, %48’i (48) sağlık hizmetlerinden yararlanmakta, %43’ü (43) ise hiçbir sosyal hizmetten yararlanmamaktadır.

Tablo 30: Yaşanılan Sorunların Çözümlemesinde Etkili Kurumlar

n=100	Frekans	Yüzde
Belediye	22	22
Dernekler	16	16
Göç idaresi	34	34
AFAD	20	20
Diğer	8	8
Toplam	100	100,00

Katılımcıların Türkiye’de yaşadığı sorunları çözmede yardımcı olan kurumlara ait bilgiler Tablo 30’da verilmiştir. Buna göre sığınmacıların %22’si (22) belediye, %16’sı (16) dernekler, %34’ü (34) göç idaresi, %20’si (20) AFAD ve %8’i diğer yollar aracılığıyla sorunlarını çözmektedir. Katılımcıların belediye, dernek ya da diğer kurumlardan yardım almadıklarını ifade etmeleri ile birlikte, sorun çözme konusunda söz konusu kurumlardan destek aldıkları görülmektedir. Bu durumun ana sebebinin, yapılan yardımlarda Suriyelilerin kurumları bilmemeleri ve tüm yardımları şahıslara mal etmeleri olduğu düşünülmektedir.

Tablo 31: İzmir Halkının Sığınmacılara Karşı Davranışları

n=100	Frekans	Yüzde
Anlayışlı ve yardımsever	7	7
Hareketsiz/durağan	70	70
Baskı ve hakaret gibi tavırlar içindeler	19	19
Yanıt yok	4	4
Toplam	100	100,00

Katılımcıların İzmir halkının kendilerine karşı olan tutumlarına ait bilgiler Tablo 31’de verilmiştir. Buna göre sığınmacıların %7’si (7) halkın anlayışlı ve yardımsever, %70’i (70) halkın hareketsiz-durağan, %19’u (19) halkın baskı ve hakaret gibi tavırlar içinde bulunduğunu belirtmektedir ve %4’ü yanıt vermemiştir.

Tablo 32: Türkiye’den Başka Bir Ülkeye Gidiş Tercihi

n=100	Frekans	Yüzde
Hayır	57	57,00
Almanya	18	18,00
Avusturya	5	5,00
Fransa	5	5,00
İsveç	5	5,00
İtalya	4	4,00
Yunanistan	6	6,00
Toplam	100	100,00

Katılımcıların Türkiye’den başka gitmeyi düşündüğü ülkelere ait bilgiler Tablo 30’da verilmiştir. Buna göre sığınmacıların %18’i (18) Almanya’ya, %5’i Avusturya’ya, %5’i (5) Fransa’ya, %5’i (5) İsveç’e, %4’ü (4) İtalya’ya, %6’sı (6) Yunanistan’a gitmeyi düşünmektedir. Sığınmacıların %57’si (57) ise Türkiye’den başka ülkeye gitmeyi düşünmemektedir.

Tablo 33: Suriye’yi Terk Etme Sebeplerinin Ortadan Kalkması Halinde Geri Dönme Tercihi

n=100	Frekans	Yüzde
Hayır	29	29,00
Evet	42	42,00
Belki	29	29,00
Toplam	100	100,00

Katılımcıların ülkelerini terk etme sebebi ortadan kalkarsa geri dönmeyi düşünme durumlarına ait bilgiler Tablo 33’de verilmiştir. Buna göre sığınmacıların %29’u (29) geri dönmeyi düşünmemekte, %42’si (42) geri dönmeyi düşünmektedir. %29’u (29) belki dönebilirim düşüncesindedir.

Tablo 34: Önümüzdeki birkaç yıl içindeki Gelecek Beklentileri

n=100	Frekans	Yüzde
Umutluyum	10	10,00
Umutlu değilim	84	84,00
Cevap vermiyorum	6	6,00
Toplam	100	100,00

Katılımcıların gelecekte ne beklediklerine dair olan düşüncelerine ait bilgiler Tablo 34’te verilmiştir. Buna göre sığınmacıların %10’u (10) gelecekte umutlu, %84’ü (84) gelecekte umutlu değildir. %6’sı (6) ise gelecekte olan beklentilerini belirtmemiştir.

Tablo 35: Dini Tercih

n=100	Frekans	Yüzde
Yanıt yok	3	3,00
İslamiyet	95	95,00
Hristiyanlık	2	2,00
Toplam	100	100,00

Katılımcıların mensubu olduğu dinlere ait bilgiler Tablo 33’te verilmiştir. Buna göre sığınmacıların %95’i (95) İslamiyet, %2’si (2) Hristiyanlık dinine mensuptur. Sığınmacıların %3’ü ise mensubu olduğu dini belirtmemiştir.

Araştırmaya katılanların yaş ortalaması 37 olarak hesaplanırken %58 çoğunluğu erkekler oluşturmaktadır. Katılımcıların büyük çoğunluğu Halep’ten geldiğini belirtirken İdlip ve Rakka bunu takip eden şehirler olmuştur. Özellikle muhalif hareketin çıkış ve kümelenme noktası olarak görülen Halep’ten yoğun göç yaşanması beklenen bir durumdur. Bununla birlikte göç zamanında IŞİD gözetiminde bulunan İdlip ve Rakka bölgelerinden yoğun göçün yaşanması ve %49’luk katılımcı grubunun da IŞİD baskı ve zulmünden kaçtığını belirtmesi yine savaştan kaçışın bilançosu olarak görülebilir. %90 gibi bir çoğunluğun savaş nedeni ile ortaya çıkan baskı ve şiddet ortamından kaçtığını belirtmesi bu görüşü desteklemektedir.

Katılımcılar ağırlıklı olarak lise ve altı eğitim düzeyine sahiptir. Araştırmanın sığınmacıların kümelenme alanlarında gerçekleştirilmesi dikkate alındığında üniversite düzeyinde eğitime sahip olanların çok az bulunması beklentiler dahilindedir. Çünkü gerek devlet politikaları gerek sığınmacıların bireysel gayretleri çerçevesinde eğitim düzeyi yüksek insanların bir şekilde topluma entegre olduğu ve bu kümelenme alanlarının dışında yerleşik düzende yaşadıkları düşünülmektedir. Katılımcıların %38 ile ağırlıklı olan kesiminin göç öncesinde Suriye’de iken de çalışmadığını belirtmesi bu görüş çerçevesinde değerlendirilebilir. Evlilik oranı ve

çocuk sayısı dikkate alındığında ev kadını olanların sayısının yüksek olması dikkate alınarak söz konusu durumun, Suriye ve diğer birçok Ortadoğu ülkesinde kadınların eğitimin dışında kalması ve ev kadınlığı rolünü üstlenmesinin doğal sonucu olduğu tartışılabilir.

Katılımcıların %96'sı ilk sığındığı ülkenin Türkiye olduğunu belirtmiştir. %68 ile çoğunluk kesimin İzmir'i seçme gerekçesi ülkesine yakın olması iken; kendi seçimi olmadığını ve şartların bu durumu oluşturduğunu belirten kesimin oranı %19'dur. Bunları sırası ile Türkiye'de yaşamak isteyenler ve Avrupa ülkelerine İzmir üzerinden geçişin kolay olduğunu belirtenler takip etmiştir. Çoğunluğun ülkesine yakın olduğunu belirtmesin gerekçesinin İzmir'in Suriye'ye olan coğrafi yakınlığından ziyade Türkiye genelinin yakınlığının olduğu düşünülmektedir. Bu durumda katılımcıların yaşanan kaos ortamında ya topluma entegre olma çabası güttüğü ya da Avrupa'ya geçiş yapmak istediği gözlemlenmektedir. Her iki durumda da sığınmacıların beklentileri bir şekilde yaşamlarını savaştan ve kaos ortamından uzakta düzenli bir şekilde idame ettirme arzusudur.

İç savaşın yaşandığı Suriye topraklarından ülkemize ve diğer ülkelere doğru yola çıkan katılımcılar kurulu düzenlerini geride bıraktıkları için ailelerini de yanlarına almıştır. %81 gibi bir çoğunluğun ailesi ile birlikte geldiğini belirtmesi bunu desteklemekle birlikte; yalnız, arkadaşları ya da hiç tanımadığı birileri ile gelenlerin ailesinin hayatta olmadığı değerlendirilebilir. Zaten eş ya da çocuklarından geride bırakılan kimsenin olmadığı katılımcılar tarafından belirtilmiştir.

İzmir'de bulunmakta olan katılımcıların yaklaşık olarak yarısı sokak ya da çadırlarda yaşadığını belirtmiştir. Bununla birlikte, diğer yarısının otel/pansiyon, apartman dairesi ya da gecekonduda yaşaması bu kişilerin İzmir'e yerleşmeye başladığını göstermektedir. Bu noktada dikkat çeken %23'lük kesimin sokakta kalmasıdır. Özellikle kış şartları dikkate alındığı bu kesimin sokaktaki yaşantısının zorlu geçeceği aşikardır. Söz konusu olguya karşılık yerel yönetimlerin acil önlem planlarının yetersiz kaldığı değerlendirilebilir.

Katılımcıların birlikte yaşadıkları kişi sayısı ortalama 3 olarak bulunmuştur. Genel olarak çekirdek ailede yer alan kişi sayısı dikkate alındığında sığınmacıların aileleri ile yaşadıkları söylenebilir. Bununla birlikte, en çok 9 kişi ile birlikte yaşayanların bulunması maddi olanaksızlıklar nedeni ile oluşan zorunlu topluluk

sonucuna bağlanabilir. Sığınmacılar bu barınma koşullarında en çok hijyen (temizlik ve sağlık) problemlerinden şikayetçidir. Yetersiz bireysel kullanım alanı (kişi sayısının fazla olması), bireysel güvenlik problemleri ve toplum baskısı katılımcıların diğer şikayetçi olduğu konulardır. Isınma problemlerinden bahseden katılımcı sayısının çok az olması İzmir'in sahip olduğu iklim koşullarına bağlanabilir. Ancak, üçüncü yılın ardından topluma tam entegrasyonu düşünülebilecek sığınmacıların kendilerini güvende hissetmemeleri ve toplum baskısı hissetmeleri bölge halkının kendilerine olumsuz bakması olarak düşünülebilir. Bu noktada yerel yönetim unsurlarının güvenlik konusunda önlemler alması ve toplum baskısını önlemek adına politikalar üretmesi gerekmektedir. Katılımcıların ağırlıklı olarak çalışmadığını, çalışanlarında garsonluk, hamallık ya da hurdacılık gibi gündelik işlere koşulmasından yola çıkarak sığınmacıların istihdamını sağlamak adına adımlar atılabilir.

Çalışmadığını belirten katılımcıların geçimlerini ağırlıklı olarak bireysel yardımlar üzerinden sağlaması yine merkez-yerel ilişkisindeki politikaların çözüm üretmediğini göstermektedir. Özellikle belediye tarafından yardım alan hiçbir kişinin olmaması bu durumun en sağlam dayanağıdır. Bununla birlikte, %38'lik kesimin barınma ve %28'lik kesimin gıda, sağlık ve dışlanma probleminin altını çizmesi yine bu durumu desteklemektedir. Bu noktadan hareketle İzmir Büyükşehir ve ilçe belediyelerinin sığınmacı sorununa çözüm bulmak adına adımlar atması gerekliliği üzerinde durulmalıdır. %33 gibi büyük bir çoğunluğun işsizlik problemi ile karşılaştığı dikkate alınarak bu kişilerin istihdamını teşvik etmek gerekliliği tartışılmalıdır.

Mülteci ya da sığınmacı olarak başvuruda bulunan katılımcı oranı %11 olarak bulunmuştur. Bunlardan %6'sı valilik üzerinden başvurusunu gerçekleştirirken, kalan kişiler diğer makamlar üzerinden başvuru yaptığını belirtmiştir. Kendilerinin herhangi bir başvuru sahibi olmamasının gerekçesi olarak bilgisizlik gösterilebilir. Çünkü %43'lük bir kesim Türkiye'deki statüsünü dahi bilmemektedir.

Katılımcıların %48'i Türkiye'de sağlık hizmetlerinden yararlanmaktadır. Bununla birlikte, %9'luk kesim eğitim hizmeti alırken; %43 herhangi bir sosyal hizmet almamaktadır. Katılımcıların herhangi bir sorun yaşaması durumunda ağırlıklı olarak çözü üreten makam Göç İdaresi'dir. Bununla birlikte %24'lük bölüm

belediyeden, %22 AFAD'dan ve %17 derneklerden destek almaktadır. Bu destek durumlarının bizzat katılımcıların başvurusundan ziyade kendilerine doğrudan ulaştırılan hizmetlerden oluştuğu düşünülmektedir.

İzmir halkının genel olarak katılımcılara karşı tavrında herhangi bir tepki görülmemektedir. Bununla birlikte, %18 gibi bir kesim baskı ve hakaret gibi tavırlar ortaya koymaktadır. Sadece %7'lik kesimin katılımcılara karşı anlayış göstermesi ve yardım etmeye çalışması toplum baskısını özetlemektedir. Katılımcıların tüm bunlara rağmen %57 ile başka bir ülkeye gitmek istememesi kendilerinin çaresizliğini göstermektedir. Türkiye'den ayrılma planları yapanların %18 ile çoğunluğu Almanya'yı düşünmektedir. Diğer göç planı yapılan ülkelerin tümü Avrupa ülkeleridir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Son on yıl içinde dünya genelinde 50 milyonun üzerinde insan savaş, yoksulluk, salgın hastalıklar, doğal afetler gibi sebeplerden dolayı ülkelerinin dışında mülteci olarak yaşamakta ve bu sayı önlenemez biçimde her geçen gün artmaya devam etmektedir. Dünya büyük bir göç kriziyle karşı karşıya kalmış bulunmaktadır. İkinci kavimler göçü olarak adlandırılan bu göç dalgasının ana hatlarından birisini Suriye'den göç edenler oluşturmaktadır.

1963 yılından beri yönetimde bulunan Baas rejimi döneminde istihbarat örgütleri tarafından sürekli gözetim altında tutulan insanlar, 2000'li yılların başından beri demokratikleşme ve siyasal katılım açısından tüm istekleri ne yazık ki işkence veya sürgünlerle ödüllendirildi. Mart 2011'de barışçı gösteriler ile başlayan ve günümüzde de bir vekâlet savaşı halinde devam eden Suriye'deki çatışmalar tüm çevre ülkelerini olduğu gibi Türkiye'yi de ekonomik ve toplumsal olarak derinden etkilemektedir. Bu çatışmalara göz yumulması veya sınırların kapatılması gerektiği düşüncesi, dört asırdan uzun bir süre birlikte yaşadığımız, sınırın bölemediği akraba ilişkileri ile birbirine bağlı iki ülkenin arasındaki ilişkiyi anlayamamanın sonucundaki çarpık bir inanıştır. Bu sorumluluk çerçevesinde demokratik protestoların yaşandığı 2011 yılının ilk yarısında hem rejim hem de muhalefet ile görüşen Türkiye, rejimin iktidar erkini bırakmak istememesi ve savunmasız insanlarla çatışmaya girmesi sonucu rejim ile siyasi bağlarını koparmış ve muhalif yapılara siyasi ve insani destek vermeye başlamıştır. Türkiye bu çabasına günümüzde de devam etmektedir.

Türkiye'de yaşayan sığınmacılar BMMYK'nin resmi rakamlarına göre 2016 yılı ilk ayı itibarıyla 2.7 milyon kişinin üzerine çıkmaktadır. Türk hükümetinin ifadesiyle bu insanlara resmi rakamlara göre 8 milyar doların üzerinde insani yardım sunulmuştur. Altıncı yılına girmek üzere olan savaşın, söz konusu toplumsal ve ekonomik etkilerini paylaşma konusunda Batılı ülkeler oldukça gönülsüz hareket etmektedir. AFAD'ın konu ile ilgili verilerine göre, Türkiye'ye yapılan uluslararası yardımlar sadece 455 milyon dolar seviyesindedir. Bu rakam, toplam harcamalar içerisinde sadece %5'e karşılık gelmekte ve uluslararası siyaset malzemesi olarak kullanılmasına rağmen söz konusu durum ile ilgili insani kaygıların ne kadar önde

tutulduğunu açıkça ispat etmektedir. Bu çerçevede Türkiye'nin sığınmacılar konusundaki hassasiyeti ve yardım çabaları sadece ülke içerisinde değil, ülke dışında da birçok kurum veya kuruluş tarafından takdirle karşılanmaktadır.

Türkiye'nin yürüttüğü yardım ve destek çalışmaları sadece sınır bölgelerinde çadır kentler kurup buralara destek olmakla sınırlı kalmamış, ülkenin batı bölgelerine doğru da göç eden sığınmacılar için özellikle yerel yönetimler bazında çeşitli faaliyetler yürütülmektedir. 2017 yılı verilerine göre 109 bin civarında Suriyelinin bulunduğu İzmir de sınır bölgesi haricinde faaliyetlerinin yürütüldüğü bölgelerdendir.

Bu çalışmada; küresel bir sorun halini alan ve özellikle son zamanlarda yakın coğrafyamızda yer alan ülkelerde meydana gelen iç karışıklıklar nedeniyle ülkelerini terk edip sığınmacı durumuna düşmek suretiyle, bu durumdan en çok etkilenen ülkelerden birisi olan Türkiye'ye gelen, zamanla ülkenin her bölgesine dağılan ve İzmir bölgesine de gelerek bir şekilde hayatlarını sürdürmeye çalışan Suriyeli sığınmacıların durumunu merkez-yerel yönetim ilişkisi açısından incelemek ve uygulanacak sosyal politikalara ve hukuki düzenlemelere katkıda bulunması amaçlanmıştır. Yerel yönetimler ve bölge halkı tarafından sığınmacılara karşı yürütülen yardım faaliyetlerinin sığınmacılar gözünden değerlendirilebilmesi için 100 sığınmacıya anket uygulanmıştır.

Araştırma kapsamında ulaşılan sığınmacıların İzmir'e geliş tarihleri incelendiğinde 2013 yılı itibari ile her yıl yaklaşık olarak aynı sayıda kişinin göç ettiği belirlenmiştir. Bölgedeki çatışmaların halen devam etmesi gerekçesi ile sığınmacı akının da süreklilik arz etmesi bu durumun altında yatan gerekçedir. Bununla birlikte özellikle Hatay ve Gaziantep gibi sınır bölgelerindeki sığınmacı kampılarda uzun bir süre geçiren ve ülkesine geri dönme umudunu artık yitirmeye başlayan katılımcılarında İzmir gibi batıdaki illere göç etmiş olması da gerekçe gösterilebilir.

Suriye'deki ortamın düzelmesi durumunda büyük çoğunluğun ülkesine dönmek istemesi kendilerinin zorunlu göç ettiklerinin en büyük delilidir. Tüm yaşantılarını geride bırakarak göç etmek zorunda kalan katılımcıların %84 ile büyük çoğunluğunun önümüzdeki 10 yıl için ümitsiz olması yaşanan iç savaşın etkilerini açıklamaktadır. Suriye'deki savaşın ortaya çıkardığı insani tablo incelendiğinde;

savaş sona erse de ülkedeki barınma olanaklarının ve temel altyapının büyük zarar gördüğü, ekonomik sistemin çöktüğü, birçok küresel terörist örgütün savaş ile birlikte ülkeye yayıldığı gerçeği sığınmacı sorununun birçok ülke için daha uzun zaman gündemden düşmeyeceğini kanıtlamaktadır. Türkiye, Lübnan, Ürdün, Irak ve birçok AB ülkesinde sığınmacı olarak yaşam mücadelesi veren Suriyeliler, bu nedenlerle geri dönme hayallerini bir kenara bırakarak bulundukları toplum içerisinde yeni bir hayat inşa etme çabasıdadır. İsrail- Filistin çatışması nedeniyle Filistin'den ayrılmak zorunda kalan insanlara benzer şekilde, Suriyeliler de yeni bir diaspora oluşturma potansiyelini taşımaktadır. Bu insanların önemli bir kısmının savaş sonrasında geri dönme isteği taşımayacağı, yeni bir hayat kurdukları coğrafyalarda yaşamak isteyecekleri gerçeği Suriyelilerin entegrasyonu üzerine tartışmaların yapılması zorunlu kılmaktadır. Türkiye'deki rakamlar dikkate alındığında, sığınmacıların sadece %10'unun ülkede yaşamaya devam etmesi durumunda bile bu rakamın yaklaşık 250 bin kişiye tekabül edeceği gerçeği karşımıza çıkmaktadır.

Ortadoğudan özellikle Suriye'den 2011 yılı sonrasında, iç savaşlar ve açlıkla mücadele eden, Avrupa'ya doğru ileride dünya kültürünü kökten etkileyebilecek göç dalgası yaşanmaktadır. Bu göç yavaş yavaş ve kendini hissettirmeden ilerlemeye devam etmekte olup, ülkemizin bu krize karşı politikalarının pek umut vaat edici olduğunu söylemekse mümkün görülmemektedir. Mevcut görülen en geçerli çözüm ülkemize sığınan insanları geçici çadır ve konteyner kentlere yerleştirmektir. Sığınmacıların ülkelerini terk etmelerine sebep olan öncülleri ortadan kaldırmak ve ülkelerine dönüşü hızlandırmak ise kısa ve orta vadede ön görülmemektedir. Sığınmacı kamplarına yerleştirilen ve ülkelerine dönecekleri beklentisi içinde olduğumuz bu kitlelerin ülkelere yönelik mevcut sorunlar ortadan kalkmadan dönmeleri de rasyonel bir tespit olarak gözlenmemektedir.

Bu çerçevede Türkiye'nin sığınmacılar özelinde karşı karşıya olduğu sorun öncelikle siyasi ve toplumsal bir kabulü gerekli kılmaktadır. Sığınmacıların belirli bir kısmının Türkiye'deki kalıcılığı üzerinden şekillenmesi gereken bu kabul, entegrasyon sürecini ve dolayısıyla bu alanda politika üretilmesini zorunlu kılacaktır. Suriyelilerin Türkiye'deki kalıcılığı çalışma içerisinde birçok farklı argümana dayanarak vurgulanmakta ve bu kabul ekseninde politik öneriler

şekillendirilmektedir. Bu öneriler sadece kamu politikalarını kapsamadığı gibi, söz konusu alanda çalışan sivil toplum kuruluşlarına ve medyaya da önemli sorumluluklar vermektedir. Entegrasyon konusunda politik öneriler genel çerçevede idari tedbirlerin alınması, sığınmacıların yönetilmesi için organizasyonların kurulması, kayıtlama problemlerinin aşılması, sınır güvenliği başta olmak üzere güvenlik problemleri ile ilgili önlemlerin alınması, temel hizmetlerin barınma, eğitim ve sağlık hizmetleri ön planda tutularak gerçekleştirilmesi, dezavantajlı gruplara yönelik özel çalışmaların yürütülmesi, istihdam hayatına yasal yollarla katılımın sağlanması, yerel yönetimlerin konu ile ilgili sorumluluğunun artırılması, sığınmacıları kapsayan bilimsel çalışmaların sayısının artırılması ve sığınmacı algısının değiştirilmesi gibi başlıkları içermektedir.

Entegrasyon politikalarının önemli bir parçası olan istihdam politikaları ise kayıtlama sonrası sığınmacıların mesleki yeterlilikleri çerçevesinde ayrıntılı bir nitelik analizi yapılmasını, sığınmacıların çalışma hayatına katılmasına yönelik temel bir politikanın belirlenmesini, iletişim problemlerini aşmak için kursların açılmasını, mesleki eğitim faaliyetlerinin yerel işbirlikçiler (işverenler, sanayi ve ticaret odaları) ile birlikte arttırılmasını ve mevcut durumları nedeniyle dezavantajlı grup içerisinde yer alan bu insanların çalışma hayatına katılması için pozitif ayrımcılığın uygulanması gibi öneri başlıklarını içermektedir.

Siyasi ve insani çözüm arayışları ve yardımlar konusunda çatışmaların başladığı ilk günden bu yana hiçbir sorumluluk almaktan kaçınmayan Türkiye, sığınmacılar ile ilgili bu gerçeği görerek 2013 yılında Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nu 2014 yılında da bu kanuna bağlı olarak Geçici Koruma Yönetmeliği'ni çıkararak karşılaşılan sorunların çözümü için uluslararası mevzuata uygun bir şekilde kendi mevzuatını düzenlemiştir.

Fakat bu çaba, sadece belirli bir kuruma veya politikacılara bırakılmamalıdır. Konu ile ilgili yapılan literatür araştırmasında, Türkiye'de Suriyeliler ile ilgili gerekli akademik çalışmaların hedeflenen düzeye ulaşamadığı gözlemlenmektedir. Bu alandaki boşluğun doldurulmasında; yerel yönetimlerin ve sivil toplum kuruluşlarının akademik çalışmalara vereceği destek hedeflenen düzeye ulaşmada önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

Abadan-Unat, Nermin, “Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulus Ötesi Yurttaşlığa”, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2006.

Afet ve Acil Durum Yönetim Başkanlığı (2013). Türkiye ’deki Suriyeli Sığınmacılar, 2013. Ankara: AFAD.

Afet ve Acil Durum Yönetim Başkanlığı (2014). Türkiye’deki Suriyeli Kadınlar. Ankara: AFAD.

Akyürek, İnayet Burcu, “Mülteci Hukuku ve Türkiye Uygulaması”, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale, 2007.

Ayhan, V., Basılğan, M. ve Algan, Ü. (2012). Türkiye ile Suriye Arasındaki Krizin Gaziantep ve Hatay Bölgesi Ekonomileri Üzerindeki Etkiler. Uluslararası Ortadoğu Barış Araştırmaları Merkezi, Rapor No:12.

Bakeer, A.H. (2013).Sur/ye ’de Kâbusa Doğru? Suriye ’nin İçinde Bulunduğu Kritik Durum ve Olası Senaryolar. Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu (USAK), Rapor No: 13-01.

Bayraklı, C. (2007). “Dış Göçün Sosyo-Ekonomik Etkileri: Görece Göçmen Konutları’ nda (İzmir) Yaşayan Bulgaristan Göçmenleri Örneği”, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Aydın

Beter, Önder, Sınırlar Ötesi Umutlar, Mülteci Çocuklar, SABEV Yayınları No:15,Sosyal Çalışma Dizisi: 12, Ankara 2006.

Bmmyk, Dünya Mültecilerinin Durumu, Ankara, 2000.

Buz, S. (2008). “Türkiye’ deki Sığınmacıların Sosyal Profili”, Polis Bilimleri Dergisi, Cilt:10 (4)

Buz, Sema, Zorunlu Çıkış Zorlu Kabul Mültecilik, SGDD Yayınları, Ankara, 2004.

Canpolat, H.- Arıner, H. O. (Haziran 2012). “Küresel Göç ve Avrupa Birliği İle Türkiye’ nin Göç Politikalarının Gelişimi”, Rapor No: 22,

Cleveland, W.L. Modern Ortadoğu Tarihi (Çev. M. Harmancı). İstanbul: Agora Kitaplığı. (Eserin orijinali 2004’de yayımlandı), 360-363, 440-452.

Çağlayan, Savaş.(2006), “Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi”, Muğla

Çelik, A., Alkış, M., Sayan S. ve Ekin, Y. (2014). Gaziantep’te Suriyelilere Yönelik Saldırı ve Toplumsal Nefretin Sebeplerinin Analizine Dair Rapor. MAZLUMDER Gaziantep Şubesi.

Danış, Aslı Didem, “Yeni Göç Hareketleri Ve Türkiye 1”, Ağustos-Eylül, 2004.

Dinçer, O.B., Federici, V., Ferris, E., Karaca, S., Kirişçi, K. ve Çarmıklı, E.Ö. (2013). Suriyeli Mülteciler Krizi ve Türkiye: Sonu Gelmeyen Misafirlik

Erdoğan, M.M. (2014). Türkiye’deki Suriyeliler: Toplumsal Kabul ve Uyum Araştırması (Yönetici Raporu ve Özet). Hacettepe Üniversitesi Göç ve Siyaset Araştırmaları Merkezi.

Erdoğan, M.M. ve Ünver, C. (2015). Türk İş Dünyasının Türkiye’deki Suriyeliler Konusundaki Görüş, Beklenti ve Önerileri. Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu, Yayın No: 353, Ankara.

Erkmen, S. (2012). Suriye’de Kürtler Arası Dengeler, Rejim Muhafızları ve Türkiye: Çatışma-İstikrar Ayrımındaki İlişkiler Örneği. Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM), Rapor No: 139.

Gaziantep Kent Konseyi (2014). Gaziantep’te Yaşayan Suriyeli Misafirlere İlişkin Rapor: Sorunlar ve Çözüm Önerileri. Gaziantep: Gaziantep Kent Konseyi Yürütme Kurulu.

Gençtürk, Y. (2014). İnsanlığın Kaybı Suriye'deki İç Savaşın İnsan Hakları Boyutu. Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları (SETA) Vakfı.

Güneş, M. (2013). “Uluslararası Göçün Tetikleyicileri; Suriye’ den Türkiye’ ye Zorunlu Göçün Cilvegözü Örneği İle Yansımaları ”, Turgut Özal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi,

İzleme Derneği (2013). Göz Ardı Edilenler İstanbul’da Yaşayan Suriyeli Sığınmacılar. İstanbul: GÖÇ DER ve EŞHİD.

Jansen, C. J., “Migration: A Social Problem”, Readings in the Sociology of Migration, Pergamon Press, New York, 1970.

Kaya, İ. ve Eren, E.Y. (2015). Türkiye’deki Suriyelilerin Hukuki Durumu: Arada Kalanların Hakları ve Yükümlülükleri. Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları (SETA) Vakfı.

Kılıç, Taner. “Temel İnsan Hakkı Olarak İltica 8- 11 Aralık Uluslararası Göç Sempozyumu Bildiriler”. İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Yayınları, No: 6, 2005.

Kirişçi, K. (2014). Misafirliğin Ötesine Geçerken Türkiye’nin “Suriyeli Mülteciler” Sınavı. Brookings Enstitüsü ve Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu (USAK), 7-53.

Kutlay, M. ve Akcalı, Ö. (2015). Mülteci Krizi ve Türkiye-AB İlişkilerinde Eksen Kayması Riski. Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu, Analiz No: 29.

Kutlu, Z. (2015). Bekleme Odasından Oturma Odasına: Suriyeli Mültecilere Yönelik Çalışma Yürüten Sivil Toplum Kuruluşlarına Dair Kısa bir Değerlendirme. Anadolu Kültür ve Açık Toplum Vakfı, 1-27.

Lordoğlu, K. (2015). Beş Sınır Kenti ve İşgücü Piyasalarındaki Değişim. G. Şeker, A. Tilbe, M. Ökmen, P.Y. Hepgül, D. Eroğlu ve İ. Sirkeci, Turkish Migration Conference 2015 Selected Proceedings. London: Transanational Press London, s. 421-429.

Middle East Development Network (2015). Suriyeli-Türk Uyumu - Gaziantep'teki Suriyelilerin ve Türklerin Uyumu Araştırması. İstanbul: Middle East Development Network (MDN) ve SABR İstatistik Araştırmaları ve Kamu Politikası Merkezi.

Oktik, Nurgün, “Köyün Çekiciliği Kentin İticiliği”, Toplum ve Göç II. Ulusal Sosyoloji Kongresi, Sosyoloji Derneği, Ankara, 1997.

Orhan, O. (2013). Suriye Türkmenleri: Siyasal Hareketler ve Askeri Yapılanma. Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM), Rapor No: 150.

Orhan, O. (2014b). Suriye'ye Komşu Ülkelerde Suriyeli Mültecilerin Durumu: Bulgular, Sonuçlar ve Öneriler. Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM), Rapor No: 189.

Orhan, O. (2015). Suriye'de Kürt Kuşağı Mümkün mü? Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM) Bölgesel Gelişmeler Değerlendirmesi, No:33, 1-14.

Orhan, O. ve Gündoğar, S.S. (2015). Suriyeli Sığınmacıların Türkiye'ye Etkileri. Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM) Yayınları, Rapor No: 195, 5-39.

Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (2013a). 2011 Suriye Söyleşileri. Rapor No:184, Ankara: ORSAM.

Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (2013b). Reyhanlı 'da Suriyeliler ile Söyleşiler VI. Rapor No:179, Ankara: ORSAM.

Öner, Cüneyt, “Avrupa Birliği Üyelik Müzakereleri Çerçevesinde Van İlindeki Mültecilerin Sorunları”, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2010.

Öztürkler, H. ve Göksel, T. (2015). Suriyeli Mültecilerin Türkiye’ye Ekonomik Etkileri: Sentetik Bir Modelleme. Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM) Yayınları, Rapor No: 196, 7-35.

Petersen, W., “A General Typology of Migration”, Amerikan Sociological Review, Vol: 23, 1958.

Pirinççi, F. (2015). Avrupa’nın Suriyelilerle İmtihanı. Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM) Bölgesel Gelişmeler Değerlendirmesi, No:30, 1-20.

Sarınay, Y. (2011) “Cumhuriyet Döneminde Balkan Ülkelerinden Ankara’ ya Yapılan Göçler(1923-1990)” Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Cilt XXVII, Temmuz 2011, Sayı 80

Sayın, Önal, “Gezegenimizin Küreselleşmesi”, Sosyoloji Dergisi, Sayı:8-9, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir, 2001.

Seydi, A.R. (2014). Türkiye’nin Suriyeli Sığınmacıların Eğitim Sorununun Çözümüne Yönelik İzlediği Politikalar. Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Fakültesi, 31, 267-305.

Şen, A. (2015). Suriye Askeri Muhalefeti. Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM), Rapor No: 202.

Tekeli, İ (1983).Yerel Yönetimlerde Demokrasi ve Türkiye’de Belediyelerin Gelişimi", Amme İdaresi Dergisi, Cilt 16, Sayı 2, Haziran 1983.

Tekin, Mustafa., “Türkiye’de Yaşayan Sığınmacı Ve Mültecilerin Entegrasyonunda Yaşanan Sorunlar Ve Avrupa Birliği Uygulamaları Bağlamında Çözüm Önerileri”,

T.C. Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü Uluslar arası Güvenlik Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2009.

Terzioğlu, M. (2006). “Göçmen Ülkesi Olarak Türkiye: Hukuksal Yapı ve Uygulamalar.” Uluslar arası Göç Sempozyumu (8-11 Aralık 2005) Zeytinburnu Belediyesi (ss. 168-172) İstanbul.

Todaro, Michael P. “Internal Migration in Developing Countries”, International Labour Office, Geneva, 1980.

Toksöz, Gülay, “Uluslararası Emek Göçü”, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları: İstanbul, 2006.

Toplu Konut İdaresi Başkanının konuşma metni, Toplu Konut İdaresi 20. kuruluş yılı töreni, 2004.

Touraine, M. (1997). Altüst Olan Dünya, Ümit Yayıncılık, Ankara.

Uluslararası Af Örgütü (Amnesty International) (2014). Hayatta Kalma Mücadelesi: Türkiye ’deki Suriye ’den Gelen Mülteciler. Londra: Uluslararası Af Örgütü.

Ulutaş, U. ve Bölme, S.M. (2012). Suriye’de Aktörler: Rejim, Muhalefet, Dini Yapı ve Medya. Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları (SETA) Vakfı.

Urk, Murat, “Göç Olgusu Bağlamında Mülteciler, Sığınmacılar Ve İnsan Hakları”, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2010.

Wallerstein, I. “Dünya-Sistemleri Kavramına Karsı Dünya-Sistemi Kavramı: Bir Eleştiri”, Dünya Sistemi, Der. Frank, G. Gills, B. İmge, Ankara, 2003.

Wallerstein, I. “Kapitalist Dünya Ekonomisinde Hane Yapıları ve Emek Gücü Oluşumu”, İrk Ulus Sınıf, Metis, İstanbul, 2000.

Yalçın, Cemal (2004), “Göç Sosyolojisi”, Anı Yayıncılık, Ankara.

Yavcan, B. (2015). Türk Kızılayı Toplum Merkezi Projesi İhtiyaç Tespiti Raporu. Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM), Rapor No:200.

Yavuz, C. (2005). Geçmişten Geleceğe Suriye Türkiye İlişkileri. (Birinci Baskı). Ankara: Ankara Ticaret Odası Yayınları, 335-339, 360-372.

Yenigün, Servet, “Göçmen Kaçakçılığı Suçu”, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2010.

Yeşiltaş, M. (2015). İç Savaş Komşu Olmak Türkiye’nin Suriye Sınır Güvenliği Siyaseti. Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları (SETA) Vakfı.

Yılmaz, H. (2014). Türkiye ’de Suriyeli Mülteciler - İstanbul Örneği - Tespitler, İhtiyaçlar ve Öneriler. İnsan Hakları ve Mazlumlar için Dayanışma Derneği (MAZLUMDER).

Zolberg, A. R. (1983), “International Migrations in Political Perspective”, Global Trends in Migration: Theory and Research on International Population Movements, Der. Krtiz, M. M. Keely, C. B. Tomasi, S. M. Center for Migration Studies, N.Y

İNTERNET KAYNAKLARI

5393 Sayılı Belediye Kanunu, Mevzuat Bilgi Sistemi. [http://mevzuat.basbakanlik.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=1.5.5393&MevzuatIliskisi=0&sourceXml- Search](http://mevzuat.basbakanlik.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=1.5.5393&MevzuatIliskisi=0&sourceXml-Search).

Altun, Y. ve Genç, M. (17 Kasım 2015). Türkiye’deki Suriyeliler, Zaman Gazetesi, Web: <http://www.zaman.com.tr/interaktif/suriye/index.html>

Aydoğanoglu, E. (2007). “Uluslararası Emek Göçü, Yasadışı Göç ve Göçmen İstihdamı”, <http://www.emekdunyasi.net/ed/arastirmalar/593-uluslararasi-emek-gocu-yasadisi-goc-ve-gocmen-istihdami-1>

BM. Mülteciler Yüksek Komiserliği, Basın Bildirisi, (29 Ağustos 2014).
<http://www.unhcr.org.tr/?content=561>)

Brian, K. (2009). International Migration. OECD Insights, s.22-25, <http://www.oecd-ilibrary.org> E.T. 05.09.2014

Brian, K. (2009). International Migration. OECD Insights, s.22-25, <http://www.oecd-ilibrary.org> E.T. 05.09.2014

Cop, B. (7 Aralık 2011). Suriye’yi Anlamak: Hafız Esad’ın Mirası, NTV, Web:
<http://www.ntv.com.tr/dunva/suriyevi-anlamak-hafiz-esadin-mirasi,oe5C4lUi0eRb1aWSgO5sQ>

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (Haziran, 2016). Geçici Koruma İstatistikleri, GİGM.
Web: <http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma> 363 378 4713 icerik

Göç Tarihi, <http://www.goc.gov.tr/icerik/goc-tarihi>

<http://egitimdergi.pamukkale.edu.tr/makale/saypdf>.

http://gib.icisleri.gov.tr/ortak_icerik/gib/%C4%B0LT%C4%B0CA%20VE%20G%C3%96%C3%87%20ULUSAL%20EYLEM%20PLANLpdf, E.T: 13.04.2012.

http://www.egm.gov.tr/indirilendosyalar/uygulama_talimati_2010_genelge.pdf,

<http://www.ihad.org.tr/rapor-08.php>, E.T:

<http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/2012621> Rapor123tur.pdf
E.T.05.10.2014

http://www.tesev.org.tr/etkinlik/dem_yon_yoksulluk.

Kılıç, Taner, “Türkiye İltica Alanında Yeni Basamak: 1994 Yönetmeliğini Değiştiren 2006 Yönetmeliği” http://www.carim.org/public/polsoc texts/PS2TUR016_TU.pdf.

Kilis'e Düşen Roketatar Mermileri Ne Anlama Geliyor? (19 Nisan 2016). Hürriyet, Web: <http://www.hurriyet.com.tr/kilise-dusen-roketatar-mermileri-ne-anlama-gelivor-4009139>.

Suriye İhlalleri Belgeleme Merkezi (Aralık, 2015). SİBM. Web: <http://www.vdc-sv.info/index.php/en/>

Syrian Revolution Martyrs Database (Aralık, 2015). SRDM. Web: <http://svriansshuhada.com/> adresinden.

T.C. Başbakanlık Toplu Konut İdaresi Başkanlığı, Tanıtım- Tarihçe. <http://www.TOKİ.gov.tr/page.asp?id=2>.

The UN Refugee Agency: History of UNHCR (December, 2015). UNHCR. Web: <http://www.unhcr.org.tr/?page=53> adresinden 10.03.2016 tarihinde alınmıştır.

Türkiye İstatistik Kurumu, İstatistik Göstergeler (Ocak, 2016). TÜİK. Web: <https://biruni.tuik.gov.tr/gosterge/?locale=tr>

UNHCR, "UNHCR'in Tarihçesi", <http://www.unhcr.org.tr/?page=53>,

EKLER

Ek 1: Anket

SIĞINMACILAR İÇİN ANKET FORMU

1	Yaşınız:
2	Cinsiyetiniz: ☐ Kadın ☐ Erkek
3	Geldiğiniz Ülke:
4	Eğitim Durumunuz: ☐ Eğitimim yok ☐ İlkokul ☐ Lise ☐ Üniversite
5	Medeni Durumunuz: ☐ Evli ☐ Bekar ☐ Boşanmış ☐ Dul
6	Çocuğunuz Var mı? ☐ Evet ☐ Hayır
7	Göç etmeden önce hangi işi yapıyordunuz?
8	Ülkenizden neden ayrıldınız? (Birden fazla seçenek işaretlenebilir) ☐ Savaş, şiddet olayları, baskı, zulüm ve iç karışıklık ☐ Siyasi görüşe dayalı ayrımcılık ☐ Dini inanca dayalı ayrımcılık ☐ Etnik kökene dayalı ayrımcılık ☐ Ekonomik nedenler ☐ Eğitim ☐ Diğer:
9	Ülkenizde baskı ya da zulüm gördünüz mü? Eğer gördüyseniz kim tarafından uygulanmaktaydı? ☐ IŞİD ☐ Herhangi bir baskı ya da zulme maruz kalmadım ☐ Halk tarafından baskı uygulanmaktaydı ☐ Ülke yönetimi tarafından baskı uygulanmaktaydı
10	Türkiye ilk sığındığınız ülkemiydi? Cevabınız hayır ise ilk sığındığınız ülke hangisiydi?

	☐ Evet ☐ Hayır (.....)
11	İzmir'e hangi tarihte geldiniz?
12	Neden İzmir'i seçtiniz? ☐ Ülkeme yakın olduğu için ☐ Avrupa ülkelerine geçiş kolay olduğu için ☐ Türkiye'de yaşamak istediğim için ☐ Kendi seçimim değildi, şartlar onu gerektirdi
13	12. soruda "Eğer Türkiye'de yaşamak istediğim için" yanıtını verdiyseniz nedenini belirtiniz? ☐ Din birliği ☐ Ekonomik kolaylıklar (yaşanabilirlik) ☐ Kültürel benzerlik ☐ Diğer:
14	Türkiye'ye kiminle geldiniz? ☐ Yalnız ☐ Ailem ☐ Arkadaşlarım ☐ Hiç tanımadığım biri/birileri
15	Ailenizden, geldiğiniz ülkede kalan kişiler var mı? (Birden fazla seçenek işaretlenebilir) ☐ Yok ☐ Annem/Babam ☐ Kardeşlerim ☐ Eşim ☐ Çocuklarım ☐ Akrabalarım
16	Türkiye'ye nasıl giriş yaptınız? ☐ Karayolu ☐ Deniz ☐ Havayolu
17	Nerede kalıyorsunuz? ☐ Sokak ☐ Çadır ☐ Otel/Pansiyon ☐ Apartman Dairesi ☐ Villa/Yalı ☐ Gecekondu
18	Kaç kişi ile birlikte yaşıyorsunuz:
19	Şu anda kaldığınız yer ile ilgili en önemli probleminiz nedir? (Birden fazla seçenek işaretlenebilir) ☐ Isınma problemleri

	☐ Hijyen (temizlik ve sağlık) problemleri ☐ Yetersiz bireysel kullanım alanı (Kişi sayısının fazla olması) ☐ Toplum baskısı ☐ Bireysel güvenlik problemleri ☐ Diğer:
20	İzmir’de çalışıyor musunuz? ☐ Evet ☐ Hayır

21	20. soruya evet yanıtını verdiyeseniz lütfen ne iş yaptığınızı belirtiniz:
22	20. soruya hayır yanıtını verdiyseniz lütfen geçiminizi ne şekilde sağladığınızı belirtiniz: ☐ Bireysel yardımlarla ☐ Resmi yardımlarla ☐ Kendi birikimimle ☐ Diğer:
23	Herhangi bir kuruluştan yardım alıyor musunuz? ☐ Almıyorum ☐ Belediye ☐ Dernekler ☐ Kişiler ☐ Diğer:
24	İzmir’de karşılaştığınız en önemli sorun nedir? (Birden fazla seçenek işaretlenebilir) ☐ Barınma ☐ Gıda ☐ Sağlık ☐ İş ☐ Dışlanma ☐ Diğer:
25	Mülteci ya da sığınmacı olmak için herhangi bir makama başvuruda bulundunuz mu? ☐ Hayır ☐ Valilik ☐ Polis teşkilatı ☐ Jandarma ☐ BMMYK ☐ Diğer:
26	Türkiye’deki hukuki statünüz nedir? ☐ Mülteci ☐ Sığınmacı ☐ Hiçbiri ☐ Bilmiyorum
27	Türkiye’de hangi sosyal hizmetlerden yararlanıyorsunuz? ☐ Eğitim ☐ Sağlık

	☐ Hukuk ☐ Hiçbiri
28	Burada yaşadığınız sorunları çözme konusunda size kim yardımcı oluyor? ☐ Belediye ☐ Dernekler ☐ Göç idaresi ☐ AFAD ☐ Diğer:
29	İzmir halkının size karşı tavırları nasıldır? (Yanıt yok) ☐ Anlayışlı ve yardımsever ☐ Hareketsiz/durağan ☐ Baskı ve hakaret gibi tavırlar içindeler ☐ Diğer:
30	Türkiye’den başka bir ülkeye gitmeyi düşünüyor musunuz? Evet ise lütfen hangi ülke olduğunu belirtiniz: ☐ Hayır ☐ Evet.....
31	Eğer ülkenizi terk etme sebebiniz ortadan kalkarsa geri dönmeyi düşünüyor musunuz? ☐ Hayır ☐ Evet ☐ Belki
32	Önümüzdeki birkaç yıl içinde sizi nasıl bir gelecek beklediğini düşünüyorsunuz? ☐ Umutluyum ☐ Umutlu değilim ☐ Cevap vermiyorum.
33	Hangi dine mensupsunuz? (Yanıt vermek zorunlu değildir):